

EDEBİYAT DERGİSİ

SO
YUT

melih cevdet anday / özdemir asaf
salah bîrsel / metin eloğlu
halil ibrahim bahar / nezihe meriç
sedat umran / tomris uyar
süreyya berfe / muzaffer buyrukçu
enis batur / demir özlü
louis althusser / kenan somer
jacques julliard / bertan onaran
adli moran / ali yanardağ

80

HAZIRAN 1975 / 10 lira

TÜSTAV

edebiyat
dergisi

SO YUT

melih cevdet anday
özdemir asaf
salâh bîrsel
metin eloğlu
halil ibrahim bahar
nezihe meriç
sedat umran
tomris uyar
süreyya berfe
muzaffer buyrukçu
enis batur
demir özlü
louis althusser
kenan somer
jasques julliard
bertan onaran
adli moran
ali yanardağ
olaylar arasında

•

haziran 1975
80. sayı
10 lira

şiiirler

●
melih cevdet anday

DENİZDEN DÖNER GİBİ

Ulyss denizden adasına döner gibi
Dönmek istiyordu Hades'ten yaşama.
«En önce köpeğim tanıdı beni,»
Diyordu, dün olmuş gibi anımsayarak.
«Şunun sevincine baksanal»
Sonra yalvarır gibi sürdürüyordu:
«Gümüş leğene soktuğum ayağımdaki
Yara izi beni tanıtırlar.»

Ve ölümsüzler gelir, ölümsüzlükleri,
Leğenleri, yaralarıyla var olmaya,
Tanık göstererek köpeklerimi.

KATIL DA

Sıvacıkuşu bekledi uykusuz
Sabahın çanak yaprağını,
Nisan gümüşünün kar sevincinde
Parıldar hüznümün bıçağı,
Parıldar o avutucu bilgelik.
Dafne'nin soluklarını duyuyor musun?
Bekle, ağaç olsun.

Kıyıda bir titreyiştir başladı

Kırmızı bir teldir çünkü su,
Gökyüzüne değen dişi bir çandır
Kanat yapiverir billûru,
Bağrımdaki kara ay'ı gül yapar.
Yüreğin çırpınışını duyuyor musun?
Duy da kuşlar olsun.

Altın tozundan mersinin dibinde
iki sarhoş ateşböceği
Yakmış külden giysisini gecenin,
Ya da günün gerindiğini
Taşır yedi dalga ile periler.
Pan'ın çaldığı kavalı duyuyor musun?
Katıl da gün olsun.

şiiirler

özdemir asaf

Her tomurcuk bir çiçeğin uykusuna,
her çiçek bir yemişin kuşku'suna,
her yemiş bir böceğin korkusuna,
uykusuzca, kuşkusuzca, korkusuzca yürür.

ŞAKACI

Güler, gülümser bir şakacı,
Güldürür, düşündürür.
Arada-bir durur, gözleri dalar,
Neler söyler, neler susar...
Yoksa, çok acı bir şakayı
Şakadan da olsa
Çok yalın bir karanlığa mı saklar...

Oynadığı oyunca,
Yaşamda oynadığı,
Oyununu mu yaşar,
Oyun'da yaşadığı,
Ya da yaşamını mı oynar,
Oynunda oynadığı...

Yaşarcasına, oynarcasına,
Öyküler anlatır olmuşcasına,
Sonunu mutlu bağlar,
Gider evinde ağlar.

ARGO

Ağacı sevecektiniz,
Yoldunuz, dal bırakmadınız...
Yıl'ına al bırakmadınız,
Yemiş'ini yiyecektiniz.

Kadını sevecektiniz,
Aldınız, ver bırakmadınız..
Sevi'ye yer bırakmadınız.
Ona ben değil, sen deyecektiniz.

Büyünürken zamanla,
Küçüldünüz zamanla,
Arıları kovdunuz dumanla,
Kovanda bal bırakmadınız.

Sobayı söndürdünüz,
Isıyı öldürdünüz
Hava basıp üfürdünüz,
Mangalda kül bırakmadınız.

Parayla yamalı bohçada,
Kapanık, dar bir açıda,
O caanım ikili bahçede
Bir renk, bir gül bırakmadınız.

Bir eliniz vardı, bir cebiniz,
Başınıza vurdu keliniz,
Alıp sattınız hepiniz,
Depoda mal bırakmadınız.

GECE

Sözcükler birbirini götürdü,
Kitaplarda aklım kaldı.
Yaşamımda bir düğüm,
Ve gecede sivrisinek.

TAM-TAM

Dördü ikiye bölenler
İki iki elde ederler,
Alırlar ikinin birini
Öbürünü bırakıp bana
Nerelere giderler.

Üçü üçe bölenler
Üç bir elde ederler,
Üçlerden bir üç'den;
Alırlar da üçün birini
Neler düşünürler.

İkiyi ikiye bölenler
İki bir elde ederler.
Hangisidir bir tek olan,
Öbür bir buna ne der,
Neden belirlemezler.

Biri ikiye bölenler,
Beni sana bölerler,
Seni bana bölerler;
Aşkı sevgiye tam-tam,
Pay-pay bizi bize bölerler.

TÜSTAV

YOKKÖY

Orası bir yalan artık, bir yalan köyü;
Çoğalan yalnızlıkların azalan köyü.

Şimdi senin bunaldığın kaçmak kentinin,
Sandığını, bavulunu açmak kentinin,
Elinden anılarını da alan köyü.

Seni bekleyeceğini sanan kendinin
Düşlerini süslediği son kalan köyü.

İKİ NOKTA : BEN - BİZ

I - BEN

Bir kavramı aldım aklıma astım,
Uyudum-uyandım, yattım-kalktım.

Ne o durdu-yoruldu, ne de ben,
O bana baktı, ben ona baktım.

Çocuklar gibiydi, hep kendinceydi;
Ateşi bir o yaktı, bir ben yaktım.

Ne güzellmeler oldu, ne süslemeler;
Kırılan anlamları onunla onardım.

II - BİZ

Bir noktaydık onunla ikimiz;
Bir çizgi olduk evreni doluştuk.

Çizgimiz büyüdü, gitgide yürüdü;
Yolumuzda boy-boy anlam noktalandık.

Biçimler, durumlar, tutumlar doğdu;
Anlatımlar sürdürdük, konulandık.

Konular konuları aşıladı, yapısal;
Bağımızı-bahçemizi donandık.

POETİKA

Yaşadım da yoruldum, bir ağır işçi gibi,
Uyudum da uyandım, binlerce kişi gibi.

Bana düşünmek vardı, payıma onu aldım,
İşledim de işledim, bir hüner işi gibi

Horlandı, beğenildi, inandım, alınmadım,
Yolun geleceğini çizdim, geçmiş gibi.

Zor-dönem'ler olmadı-değil, olsundu, oldu,
Ne koştum ne de durdum kaçak-gidişi gibi.

Bu konuyu burada bırakıyorsam şimdi,
Olmasın diyedir bir şeyin bitişi gibi.

BÜYÜMEK

Gelirken nasıl da ışıldamışlardı,
Giderlerken dayanılmaz unutulmazlıkları.

Yeniydiler, eskidiler, kaldılar belleklerde,
Anılarda direniyor savunulmazlıkları.

Yok oluyordu büyürken, yeni bulgularla
Dirençlerinde boşalıyordu var sandıkları.

Yarinsız seviyorlardı, uzak, sönük,
Boyuna kendileriydi kucakladıkları.

O duranlara unutuldu ekledim,
Büyüdüm, o kadar üstüme vardıkları.

Yumuşak yatkinliklerde mi kalacaktım,
Onların oralarda uysal barındıkları.

Dururdum istemeden de olsa, onlara,
Kuşkusuz,candan olaydı durdukları.

Şişmanlıyor, yoruluyorlardı, bencil, ürkek,
Gittikçe azalıyordu bilip sordukları.

Yitirdiğim yerde tek-tek, küme-küme,
Nasıl çıkarlar artık ara basamakları.

Büyüme sevdiklerin azalması bir yerde,
Öbürümde bulanık olup olmadıkları.

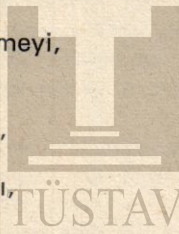
MÜZİK

Müzik geceyi geceyi
Geliyor, aç pencereyi,
Sersin odana duyu,
Uğultulu halıyı,
O doğup büyüdüğü
insansal doğayı.

Yürsün eleyi eleyi
Seviler, buğu-buğu,
Gönlü, anıyı, belleği,
Oğsun duyguyu.
Ne sıcak anlatır seslenmeyi,
Yumuşacık sen demeyi.

Işıtır, en karanlık odayı,
Işıtır, en karanlık odayı,
Açar kilidi, açığı, kapıyı,
Kaynatır donmuş suyu,
Doldurur boş tencereyi,
Çeker sürgüyü,
Çözer, bir-bir her düğmeyi.

Ballandırır peyniri, ekmeği,
Unutturur tabancayı, bıçağı,
Süsler masayı,
Ölümsüz kılar çerçeveyi,
Açar sevilere yatağı
Yeğ kılar saklamaya söylemeyi,
Fısıldar sevmeyi, sevilmeyi,
Donatır yeri göğü.

beyaz balina beyazı

salâh bîrsel

1952 sonbaharında Atlas Okyanusunu minnacık bir yelkenliyle aşan Alain Bombard Kanarya Adalarından yola çıktığı vakit dünyanın en güç şeyi olan yalnızlığı egemenliği altına alacağını sanmıştır.

Bu iş için tekne üzerindeki yaşantısına alışmayı yeterli bulur.

Ama günler günlere bindirdikçe yalnızlığın insanoğluna verilen bir armağan değil de öldürücü bir makine olduğuna inanmaya başlar. Sonunda da şöyle bağırır :

— Yalnızlık! Ben ve teknemin seni boyunduruğu altına alacağını umacak kadar büyüklenmişim. Beni ele geçiren sen oldun!

Doğrusu, Bombard olsun, denizleri tek başına kalbura çeviren öteki deniz devleri olsun yalnızlığı çokça severler. Bu yolculuklara bir başlarına çıkmalarının nedeni de budur. Kaptan Bernicot — o da 1936 yılında Fransa'nın Manche kıyısından yola çıkarak dünyayı tek başına dolaşmıştır — yaşlanıp da manyetosuz bir yolculuğa çıkamayacak bir duruma geldiği vakit bile yanına yardımcı almak istemez.

Nedir, denizler üstündeki yalnızlığın bizim o karadaki yalnızlığımızla hiçbir girdisi çıktısı yoktur. Denizlerdeki yalnızlık insanın içinde değil, dışındadır. Ufkun dört bir yanından atını şaha kaldıran ve deniz üstündekileri yakasından tutup patlıcan gibi silkeleyen kasırgaların bir uzantısıdır sadece.

On metreyi, on beş metreyi aşan dalgalar arasında, ya da insanın derisini kavuran güneşin o aman vermez ışınları altında bu yalnızlığın içimizde bir yerlere sokulması da beklenmemelidir.

Diyeceğim, her şeyden önce, su üstünde Ermeni gelini gibi kırtan teknelerle dört dörtlük bir yalnızlığın tadını çıkarmak mı, yoksa korkuya kapılmak mı doğrudur, ona karar vermek gerekir.

Şu gerçek ki, bu manyetosuz denizciler, bu tek tabancalar denizden adamakıllı korkarlar. Ama bunu çokları açıklamaz. Bunların içinde en açık yürekli olanlar, Marin-Marie ile 1895'te dünyayı ilk kez dolaşan Slocum'dur. Marin-Marie : «Biz yiğit kişileriz ama korkusuz değiliz.» demiştir. Slocum ise iyisinden korktuğunu ilân etmekten çekinmemiştir.

Slocum denizde kendisini saman çöpüne tutunmuş bir böcek-çeğize benzetir. Fırtınalı havalarda yapılacak işler baştan aştığı vakit korkuyu, morkuyu aklına getirmez ama iyi havalarda yüreği küp küp öter. Yalnız bunu yenmek için kimi yolları vardır : Kendi kendine yüksek sesle söyleşir, ya da şarkı çığırır. Hani sesi de hiç fena değildir. Şarkı döktürdüğü vakitler domuz balıkları havaya sıçrar. Ne ki, Slocum'un kendi kendine söylev çekmesi biraz da sesini yitireceğini sanmasındandır.

1942 yılında ilk kez Horn Burnunu batıdan doğuya doğru aşan ve dünyayı ilk kez güneyden dolanan Vito Dumas da şarkı düşkünüdür. Ama o, daha çok ilahileri yeğler. Horn Burnunu geçenlerden Moitessier de korkusunu yenmek için — bu, biraz da can sıkıntısını yenmektir — kendi kendine bıyık altı etmeye pek önem verir. Onun yelkenlisinin direklerini okşadığı, kendisini hâlâ sevip sevmediklerini sorduğu da olur. Kimi zaman da, en yakası açılmadık küfürleri ardarda sıralar. Hem de her dilde. İçlerinde Vietnamca olanlar bile vardır. Bunları yapmadığı, kitap da okumadığı zaman ise sesinin çıktığı kadar bağırarak şarkıya durur. Ama denizin bağırtıları bu şarkıları çokluk bir cızırtıya dönüştürür.

Denizden korktuğunu söyleyenlerden biri de Bombard'dır. O, daha kıyı gözden yiter yitmez güz yaprağı gibi titremeye başlamıştır. Bombard, gündüzleri ortadan silinen ama geceleri teknenin çevresinden ayrılmayan köpek balıklarından da çok ürkmüştür. Hele bir gün bir köpek balığının olduğu yerde bir yandan bir yana döndüğünü görünce — bu, köpek balıklarının avlarına saldıracaklarının işaretidir — yüreği ağzına gelmiştir.

Ne var, Bombard zamanla köpek balıklarının da ödleğ olduklarını anlar. Kürekle hafifçe burunlarına dokunuverir, vıyyyyt, hemen gözden yiterler. Ama dikkat! Bu, yüzdeyüz doğru değildir. Kimi zaman da, tam tersine, geleneğiyle barut kesilirler.

Bombard'ın tavşan yürekliliği yolculuğunun son günlerinde daha da pekişir. Kerteriz atamadığı, Atlas Okyanusunun neresinde olduğunu hesaplayamayacak duruma düştüğü zamanlardır bu. Yalnız, bunda biraz da Uçan Hollandalı öyküsünün etkisi vardır. Denizin üstündeki

yerini çıkarmayınca Uçan Hollandalı gibi Okyanuslarda yitip gideceği kaygısına düşmüştür.

Ama korkusunu altedecek, ya da çevresini dolduran balıklardan biri olmadığını kendisine anlatacak çareleri Bombard da bilir. Kibrit çöpleriyle oyunlar yapar, ya da arkadaşlarının armağan ettiği bebeğe konuşma öğretir. İlk tek heceli sözcükler belletir. Sonra da konuşmaya adamakıllı girişir. Ondan karşılık beklemez. Bir süre sonra ise bebekten de karşılıklar yapıştırmaya başlar.

Nedir, bütün bu yufka yürekliliğe karşın denizlerde tek başına sürten denizciler gözüpük kişilerdir. Kolay iş değildir ha, küçük bir kotra, bir şarpi, bir yelkenli, ya da bir motorla, o iyi saatte olsun denizlerde, aylarca ecel teri dökmek. Çünkü bu tekneler çokluk 6-7 metre boyundadır. Hele 1966 yılında Florida'dan 65 günde İrlanda'ya ulaşan Bill Verity'nin **Nonoalca**'sına başınızı çevirip bakmayın sakın. O sadece 3.66 m.'dir. Ama ondan küçüğü de vardır. **Deniz Yumurtası** adlı yelkenli 3.60 boyundadır. John Riding, 1967'de, onunla bütün dünyayı dolaşmıştır.

En uzun tekneyi ise — 16.30 m. — Chichester 1966 yılında kullanmıştır. Siz teknelerin büyüklüğüne kulak asmayın. Atlas Okyanusunu ilk kez 1876 yılında, yine manyetosuz aşan Amerikalı Johnson'un yelkenlisi 6.10, 1882 yılında Büyük Okyanus'u deviren Gilboy'un teknesi ise 6 metredir. Enleri ise ortalama iki metredir.

İşin tuhafı, denizlerle boğuşmaya giden bu tek tabancaların çoğu denizci değildir. Gerçi içlerinde Slocum gibi, Voss gibi, Blackburn gibi gözlerini denizde açanlar da vardır ama çoklarında deniz tutkusu sonradan baş göstermiştir.

Harry Pidgeon 47 yaşında denizin çağrısına uymuştur. Unutmayalım, hangi yaşta olursanız olun deniz çağırır. Pidgeon kendisine seslenildiğini anladığı vakit Kaliforniya'da fotoğrafçılık yapmaktadır. Hem de iyi bir fotoğrafçıdır ha! Nedense bir gün — 1918 yılında — garip memleketlere gitmek, oraların fotoğraflarını çekmek, sonra da gördüklerini resimleriyle birlikte dergilerde güzel güzel anlatmak şevdasına kapılır. Ama yola çıkmadan önce, üç yıl denizcilik ve denizciliğin kuramlarını öğrenmek için elinden geleni yapar.

Pidgeon dünyayı dolaşıp da 1925'te Los Angeles'e döndükten sonra 1932'de yeniden denizlere atılır. Bu yolculuktan da 1937'de döner. Artık 63 yaşındadır. Evlenir. Bu kez de karısıyla düşer yollara. Onu, 1951 yılında, 76 yaşında yeniden denizlerde görürüz.

Kocadığı halde denizlerden çıkmayan biri de Chichester'dir. Ama onu biraz sonra göreceğiz. Şimdilik bu tek tabancaların, her vakit

yaşlı kişiler olmadığını şuracığa kısıralım. 1965 temmuzunda Kaliforniya'dan yola çıkıp Yeni-Hebrides, Yeni-Gine ve Endonezya'yı dolanan, oradan da Afrika'nın güneyine vurup 26 nisan 1967 günü Thursday Adasına ayak basan Lee Graham 17 yaşındadır.

Ne var, yaşları ne olursa olsun, hemen hemen topunda büyük bir direnme gücü vardır. Açlık, susuzluk, güneşin sıcağı, gecenin soğuğu, dalgalar, rüzgârlar karşısında hepsi de insan üstü bir varlık gösterir. Ama denizin oynayacağı oyunlar bitmek tükenmek bilmez. Bunların arasında ise rutubet başı çeker. Bombard bütün yolculuğu boyunca su geçirmez çoraplarla kuru bir yatak düşlemiştir. Bir de piliç kızartması ile bir duble biranın özlemine çeker ama bunlar ötekiler kadar önemli değildir. Yalnız, yolculuğunun son günlerinde düşlediği biranın dublesini birden ikiye çıkarır.

Kimi denizciler ise iskorpit hastalığından yakınır. Alman denizcilerinden Romer'e gelince, onun derdi de hareketsizliktir. Romer'in öyküsüyle Blackburn'ün öyküsünü Fransız deniz yazarlarından Jean Merrier bize canlı bir biçimde anlatacaktır. Ondan önce de bize başka bir sözü olacaktır :

— Yalnızlık insanı gençleştirir.

Ama biz buna takılmadan Romer'in serüvenine kulak kabartalım : Küçük bir yelkenliyle Atlas Okyanusuna açılan Romer'in teknesi 6 m. boyunda, 0.95 enindedir. Su altı derinliği ise — bu, duyulmuş şey değildir — sadece 25 sm.'dir. Tekne, Laponların **kayak** adı verilen balıkçı sandalları örnek alınarak yapılmıştır. Ama tahta çatı üzerine hayvan postu değil de kauçuk niteliği kazandırılmış yelken bezi geçirilmiştir. Anlatılanlardan anlaşılacağı üzere **Alman Sporu** adını alan yelkenli pek titireskodur. Gerektiğinde karbon gazıyla şişecek olan şamandıralardan başka hiçbir güvenliği yoktur. Haa, bir donanım daha vardır. Bu da Romer'in, dümeni ayaklarıyla yönetmesine yarar.

Alman denizci, ayaklarını uzatıp, bedeninin belden aşağı bölümünü de güvertenin yelken bezine sardığı vakit tam bir mummyyı andırır. Üstelik sarmalandığı bez kendisini bir buhar kazanındaymışçasına hafakanlara boğar. Ne denir, böyle yapmasa deniz suyu dolacaktır tekneye.

Burada Romer'e şapkamızı çıkarmamız gerekir.

İlkin, Portekiz'den Kanarya Adalarına değin 11 gün, oradan da Antiller'e değin 88 gün **Alman Sporu**'nun içinde hiç kıpırdamadan oturmuştur. Ne uzanabilmiş, ne de dizlerini bükebilmiştir. Bağırsaklarını boşaltmanın bile kolayca gelememiştir üstesinden. Bedeninin

yukarı dilimi, ensesi, kolları ise medar denizlerinin güneşiyle bükülmüştür. Bir ay sonra başlığını yitirdiği vakit ise güneşin kendisini çarpacağı, böylece aklını virvirleyeceği kuruntularına kaptırır kendini.

99 gün dalgalarla savaş! Başlı başına bir yiğitlik bu. En küçük bir dalga bile tekneyi alabora edebilir. Her an denizi gözetlemek, dalgalara göre dümen kırmak gerekir. Romel'in bedeni tuzdan, salamuraya dönüşmüştür. Medar yağmurları yağmaya başladığı vakit bile ayağa kalkıp tuzu üstünden atamaz. Bütün bu çaresizliklere bir de tekneye dolan suların eklendiği unutulmamalıdır. Bu 99 gün, elinde dört litrelik boş bir kutu, teknenin suyunu boşaltmak için verilen savaşın öyküsüdür aynı zamanda. 31 ağustos 1928 günü Antiller'e ayak bastığı vakit, hemen oracığa, rıhtıma kıvrılır. 48 saat, üzerine ölü toprağı dökülmüşcesine kıpırdamadan uyur. Yaralarının iyileşmesi için de haftalarca hastanede kalır.

Şimdi de acı bir haber : Romer Antiller'den yolu eline alıp New York'a doğrulduğu zaman fırtınaya yakalanır. 1.200 mil ötedeki Hatteras Burnunda beklemektedirler onu. Ama o, ne burada, ne de başka bir yerde bir daha görünmeyecektir. Deniz gizlemiştir onu.

İnsan direncinin nereye dek uzandığını gösterenlerden biri de Howard Blackburn'dür. Blackburn, 1883 yılının ilk aylarında Kuzey Atlas Okyanus'unda, New Foundland Adası önlerinde seyreden bir balıkçı teknesinde tayfadır. Yaşı 25 var, yok. Şubat sonlarında bir gün, er horozda morina balıklarının kullandığı küçük bir sandala atlar. Yanında her zamanki arkadaşı Tom Welch de vardır. Balık ağlarını toplamaya gideceklerdir. Daha işlerini yarılamamışlardır ki hava patlar. Biraz sonra da rüzgâr fırtınaya dönüşür. Kar da indirmeye başlamıştır. Bizim iki balıkçı ağları palaspandiras toparlayıp küreklere asılırlarsa da gemilerine ulaşamazlar. Az sonra da gece basarır. Bütün geceyi, kayığın içine dolan suyu boşaltmakla geçirirler. Gün ağarırken çevrelerini iyice gözden geçirirler. Yakınlarda değil, uzaklarda bile gemilerinden iz yoktur. İster istemez kıyıya doğru kürek çekmeye başlarlar. Dalgalar öylesine yüksektir ki her dakika devrilmek, ya da batmak tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Blackburn sandalı dalgalar üzerinde dik tutabilmek için derme çatma bir demir şamandırası yapar. Ama bu uğurda eldivenlerini de yitirir. Bu, ellerinin donmaya başlaması demektir. Welch'in gözleri bir ara arkadaşının ellerine takılır :

— Howard ellerin beyazlaşmaya başladı.

Doğrudur bu. Blackburn'ün elleri duygusunu yitirmektedir. ÇoRAPLARINI çıkarıp eldiven gibi kullanmaya karar verir. Ama onları da

denize düşürmek mutsuzluğuna uğrar. Usundan şöyle bir düşünce geçer :

— Ellerim donarsa, artık hiç mi hiç, kürek tutamam. O zaman bütün ağırlık Tom'un üstünde kalır. Ellerim donacağına göre, hiç de-ğilse onları işe yarayacak bir hale getirmeliyim.

Bunu düşünür düşünmez de ellerini küreğin tutamacına yerleş-tirir. Onları son bir çabayla bükür. Sonra da bütün bütüne donmaya bırakır. Film değildir bu. Soğuğun şiddetinden yirmi dakika sonra el-leri iyisinden donar. Ama bir kısaç biçimini almıştır. Aman bel Şim-di de çizmelerinin içinde çorapsız kalan ayakları donmaya başlamış-tır. Blackburn arkadaşının içini bozmamak için hiç sesini çıkarmaz. Fırtına ise yeniden azıtır. Sandalın içine sular dolar ki dolar. İki ar-kadaş da, bütün gün, suları dışarı atmak için çabalarlar. Tom Welch güçlü kuvvetli biridir. Ama akşam bastırdı mı, bastırmadı mı, yor-gunluk, açlık ve susuzluktan bütün takatının yittiğini görür. Az sonra da sayıklamanın ayaklarına yatar. Ah, uh, inh! Bütün gece sürer sa-yıklama ve inleme.

Şimdi yine şapkamızı çıkaralım.

Bu kez, bir ölüye son saygımızı göstereceğiz.

Tom Welch, bütün gece debelendikten sonra, sabahın ilk ışık-larında, Daudet'nin o ünlü öyküsündeki kurda boynunu uzatan Bay Seguin'in keçisi gibi ölümün kollarına bırakır kendini.

Blackburn aynı süreyi sandalın sularını boşaltmakla geçirmiş-tir. Ertesi gün ve akşam, arkadaşının ölüsü önünde, yine o işi sürdürür.

Hele şükür! Üçüncü günün bitiminde hava kalır. Kurtulmuştur Blackburn. Sabah olur olmaz demir şamandırasını yeniden sandalın içine çekerek bütün gücüyle küreklere asılır. Zaman zaman donmuş ellerinden yarım dolar büyüklüğünde et parçaları kopmaktadır. Elle-rinin kürek tutamacı ile sürtüşmesinin sonucudur bu. Ama hiç acı duymaz. Sonunda, beş gün aç susuz sürüklenen bir yaşamdan sonra bir balıkçı köyüne ulaşır. İş daha sonuna gelmemiştir. İki ay içinde birbiri ardınca tüm parmakları dökülür. Ayaklarının iki baş parmağı da onları izler.

Bütün bunlar bu sakat gemicinin gözlerini yıldırmaştır, dersiniz yanılırsınız. Daha sonraki yıllarda Blackburn biri İngiltere'ye (Glou-chester), biri de Portekiz'e (Lizbon) olmak üzere iki kez Atlas Ok-yanusunu geçer. 61 gün süren birinci yolculuğunda 9 metre, 38 gün süren ikinci yolculuğunda da 7.50 m. boyunda bir yelkenli kullan-mıştır.

Burada, belki Jean Merrier'den Çinli Poom Lim'in öyküsünü de anlatmasını istememiz gerekecektir.

O da Blackburn gibi istemeden atılmıştır bu işe. Üstelik, onun yolculuğu da insan direnci bakımından büyük alkışlar toplayacak bir girişimdir. Evet, 1942 yılında, ikinci Dünya Savaşının en civcivli günlerinden birinde, Poom Lim'in gemisi, kendisinin düşüncesi sorulmadan, Atlas Okyanusu'nda torpillenmiştir.

Gemi batınca, arda kalan sallardan biri üstüne sığınan Poom Lim, azık sandığındaki yiyecekler bittikten sonra tam üç ay, tek başına balık eti ile çiğ kuş eti yiyerek yaşar. Balık avı için bir oltaya gerek duymasıyla salın kenarındaki küçük üçleme halatlarını çözmüş ve bunları birbirine ekleyerek amacına ulaşmıştır. Oltanın iğnesi için de salın galvanizli çivilerinden birini kullanır. Ne ki, daha önce ona, dişleriyle gerekli biçimi vermiştir. Yem için de azık sandığında kalan son bisküvilerden yararlanır. Bunları tükürüğüyle yoğurur ve birbirine ekleye ekleye büyük bir topak yapar. Onu, güneşte kurutunca da, suda hemen erimeyecek bir sertlik kazandırır. Bu işte kendisine bir mezit balığı da yardımcı olur. İyi yürekli hayvancağız hiç nazlanmadan gelip oltaya teslim olur da bu enti püften yemin yerine kendisinin kullanılmasını sağlar.

Lim'in giysileri 131 gün güneş, yağmur ve rüzgâra karşı koymuştur. Sonunda hepsi parça parça olmuş, Lim'i de kendi çırılçıplaklığıyla başbaşa bırakmıştır. Çinli'yi kurtarmaya koşan Brezilyalı zenci balıkçılar da onu şallak mallak görünce donup kalmışlardır.

Gelgelelim, bu şaşkınlık Keeling Adası yerlilerinin şaşkınlığı kadar olmamıştır. Slocum, tıngır elek yelkenlisiyle uçsuz bucaksız denizlerden çıka gelince, Keeling Adası insanları onu, birkaç gün önce ölen bir zencinin ruhu sanmışlardır. Hele Hint Okyanusundaki Rodriguez Adası yerlilerini hiç sormayın. Onlar da Slocum'a Deccal gözüyle bakmışlardır.

Doğrusu, deniz kazasına uğrayan mutsuzların durumu birçoklarının kafasını kurcalamıştır.

Çünkü az buz değildir bunların sayısı. Barış zamanında bile yılda aşağı yukarı 200.000 kişi kazaya selâm çakar. Bunlardan da ancak dörtte biri kurtarma sandalları, ya da sallarına sığırırsa sığırılır. Gelin görün ki, bu elli bin de kısa bir sürede dünyamızdan ayrılır. Ama ölümleri açlıktan ve susuzluktandır sadece.

Bu durum Bombard'ın kafasını da anabadula etmiştir.

Bombard şuna inanır : Kazaya uğrayan insanlar aylarca deniz üs-

tünde azıksız ve katıksız yaşayabilir. Yalnız, suyu ve besini denizden sağlamayı bilmek gerekir.

Yazımızın bu noktasına geldiğimize göre, biz de altlarına pabucu yarım bir yelkenli verip denize salıverdiğimiz dostlarımızın kör boğazlarını, biraz olsun, düşünmeliyiz.

Su var ki, onlar bizi beklemeden teknelerini yiyecek ve içeceklerle iyice doldururlar. Zaten çoğunun boğazı kısadır. Belki içlerinde oburun teki olan biri varsa, Gilboy'dur. Ama onun da yanına aldığı şeyler 165 kutu bisküvi, 24 kutu — iki kiloluk — sığır konservesi, 24 kasa şeftali, 24 kasa süt, 13 kilo toz şeker, bir buçuk kilo kahve, bir kilo çay, bir buçuk kilo domuzyağı, 24 kutu domuz paçasından öteye geçmez. Bir de 560 litre su alır ki o da doldursa doldursa 14 varil doludur.

«Daha ne olsun!» diyeceksiniz, ama biz yine Bombard'a dönelim. Çünkü bütün iş ondadır. Düşüncesini tanımlayabilmek için Bombard, 1952 mayısında küçük bir yelkenli ile yola çıkar. İlk, Monako'dan Tanca'ya bir arkadaşıyla gelir, sonra da Kazablanka'dan Kanarya Adalarına, Kanarya Adalarından da Küçük Antiller'in en doğusundaki Barbados Adasına değin tek başına Atlas Okyanusunu yarıp geçer.

Bombard günde iki, üç bardak içilen deniz suyunun sağlığa bir dokuncası olmayacağını söyler.

Tersine bu, bedenın susuz kalmasını önler. Ama kantarın topuzunu kaçırmamaya bakmalıdır. Bedenin gereksindiği tatlı su ise, balıklardan elde edilecektir. Bombard bunun için de, iki yol gösterir: Birincisi balık parçalarını bir pres makinesinde sıkmaya dayanır. İkincisi ise balığın sırtında çizikler açarak çam ağacından sızdırılan reçine gibi balığın suyunu bir kapta toplamaktan başkası değildir.

Bu iş için günde iki, üç kilo balık yetişir. Tatsız bir şeydir belki bu su. Belki biraz da tuzludur. Ama ne yapalım, sizi aylarca ölümler arasında tutacak olan da budur. Bombard 65 gün süren yolculuğu boyunca bu suyu içmiştir. Açlığını ise balık ve kuş etiyle gidermiştir. Hem de onları mutfak etmekte de hiç zorluk çekmez. Çünkü topunu çiğ çiğ yemiştir. Hele kuşların derisini, tüylerini yolmadan yüzdüğü için, tüy yolmak derdinden de kurtulmuştur.

Balık etinde B1, B2 vitaminleri vardır. A ve D vitaminleri de pek boldur. Bombard bunları bütün ayrıntılarıyla saptamak için, yola çıkmadan, bir sürü kitap devirir. Bu araştırmalar sonunda, iskorbüt hastalığına yakalanmamak için bol bol plankton atıştırmak gerektiğini de öğrenir. Ama plankton adındaki bu canlı varlıklar — bitkisel olanları da vardır — saydam olduklarından, gözle kolay kolay seçi-

lemezler. Oysa bir litre deniz suyunda milyonlarca plankton vardır. Yoo hemen coşmayın, bir litreden elde edebileceğiniz plankton sadece bir buçuk gram çeker. Eh, o da insana yetebilir.

Bombard insan bedeninin kalori için gerek duyacağı protit ile lipitleri yani fosforlu yağları da balıktan kolayca elde edebileceğini bilir. İşin güzelliği, onun vardığı sonuçlara ondan önce Poom Lim gibi başkaları da varmıştır. Gilboy da yiyeceklerini yitirdiği vakit — Avustralya'ya 1430 mil kala yelkenlisi devrilecektir — açlığını kuşlar ve balıklarla bastırır. Vito Dumas da, Bombard'dan 10 yıl önce, deniz suyunun içilebileceğini göstermiştir. Bombard'dan sonra ise Alman Hannes Lindemann ile Büyük Okyanus'u 1954 yılında salla geçen Amerikan uyruklu William Willis de deniz suyu ve besininden yararlanma işinde Bombard'ın tanıtladığı verileri doğrulamışlardır.

1972 yılında iki direkli uskunasını Büyük Pasifik'te yitirince — falyanosların işidir bu — dört kişilik ailesi ve bir de üniversiteli konuğuyla 17 gün bir salda, o da batınca 21 gün bir bot üzerinde denizle cebelleşen Dougal Robertson ise bu verilere yeni bir tanesini katar. O da kaplumbağa kanının susuzluğu giderdiği.

Uzun lafın kisası, deniz ürünlerinden karın doyurma işi belki tarih yıllarından önce başlamıştır. Bütün sorun, denizden elde edilecek yiyecekler için gerekli alet ve oltaların bulunmasıdır. Gülmeyin! Bu kadar küçük bir gerçeği bilmediği için, 1520 aralığında, şimdilerde kendi adıyla anılan boğazı geçip dünyanın yuvarlaklığını ilk kez yadsınmaz bir biçimde ortaya koyan Magellan, Büyük Okyanus'a açıldığı vakit yiyecek sıkıntısına düşmüştür. Gemideki yiyecekler bittiği, denizden yararlanmakta da beceriksiz kaldıkları için, 3 ay yirmi gün boyunca, Magellan'ın bütün gemicileri sıçan artığı bisküvileri yemek zorunda kalırlar.

Nedir, Magellan'la arkadaşları sonunda sıçanlardan öçlerini almışlardır. Sıçanları yakalayıp bir güzel yemeye koyulmuşlardır ki, ilk sıçan karaborsasının tezgâhlanması da böylece gerçekleşmiştir. Yalnız, bunların sayısı da sınırlı olduğu için, bir süre sonra yeniden kıtlık baş gösterir. Bu kez de, gelsin yelken direğine sarılı sığır derileri! Onların mutfağı ise hiç zorlu değildir. Birkaç gün deniz suyuna yattırınız mı, hafifçe kızartın ve daha ateşte iken dağıtıma geçin.

Burada, biraz soluklanmamız doğru olacaktır.

Çünkü artık, o Norveç'li bilgin Thor Heyerdhal ile arkadaşlarından söz edeceğiz.

Dikkat ki dikkat! Denizlerden yararlanma işine Bombard'dan önce onlar da el atmışlardır. Hem de daha kolay bir biçimde.

Bir kez çiğ balık eti çiğnemekle susuzluğun bastırılabilceğini görmüşlerdir. Sonra, içme suyuna % 20-40 deniz suyu karıştırılmakla, içimi hoşluğunu yitirmediğini saptamışlardır. Üçüncüsü, And dağlarında yetişen ve kokain çıkarılan koka adındaki bir fidanın yapraklarını çiğnemekle de susuzluğun giderilebileceğine varmışlardır.

Koka sinirleri de yatıştırdığı için Perulular onu uzun deniz yolculuklarında hiç yanlarından ayırmazlar ve bütün gün çiğnerlermiş. Böylece hem susuzluklarını yatıştırır, hem de yorgunluk alırlarmış. Durun, daha bitmedi, kokanın bir özelliği daha varmış: İçilen deniz suyunun insana dokunmasına engel olurmuş.

Heyerdhal ile arkadaşları planktonun C vitamini bakımından bulunmaz bir besin olduğunu bu yolculukta bir kez daha anlamışlardır. Yolculuklarına çıkmadan önce bir doğa bilgini onlara plankton avında kullanılabilecek çok küçük gözlü bir ağ göndermiştir. Ama onlar plankton avı için yepyeni bir yöntem bulmuşlardır. Balinaların yöntemidir bu. Ağzlarına aldıkları deniz suyunu dişleri arasından geri püskürtürler. Su çıkar, plankton kalır. Şu var ki, planktonların kokusuna dayanmak her babayığidin işi değildir. Bir ölü kokusu ki bunun direğini kırar. Ama dayanılırsa, sonunda çok lezzetli bir şey olduğu — bunun tadından Bombard da söz etmiştir — görülür. Hele bunların arasına küçük yaratıkların yumurtaları da karışmışsa, insan havyar yemiş gibi olur. Ama bitkisel planktonlardan kaçınmak gerekir. Onlar yenmez. Sonra planktonun fazlası da insanı zehirleyebilir

Bize sorarsanız, deniz besinlerinin insanı yaşatmaya yeterli olduğu düşüncesinin şerefi yine de Bombard'a bırakılmalıdır. Çünkü o, bu işi kendi canını ortaya koyarak tanıtlamıştır. Üstelik, ötekilerin tersine, yanına yiyecek-içecek adına bir şey de almamıştır. Almışsa, bunları bir sandığa doldurarak mühürletmiş, yolculuğunun sonuna değin de sandığa el sürmemiştir.

Kaldı ki, Heyerdhal'ın yolculuğu bambaşka bir temele dayanır.

Bunun ne olduğunu anlamak için, isterseniz biraz gerilere gidelim. Yıl, 1937. Markiz takımadalarından Fatuhiva Adasındayız. Heyerdhal burada olsun, Paskalya Adasında olsun 10 metre yüksekliğinde, uzun kulaklı, sivri çeneli dev insan heykelleri görmüş ve bunların, Peruda Titikaka gölü kıyısında bulunan heykellere benzerliği karşısında çarpılmıştır.

Yerliler arasında bir kanı da vardır: Ataları sayılan beyazların deniz aşırı bir yerden geldiği inancı içindedirler. Doğrusu, Heyerdhal'ın aklına bu da takılır. Herhalde, diye düşünür, bu beyazlar Titikaka gölü savaşında yenik düşen ve memleketlerinden kaçan Perululardır.

Buraya sallarla göç etmişlerdir. Ama, ilişki kurduğu bilim adamları kendisine Güney Amerika'dan hiçbir halkın Pasifik adalarına göç etmediğini söylemişlerdir. Başka bir şey daha yapmışlardır : Budunbilimsel sorunların bir polis romanının düğümü gibi çözülemeyeceğine parmak basmışlardır. Şu ilke de onlarındır : Bilimin amacı araştırmadır, şunu ya da bunu tanıtlamak değildir.

Nedir, Heyerdhal incelemelerini derinleştirdikçe kuşkularını artıracak yeni ipuçları bulur. Pasifik adalarındaki yerliler kendi soylarının kurucusu olarak gördükleri güneşin oğluna ve adadaki heykellere Tiki adını vermişlerdir. Oysa, İnka efsaneleri de Titikaka gölü kıyısında dev kalıntılar ve heykeller bırakan beyaz insanların da Kon-Tiki adında bir başbuğları olduğunu yazar. Dahası var : Efsanelere göre Kon-Tiki'nin kulları İnka'lara yenilince Büyük Okyanus kıyılarına kaçmışlar, oradan da denize açılarak batıya doğru gitmişlerdir.

Bu efsanelerde güneş-kral Kon-Tiki'nin «Uzun Kulaklılar» adı verilen birtakım beyaz insanların başbuğu olduğu da belirtilir. Bunlara «Uzun Kulaklı» denilmesinin nedeni ise kulak memelerine ağırlık asarak onları yapma olarak uzatmalarıdır.

Şimdi sıkı durun. Önemli bir şey açıklayacağız : Pasifik adalarındaki heykeller de uzun kulaklıdır. Üstüne üstlük bir de sivri çenedir. Heyerdhal onların bu durumunu da uzun sakallı oluşlarına yormuştur.

Durun, durun, Heyerdhal'ın aklını gel-git eden daha başka şeyler de var : Paskalya Adasının bir adı da Mata-Kito'dur. Kon-Tiki'nin Peru'da yerle bir edilen şehrinin deniz kıyısındaki limanı ise Mata-Rani adını taşır. Bu ad benzerliği bir yana, burası Paskalya Adasının tam doğrultusundadır.

Öte yandan, Pasifik adalarındaki dev heykellerin başlarında kızıl başlıklar bulunması da dikkate değer bir noktadır. Çünkü bugün bile, Polinezya adalarında kızıl saçlı, beyaz tenli insanlara raslanır. Yerliler, bunların adaların ilk beyaz halkından inme olduklarını söylerler. Buralarda kutlanan bayramlarda ise tuhaf bir görenek yineilir. Yerliler bayramlarda derilerini beyaza, saçlarını da kızıla boyarlar.

Sizin anlayacağınız, her şey, Heyerdhal'ı, Peru'dan birtakım insanların buraya göç ettiklerine inandıracak biçimde düzenlenmiştir. Yalnız, bunlar buralara nasıl gelmişler, neyle gelmişlerdir? Onun üzerinde kafa yormak gerekir. Çünkü gemileri yoktur bu insanların. Yelkenlileri de yoktur. Ama salları vardır. Hem de topu da, belsem ağacından yapılmıştır. Topu da mahşer meydanını inletir.

Peki, sorması ayıp değilse, Heyerdhal düşüncelerini herkeslere

evet dedirtmek için böyle bir sal üstünde Peru'dan Pasifik adalarına gitmeyi göze alacak mıdır, almayacak mıdır? Karşılık : Alacaktır. Ama ilkin Peru'nun ilk yerlileri gibi belsem ağacından bir sal yaptırması gerekir. Bir de seçkin dört arkadaşını toplaması. Bu ikincisi hiç de zor olmaz. Beş ahbab çavuş 1947 yılının ilk aylarında Peru'nun başkenti Lima'da bir araya gelirler. Burada Upsala Üniversitesi öğretim üyelerinden Bengt Danielson da kendilerine katılır.

Sala gelince, dokuz belsem kütüğü de onun işini görür. İlk en uzununu — 14 m. boyunda — ortaya koyarlar. Ötekileri de salın boyu 10 m. yi geçmiyecek biçimde iki yana yerleştirirler. Sonra tümü üç parmak kalınlığında kenevir halatlarla birbirlerine bağlanır. Üzerlerine dikey biçimde yeni kütükler çekilir. En üste de bambu ağacından bir kamara oturtulur. Onun önüne de yanyana iki yelken çekilir.

Salın burnuna, kör bir saban demirini andıran bir sivrilik verilmiştir. Kıç taraf ise dümdüzdür. Ne var, bunun da ortalık yerine boyunanın kondurulabilmesi için ufak bir çıkıntı yapılır.

Geriye salın adını koymaktan başka bir şey kalmaz. Bunu da bir arkadaşları alır üstüne. Sal artık «Kon-Tiki» adıyla anılmaktadır. 28 nisan günü de bizimkiler Lima'nın El Galleo limanından Okyanus'a açılırlar. Ama yola çıkmadan önce, altı adama dört ay yetecek yiyinti almayı da unutmazlar. Bunun 684 kutusu güzelim ananaslarla doldurulmuştur.

İlk günler deniz, o yolların denizi değildir. Altlarındaki lendumayı sağa, sola döndermek, tümünün boyun damarlarını davul gibi şişirir.

Ne denilmiştir? Bulgular ceht işi değil, baht işidir. Bizimkiler de birkaç gün sonra, bir raslantıyla Perulu'ların sallarını nasıl yönettiklerini bulurlar. Hiç de zor bir şey değildir bu. Düz bir tahtayı salın aralıklarından denize daldırmanız yeter. Tahta, suya baştanbaşa, yarıyariya, pruvadan, kıç taraftan sarkıtıldığına göre de çeşitli yönler sağlanır. Böylece boynaya el sürmeden kolayca rota değişiklikleri yapılır.

Heyerdhal ile beş arkadaşının — bunlara belki bir papağanla bir yengeci de eklemek doğru olur, ama saldakiler bu ikincisine sadece bir eşya gözüyle bakarlar — yolculuğu 101 gün sürer. Sonunda kendilerini güç belâ — burada bu söz kullanılmalıdır — Tuamotu takımadalarından Puka-Puka'ya atarlar. Heyerdhal da Bombard gibi düşüncesinin doğruluğunu tanıtlamıştır.

Burada bir bilgin, pek pek bir araştırmacı Kon-Tiki serüvenini şöyle bağlayabilir :

«Gerçi şimdilerde Heyerdhal'ın sallarla Peru'dan Pasifik adala-

rına gidilebileceğini göstermiş olması karşısında bile Peru'luların buralara göç ettiğini kabul edenler pek yoktur ama son yıllarda Şili'deki bir Kızılderili mezarında Paskalya adasındaki mızraklardan ikisinin temreninin bulunması da Heyerdhal'ı ergeç haklı çıkaracak işaretler sayılmalıdır.»

Çok şükür biz ne bilim adamı, ne de araştırmacıyız. Burada okurlarımıza kimi bilgiler sunuyoruz ama onları eğlendirmeyi de savsaklamıyoruz. Bir denemecinin yapacağı iş de bundan başkası olmalıdır. Doğrusunu ararsanız, insanlar çıplak bilgilerden çok, zingirdek oturumdaki düşüncelerden hoşlanırlar.

Bizcesi şudur ki, beş bin yıllık bir yaşamdan sonra Nuh Peygamberin torunları bilgi alanında — şapkamızı burada da çıkarmak doğru olur — «gör-ışit yöntemi» diye bir şey olduğunu çakmışlardır.

Ama gerçek yöntem bu da değildir.

En yararlı davranış, en geçerli yol gülmeye güldürmeye büyük bir yer ayıran «eğlen-gör-ışit yönetimi»dir. Yalnız, insanların bu yöntemi bulabilmeleri için daha bir beş bin yılın geçmesi gerekir. Bu arada onlar eğlenceyi küçümsemekten vazgeçmeye de alışmalıdırlar.

Aman, amaaan, konumuzu iyice sapıttık. Burada ne Paskalya Adasındaki dev heykellerden, ne de öğretim-öğrenim yollarından açmak için bulunuyoruz. Bizim dile getirmek istediğimiz denizin büyüleridir. Çünkü bir yerde — bu bir giz değildir — denizin de büyüleri vardır. Bunlar hiç beklemediğiniz bir anda bir elektrik ampülü, bir kadın iskarpini, bir baston, bir kutsal kitap kılığında karşınıza çıkabilir.

Ne var, gerçek büyü denizin içinden gelir. Denizin içlerinde serreserpe yaylananlar kimi zaman bir köpek balığı, bir kızıl orkinos, bir domuz balığı, bir kaplumbağa, bir yelkenli kılıçbalığı, bir ton balığı, bir uçan balık olarak yolunuzu, ya da soluğunuzu kesebilir.

Ama asıl büyü sağanağına yakalamak istiyorsanız, balinaları bekleyeceksiniz. Deniz, size buzul balinalarını göndermemişse, gagalı balinaları gönderir. Kara balınayı göndermemişse, mavi balınayı, onu da göndermemişse beyaz balınayı yollar. Kambur balınayı kızağa çekmişse bodur balınayı, çatalkuyrukluyu salar. Dişli balınayı nöbette tutmuşsa, dişsiz balınayı, kaygan balınayı lohusa yatağına yatırmışsa kaşalotu postalar. Onları alakoymuşsa yunusu gönderir. Yok, onu uykuya yatırmışsa cüce kaşalotu yollar. Kazgagalıyı tutmuşsa Amazon yunusunu koşturur.

Bu deniz güzelleri, çokluk yosun tuttuğu için, yelkenlilerin altını yoklarlar. Oralara sığınan küçük balıkları avlamak için tekneyi omuz-

larlar. İçlerinde teknenin bordasına sürünenler de olur. Bu gibi hal-lerde gemiciler, ellerine ne geçerse, gürültü yaparak onları kovmaya çalışır. Geceleyin ise çırağlarını yakarlar. Ama bu, uçan balıkların gelip yüzlerine çarpmasına yol açar.

Uçan balıklar çokluk sürü halindedir. Kimi zaman da İngilizle- rin «shearwaters» adını verdikleri yelkovan kuşlarıyla savaşa tutuşur- lar. Kılıçbalıkları ise deniz kaplumbağalarıyla dalaşmayı yeğler. Bizim Okyanus devlerini izleyen kuşlar arasında kuzey sümsük kuşu, bü- yük martılar, siyah gagalı beyaz güvercinleri andıran kuyruğu telekli fayton kuşları da vardır. Martıların da çokluk domuz balıklarıyla kav- gaya tutuştukları görülmüştür. Heyerdhal papirüsten yaptırdığı «Ra» adındaki gemisiyle — bu başka bir yolculuktur — Fas'tan Barbados adasına giderken Atlas Okyanusunun göbeğinde bir güvercine bile raslamıştır.

Bombard ise en çok uçan balıklara toslar. Uzun kanatlı firkateyn kuşları da onun çok gördüğü şeylerdendir. Ama o en çok, o cici mi cici domuz balıklarına bayılmıştır. Öğleden sonraları — hemen he- men her gün — saat dörtte, beş altı tane kılıçbalığı ile bir fırtına kuşu da onu yoklamaya gelir. Serçeye benzeyen bu küçücük kuş siyah- tır. Kuyruğunda beyaz lekeler vardır. Yelkenlinin kичına değin yakla- şır, orada deniz üzerinde üç dört adım attıktan sonra güneşin bat- masını bekler. Kılıçbalıkları ise daha vefalıdır. Onlar 24 saatte 24 saat Bombard'ın çevresinden ayrılmaz. İlk gün Bombard, onları ya- kalamak istemiş, ama yaralamaktan başka bir şey yapamamıştır. Er- tesi günler balıklar, denizlerde yaralar çabuk çabuk iyileşmediği için, hep yaralarıyla görünmüşlerdir. Bombard onların topuna ad da tak- mıştır. En büyüğü «Dora»dır.

Gilboy'un kayığı ise köpek balıkları kovalamıştır. Romer'in Al- man Sporuna gelince, ona da bir köpek balığı ile üç yavrusu sal- dırmıştır. Bu köpek balıklarının yerini, kimi zaman falyanos denilen çok büyük yunus balıkları alır. Bombard yolu üzerinde sarı hani ba- lıklarıyla da burun buruna gelmiş, onlarla kendine güzel bir şölen çekmiştir. İçme suyunu bile onlardan sağlamıştır.

Nedir, yelkenlilerin ardından en çok koşan da kılavuz balıkları- dır. Bu ad onlara, gemilerin dümen suyunu hiç bırakmadıkları ve ya- rı-kör köpek balıklarını avlarına doğru iteledikleri için verilmiştir. Ci- gara biçiminde ufak tefek şeylerdir. Sürü halinde ve köpek balıkla- rının önlerinde yüzerler. Onlara son dakikaya değin eşlik ederler. Ama köpek balığı avını yakalayıp da ortadan yitti mi çılgına dönerler.

Yeni bir başbuğ, ya da Tanrı buluncaya değin bütün bilinen düdükleri öttürürler.

Bombard bir de açık denizlere özgü turna balıklarıyla karşılaşmıştır. Barrakuda diye anılan bu balıkların 700 keskin dişi vardır. İnsana tuhaf tuhaf bakan bu balıkları Bombard öldürmek istemişse de kıyamamıştır. Jean Merrien'in anlattığına göre biri 1949'da, biri de 1955'te olmak üzere iki kez dünyayı dolaşan Jacques-Yves Le Toumelin de Antiller'de yapışkan balıklarına raslamıştır. 70 sm. boyundaki balıkların kafalarında bir vantuz vardır. Bununla başka balıklara ya da gemilerin bordalarına yapışırlar. Antil adaları yerlileri bunları deniz kaplumbağası avında kullanırmış. Yakaladıkları yapışkan balıklarını kaplumbağaların buldukları yere salıverirler, balıklar kaplumbağalara gelip yapışınca hem onları, hem de kaplumbağaları avlarmış.

Dougal Robertson da Büyük Okyanus'ta ölüm-kalım savaşı verirken yakaladığı bir kaplumbağanın başına yapışmış bir yapışkan balığı görmüştür.

Bu bilinen hayvanlardan başka, denizin yüzü zaman zaman çok acaip yaratıklara keser. Kon-Tiki'dekiler bir gün koskoca bir hayvanla karşılaşmışlardır. İki kez dalıp çıktıktan, suyu da adamakıllı dövdükten sonra ortadan yitmiş, bir daha da görünmemiştir. Heyerdhal ise iki metre uzunluğunda, bir ayak eninde tuhaf bir balık gözlemlemiştir. Balığın esmer, uzun ve ince bir burnu ve üç yüzgeci vardır. Yüzgeçlerden biri başına yakın bir yerde, biri belinin ortasında, biri de — kocaman bir fosili andırır bu — kuyruğundadır. Yılan balıkları gibi kıvrıla kıvrıla yüzer.

Saldaki denizcilerden biri de çok ince, iki ya da üç ayak uzunluğunda yılanı benzer bir hayvan görmüştür. Balık, denizde dikey olarak durur. Bombard da, çok seyir balıklarına karşılaştığını anlatmıştır. Bunlar çotıra balığına çok benzerler.

Denizin bu beklenmedik hayvanlarla dolup taşıtığını anlamak için deniz düzeyinde — bir sal üzerinde — yolculuk etmek ve gürültü yapmadan ağır aksak yol almak gerekir. Bunlar Thor Heyerdhal'ın sözleridir. Ne var, gerçek cümbüş geceleyin başlar. Domuz balıkları bunrunlarını çekmeye, kimi balıklar ise havaya sıçramaya durur. Topu da, Bombard'ın demesince, sevimli birer hayalet olup çıkarlar. Dalgaların çitirdaması ise düzenli bir mırıltı halini alır. Bombard belli belirsiz bir orkestra solistinin sesini andıran hisirtilerin uyumu karşısında kendinden geçmiştir.

Kon-Tiki sultanları ise, yıldızlar göz kırpmaya başlar başlamaz,

denizin bütün fosforunu ortaya döktüğüne tanık olurlar. Işıklı karideslerdir çokluk bunlar. Kimi zaman da nöbeti dev ahtapotlar alır. Yırtıcı ve acımasız ahtapotlardan biri yakalanmaya görsün, bir başkası hemen onu yemeye seyirtir. Ahtapotlar, karanlıkta fosfor gibi parlayan şeytansı yeşil gözlerle bakar insana. Deniz dibinde yaşayan, gece olunca da denizin yüzeyine çıkan ve ateşten gözlerini teknelerdeki ışıktan büyülenmişcesine onlardan ayırmayan 60, ya da 90 sm. büyüklüğünde kafaları olan yaratıklar da zaman zaman kendilerini sergilerler.

Kon-Tiki yolcuları, sabahları uyandıkları vakit sallarının üstünde ahtapot yavruları da bulmuşlardır. Yavruların salın üstüne tırmanamayacağını kestirdiklerinden oldukça apışırılar. O günlerde hayvancağızları salın üstüne atacak dalgalar da bulunmadığından şaşkınlıkları bütün bütüne artar. Ama bir gün ahtapot yavrularının kendilerine yürüyüş eden kılıç balıklarından kaçmak için havaya sıçradıklarını görünce işi anlarlar. Heyerdhal olayı şöyle anlatacaktır :

«Ahtapotlar insan dehasının bulup ortaya çıkarmasından çok önce tepkili uçak kullanmışlardır. Bunlar görülmemiş ve duyulmamış bir hız elde edinceye değin — bu iş için gövdelerinin yan tarafında kapalı bir tüp vardır — suyu pompalarlar, sonra da yine yanlarındaki kat kat derileri kanat gibi gererek deniz üstünde yükselirler. Çokça dikkat edinince, ahtapotların ya tek başlarına, ya da ikili-üçlü topluluklar halinde 50-60 metre uçtuklarını gördük. Onların kuşlar gibi havayı yarak uçmaları bütün hayvanbilim uzmanları için yepyeni bir şeydi.»

Denizin altını ortaya çıkaran büyüler bunlarla da bitmez. Yazımızın çokça uzamasına aldirmazsanız size daha değişik bir büyüden de açmak isteriz.

Romer takatının sona erdiği gecelerden birinde bir ses işitmiştir. Bu ses, kendisine, güneye dümen kırmasını öğütler. Bu sese uyar, ertesi gün tan yeri ağarırken de iyi bir iş yaptığını anlar. Ama kimdir kendisini uyaran kişi? Romer, bir ara, bunun Tanrı olduğunu bile aklından geçirir. Yalnız, duyduğu sözler İngilizce olduğu için Tanrının neden kendisine Almanca değil de — Romer'in Alman olduğunu unutmayalım — İngilizce seslendiğini bir türlü çıkaramaz.

Fred Rebell ise — o da 45 yaş yaşadktan sonra denize sargın olmuş ve 1932'de Büyük Okyanus'u aşmıştır — düşünde «Senin haritada gösterilmemiş adalar var güneyde» diyen birini görmüştür. Güneye doğru yollandığı vakit de gerçekten haritada yeri olmayan adalara raslamıştır. Bir kez de düşünde yolunun üzerinde sig kaya-

lıkların bulunduğunu görmüş, uyanıp rotasını değiştirmekle kayalıklara bindirmekten kurtulmuştur.

Vito Dumas ise Romer gibi ayakta düş görür. Atlas Okyanusunu geçerken bir gece dümende, teknenin pruvasından gelen birtakım sesler işitir. Biri İspanyol ağzıyla şöyle der :

— Ben yiyecek bir şeyler arayayım!

Öteki pürüzsüz bir Fransızca ile :

— Sus, yerimizi belli edeceksin.

— Daha neler!

Sesler kesilir. Bir süre sonra ise birinin arkadaşından cigara istediği duyulur.

Vito Dumas şaşırmıştır. Kimdir bunlar? Yola çıkmadan önce 24 saat yelkenlisinden hiç ayrılmamıştır. Ama belki de kaçaklar, kendisi görmeden teknenin başındaki halat ambarına saklanmışlardır. Deniz kuduruk mu kuduruktur. Dumas dümenden ayrıлып da kaçakları arayamaz. Üç gün süren fırtına ise ona teknenin suyunu boşaltacak, karnını doyurmak için balık avlayacak kadar bir zaman bırakırsa bırakır. Üç gün sonra hava kalınca, aklına yine kaçaklar gelir. İlk seslenir onlara. Çıtları çıkmaz. Bir daha seslenir. Yine çıt yok. Şonunda teknenin altını üstüne getirir. Kimseleri bulamaz.

Bombard da Balear adalarına giderken çok kirişli siren sesleri işitmiştir. Seslerin dolaylardaki bir fenerden gelebileceğini düşünürse de fener, mener diye bir şey göremez. Az sonra bunlara bir motorun patpatları da eklenir. Derken motorun patpatları da, siren sesleri de makasla kesilmiş gibi birdenbire diner.

Deniz böyledir. Zamanı ve yeri sarakaya alır. Herman Melville'in **Moby Dick** adlı romanındaki tayfalar da Nantucket'in elli mil açığında, şehirde örgü ören kocakarının şişlerinden çıkan sesi duymuşlardır.

Ama ne var, denizin lepiskasına da pek kapılmamak gerekir. Yelkenleri çokluk paramparça eden, bir mendil gibi buruşturup atıveren kasırgalar, uraganlar sorgusuz, sorusuz çıkıp geliverir. Dalgalar ardarda insanın üstüne yıkılır. Kimi zaman bunlar billur bir duvarı andırarak kadar şahlanırlar. Bombard yedi dalgadan sonuncusunun fermanlı olduğunu saptamıştır. Heyerdhal ise bir dizi küçük dalgadan sonra iki, ya da üç güçlü dalganın ardarda geldiğini söyler. Kimi zaman da rüzgârlar saatte 140 km.'lik bir hız kazanır. Vito Dumas 1937'de Rio de Janeiro'dan gelirken Pampero adında böyle bir rüzgâra tutulmuştur. Hint Okyanusunun Sumatra'sı ise bundan hiç aşağı kalmaz.

Bombard yakalandığı fırtınalardan birini şöyle anlatır :

«Hava yavaş yavaş soğuyordu. Karanlık demir bir perde gibi gökyüzünün üstüne çökmüştü. Bir çatırdama, bir makineli tüfek sesi! Ateşe atılmış çam kozalakları gibi yağmur çitirdaya çitirdaya indirmeye başladı. Bardaktan boşanırcasına. Rüzgâr da dellendikçe dellendi. Yelkene söz geçirebilmek için ipini bileğime doladım. Bir saat sonra fırtına durmuştur. Ama ip de bileğimi kesmişti.»

Bu devleri, fırtına kadar dipsiz battal kuyulara düşüren bir şey daha vardır. Yazımızın sonlarına yaklaştığımız göre onun da uykusuzluk olduğunu açıklayalım. Yelkenleri indirip uyusalar, geceleyn, teknenin akıntıyla sürüklenip bir kayalığa bindirmesi işten bile değildir. Bu yüzden Romer, dalgadan dalgaya uyumaktan başka çare bulamaz. Dalgalarla yükseldiği zaman uyanır, dümenin yekesini ayarlar ve ufka bir göz atar. İki saniye sürer bu. Yani iki saniye uyanık kalır. Sonra yeniden aynı işi yapmak, gücünü toplamak üzere dört beş saniye kestirir.

Bombard ise teknesini hiç durdurmaz. Dümeni iyice bağlar, öyle uykuya yatar. Yalnız, bu uyku iki saat sürer. İki saat sonra uyanıp rota üzerinde düzeltme yapar. İyi havalarda ise — gündüzün — 12 saat şeker şerbet uyuduğu olur.

Marin-Marie de geceleyn hiç uyumaz. Uyursa gündüz uyur. Bütün gece dümenin başından ayrılmayan biri de Gilboy'dur. O da gün doğarken yelkenlerini indirip yatar. Ama sadece mizana ile flok yelkenini indirir. Sonra da yekeyi sıkışıkıya bağlayıp demir şamandırayı denize atar. Rebell ise, geceleri yekeyi bağlayıp uyumayı yeğler.

Kaptan Bernicot'yu sorarsanız, o da başka bir yöntem uygular. 12.50 boyundaki kotrasının dümen dolabına bir mekanizma yerleştirmiştir. Dolabın üstüne uzanır, buradan dümeni yönetir.

Marcel Bardiaux'ya gelince — 1958'de dünyayı dolaşmıştır — o da Yeni-Zelanda'dan Yeni-Kaledonya'ya giderken 9 günde ancak yedi saat uyumuştur. Bardiaux haziran ayında Horn Burnunu geçerken de uykusuzluktan çok çekmiştir. Çünkü güney yarım küresinde o mevsimde geceler uzun mu uzundur. Dumas da aynı burnu haziran sonlarında aştığı için o da uzun gecelerle karşılaşmak mutsuzluğuna uğramıştır. Nedir, bu iki yiğit, o çılgınlar çılgını burnu kazasız belasız geçenlerdendir.

Horn Burnunu başarıyla devirenlerden biri de Chichester'dir. 1966 yılında Plymouth'dan (İngiltere) yola çıkmış, aralık ayında Tasmanya Adasının yanından süzülerek Avustralya'nın Sidney şehrine ayak basmıştır.

Lafın dümenini sapıtmamıza izin verilerse Kaptan Cook'un 1770 yılının nisanında bu dolaylara geldiği vakit Tasmanya Adasını yarımada sandığını da şuracığa kondurmak isteriz. Bu yanılığa ona, Avustralya'yı 1641 yılında bulup ortaya çıkaran Abel Tasman'ın günlüğüne çokça bel bağlamasından gelmiştir. Bir kusuru da yolculuğunu 28 yıl sonraya bırakmamış olmasıdır. Eğer buralara 1798 yılında gelmiş olsaydı, İngiliz gemicilerinden George Bass aynı yıl Tasmanya'nın ada olduğunu ortaya çıkaracağı için Cook da yanılmamış olacaktı.

Nedir, Cook'un yan basmasını da hoş karşılamak gerekir. O yıllar, Avustralya dolaylarında in cin top oynamaktadır. Ortada Sidney şehri diye bir şey yoktur. Sadece bir koy vardır. Cook da ona Jackson Limanı adını vermekle yetinir. Sidney şehri 1789 yılında İngiliz yüzbaşılardan Arthur Philipp'in burada kurduğu kürek mahkûmları sömürgesinin gelişmesiyle ortaya çıkacaktır. Cook, koya Jackson adını verirken bunu kestirememiştir. Ama kestirdiği bir şey vardır: Buralara gelen ilk Avrupalı olarak selâmlanacaktır.

Gelin görün ki, bir süre sonra, Cook'un gemi arkadaşlarından Banks onun bu ününe de gölge düşürür. Ama o da ne yapsın? Bir gün eline birkaç eski Fransız haritası geçince, 1450 yılında çizilen bu haritalardan birinde bu kıyının «Yeşillik Kıyısı» adıyla gösterildiğini görmüştür. İngiliz amirallerinden Sir Darlrymple de böyle bir şey işittir de durur mu, o da Cook'u bu haritaları bilmek ve burayı bulanın ilk kendisi olduğunu yutturmak için onları saklamakla suçlar.

Neyse biz, bu vur-tut işlerini bırakalım da yine Chichester'e dönelim. Chichester, Sidney'de 47 gün kaldıktan sonra 1967 yılının 29 ocağında yola koyulacak ve bir solukta — 118 günde — 14.500 mil yapıp Plymouth'a dönecektir. O da Horn Burnunu aralıkta değil de martta geçtiği için bu bölgelerin üç saatlik gecelerinden yararlanamamıştır.

Joshua Slocum da buralardan, daha doğrusu Magellan Boğazından şubat ayında geçtiği için o beyaz gecelerle tanışmamıştır. Zaten onun uykuyla da başı pek hoş değildir. Yatarsa tavşan uykusuna yatar. Kulağı da hep kırıktır. Blackburn ise beş saat uyursa 19 saat yol alır.

Şimdi artık yazımızın son koşusunu kaldırabiliriz.

Daha önce de yazmıştık:

Bedava lakırdı yoktur bizde.

Bütün bu deniz büyüklerinin öykülerini size beyaz balinadan,

Melville'in Moby Dick'inden açabilmek için anlattık. Çünkü, kulağınızı iyice yaklaştırın, Bombard, Moby Dick'i Akdenizde görmüştür.

Buna şaşmamak gerekir. XIX. yüzyıl denizcileri Moby Dick'in aynı anda iki yerde boy göstermesinden onun ölümsüz olduğunu çıkardıklarına göre, bundan doğal bir şey yoktur.

Moby Dick, bildiğiniz gibi, beyaz bir balınadır. Melville'e göre ona «beyaz balina» denilmesinin nedeni, sırtının soluk kefen rengi çizgi ve lekelerle dolu olmasıdır. Alnındaki garip beyazlık ile sırtındaki, ehram biçimi o bembeyaz kamburun da bu adlandırmada payı vardır.

Gerçi Melville, bu yaratıkların Akdenizde barınabileceğine inanmaz ama Amiral Davis'in Kuzey Afrika kıyılarında bir balina iskeleti bulması karşısında sesini kısmıştır. Dahası, Bizans tarihçilerinden Prokopius'un İ.S. VI. yüzyılda, Marmara'da 50 yıl boyunca Romalıların gemilerini batırdıktan sonra yakayı ele verdiğini yazdığı o deniz canavarının da bir balina olduğunu öne sürmüştür.

Doğrusu bugüne değin, daha bir sürü gemici beyaz balınayı Akdenizde görmüştür. Ama bunlar bu raslantıdan kimselere açmamıştır. Belki de balinaların Romalıların gemilerini batırıp batırmadıklarına iyice bilmedikleri için bu işe yanaşmamışlardır.

Bizcesi, insanoğlu bildiği, algıladığı gerçekleri kendine saklamayı çokça sever. Kaldı ki, gerçeklerin açıklanması onları şifa bulmaz bir korkuya da kaptırır. Bu yüzden de çoğu gerçekler, insanoğlunun kafasında gömülü kalır. Dünyamızın yalan dolanla karışık gerçek dışı bir iz sürmesinin nedeni de budur. Gerçi, zaman zaman, yol üzerinde, bu gerçekleri bağırarak dört yüz dirhem yiğitler belirirse de, onların sesi de hindilerin gulugulusu arasında yitip gider.

Neyse biz bunları da bırakalım, kendi işimize bakalım.

Nerde kalmıştık? Bombard'ın beyaz balınayı gördüğünü söylemiştik değil mi? Tamam, Heyerdhal'la arkadaşları da Kon-Tiki'nin kış tarafında yüzen at gibi bir yaratığın soluk alıp soluk verdiğini duydukları an bir balina ile raslantı kurduklarını anlamışlardır.

Bir dakika! Bu, kara balınadır. Sala da öylesine yakındır ki, Kon-Tiki'dekiler balığın burun deliklerinden ta içini görmüşlerdir. Hayvanın içi boyalı bir ayakkabı gibi pırlı mı pırlıdır.

Denizlerde varlıklarını ciğerleriyle değil de kulaklarıyla sürdüren milyonlarca yaratık arasında bir hayvanın gerçekten soluk alıp vermesi bizimkileri iyisinden coşturmuştur. Balina da sezer bunu. Seyircilerine küçük bir karşılıklı bulunmak üzere denize dalmaya karar

verir. Ama dalmadan önce ciğerlerini hava ile öyle bir şişirir ki bu kadar olur.

Biz yine beyaz balınamızdan açalım. O, denizlerdeki aydınlığın da bir simgedir. Çünkü denizlerin bir büyüğü de aydınlığından gelir. Halikarnas Balıkçısı, insanoğlunun geceleri denizin bağrından patlayan can yanardağının aleviyle aydınlanıp ağardığını söyler.

Bu, beyaz balına beyazıdır.

Yalnız kuzey ve güney denizlerinde değil, bir çanak içindeki deniz suyunda bile belli olur bu ağartı.

Melville'e bakarsanız, beyazın doğaüstü bir özelliği vardır. O, bu dünyada olduğu kadar, öteki dünyada da insana murat aldırılmaz. Canavar balınaların sessiz azgınlığına kalleşçe bir yumuşaklık katan da bu beyazın ta kendisidir.

Şu var ki Melville, doğanın yarattığı birçok şeylere, mermerde, kamelyada, incide olduğu gibi özel bir değer kazandırdığını da söyler bu beyazın.

Birçok uluslar — Melville anlatır bunları — bu renkte, krallara yakışan bir üstünlük görmüşlerdir. Birmanya'daki Pegu'nun eski görkemli ve acımasız kralları kendilerine, her şeyden önce, «Beyaz Fillerin Başbuğu» demişlerdir.

Siyam krallarının bayraklarında da vardır bu fil.

Hanover bayrağındaki savaş atını da unutmayalım. O da kar gibi beyazdır. Roma şahlanışının mirasçısı büyük Avusturya İmparatorluğu da kendine renk olarak o güzelim beyazı seçmiştir.

İyi düşünülecek olursa, beyaz balına beyazını bulmak için oralara uzanmak da istemez.

Beyaz balına beyaz insanın içinde bir yerlerde dir.

Ozanların ince uzun parmakları belki ona değmiştir ama bunu ne kendileri bilir, ne de başkaları.

Bilirlerse de, pırradak havalanmaması için, gerçekleri yüzyıllar boyu saklayan o örümcek ruhlu insanlar gibi onu yerin yedi kat altına gömerler. Sonra da üstünde, ayaklarını bağdaşa getirip, püf, püf, cigaralarını tütürürler.

ibresiz bir pusula

metin eloğlu

Doğacanlık peltesi
insan seni yaşıyamaz
Hangi yıl sürdü ilkyaz
Bir başıboş cuma/ertesi

Neyimdin doğru söyle
Otum mu çiçeğim mi
Bir daha duymıyayım e mi
Çağcan sallantılarda böyle

Kargaşalığın biriyim ben
Erken gelmiş geç gitmişliğimle
Sözümü kesme dinle
Ölümlerden ölüm beğenirken

Yarın şu yırtık-pırtık defteri dürdüğümde...
Defter mi?
Yarın da ne?
Öde!

şiiirler

halil ibrahim bahar

ÇİVİ

alnımda uğuldayan bir ağrı
sallanan salkım sөгütler suda
gözgöze oturduğumuz
ilkyaz yakındır dediğimiz
ağrının çukuru alnımda
hangi çivi hangi çiviye sökecek
pas kendine bir kuyu açarken
dağların demirinde
sağlam bir nokta mıydık

peki bu selin
parçalayıp içimizden koşturduğu ne

KİREÇ

nedensiz başdönmeleri
denge bozukluğu sallantılar
çalınacak kapıyı bilememek
aslında küçük bir numara hepsi
arada saplantılar
tutturmak bıçağın ağzını
bir de unutmak var
hazırlanmışken gidilecek adresi
elbette geçmiş

doldurulamaz eski bir valize
ben şimdi ne yapsam anıları
tozunu almadım daha bir tekinin
ya kovandan kaçmış arıları
çay soğumuş bardakta

düşük tansiyon
demir noksanlığı kansızlık
diyelim kısa devre
hiç yoktan bir kontak
onarsam atmış sigortayı
ince bakır telleri nereye koymuştum
damar sertliği
kan yavaş akıyor borulardan
bir adım kala nisan mayısa
kısa kes
yılan hikâyesi

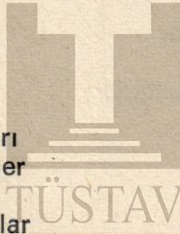
BAROK

gece yüzen ışık adaları
barok müzikten esintiler
sıkıntımı süpürüyor
buruşmuş hışırtı kâğıtlar
bitmiş serüvenlerin tortusuyla
içe işleyen bir yaranın
birden bir toplu iğneyle
açılan penceresinden
fırlatıp atıyor dışarı

özsuyu kuruyor her şeyin
bir kabuk kalıyor aranızda

SABAH

küçük çingırak sesleriyle
uyanıyorsam yarı uyanık

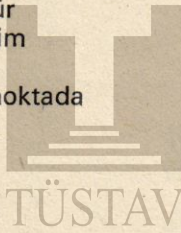
hangi çayıra boşaltıyor
ağılındaki sonsuz kemikleri
içimin karanlığından
kör ışığa mı bu mezarlık

boşaltıyor servileri
kozalakları buruk yeşil
hangi akmaz su kıyısına
taşları küf tutmuş
bir zindan duvarından
paslı kırık bir aynanın
kar boran dağlarına mı

ey çingirak sesleri
sabahın çobansız köpeksiz
dağılmış koyunları
aslında uyandığım yok
benim gözlerim kördür
çok var ki değneksizim
duyarım güneş gider
sallanırım hep aynı noktada

ÇÖL

topla bakalım
her yöne çekilecek çağrışımlarını
rasgele bir sözcüğün
diyelim aşk diyelim ölüm
diyelim sarışın diyelim esmer
uzun bacak ince bel
oysa tektir yerli yerinde
yorum başkadır anlam başka
başka deyince
dağılan bir duman sanılır
azalıp azalıp bir görüntü
gittikçe kuruyan bir mantarın ağırlığı su üstünde
böyle derler ama değil
bir gül kurusu ne anlatır
kulağı çiçek tıklı bir sağıra

duman nedir ki
bütün deniz kıyılarına
avuçlarından kum boşaltan birisi için
ektikçe eker
yanardağın bahçesine kaktüs tohumlarını
uzatır çölünü sonsuza dek

KUYU

kaç gündür oturup kalkıyorum
duruyorum senin aşk şiirine
sert kaya yontulmuyor
bir başlayıp bir bırakıyorum
başlangıç derken
kuruyor kaynamaktan suyun gövdesi
bir de kızıyorum ki günlerden pazar olmasına
bardağımda menekşeler
zamanı değil belki
aklımı karıştırıyor kâğıtların beyazlığı
bir yaban hayvanı gibi
dişlerim sivriliyor
kafesin demirlerinde
sözlüğü fırlatacağım
dünya batar diye korkuyorum
en iyisi bir bardak ispirto
yarı ekşi bir elma
demek
aşk şiirinin saati gelmedi daha
öyleyse beklerim ben de
kırlangıç mevsimini

KILCAL

onlar da diyorlar ki
ne yazılabilir gün ikindilerde kararırken
bacalar gibi tikanıp kurumla
geri salarken dumanını kitaplar

kapanan bir istiridye bir dokunsan
incinin ortası kum
dalgaya düşme
başın döner denizin oyunudur
ne yazılabilir
köpük uçucu tuz ıslak
papatyaların sarısı
beyazı düğümleniyor
güzel ama bu soruları soran kim
onlar da bilmiyor
saati durmuştur kılcal damarların
içinden geçen yanık aşklar
buzdolabında
sıcaklığını koruyabilir
elbette sonsuzdur çiçeklerin yolu
dayanıklı göz ister yürümek için
savaş yerine barış
boş kalmaz tarihin sayfaları
acıdır yazmak bir anlamda
dünya böylesine daraldıysa dövünmeyin deli dervişler
sevgiye yer bulunacak elbette

TÜSTAV

dumanaltı

nezihe meriç

Başını çevirmedi.

Çevirip, biriken kalabalığa bakmadı. Ipek eşarbını bağlamış, yeni dikindiği mantosunu giyinmişti. Candarmaların arasında, her zamanki ince sessizliğiyle yürüyordu. Rengi uçmuştu yüzünden. Bir gözleri kalmıştı, çakılı. Çevresinde kimseler yokmuşcasına, yukarı, gün yılımıyla ışıklanan dağlara doğru bakıyordu. Yürüyüşünden de durumuyla ilgili bir anlam çıkarılamazdı. Sanki, çarşıya gidiyordu. Kuka, tığ, emzik alıp dönecekti.

Kentin bu Kayabaşı semtinde, bütün sokaklar yokuş yukarı gider. Her yolun sonundan, dağlar görünür. Çıktıkça açılır hava. Güneşlenir, aydınlanır. Tozsuzdur buralar. Kayalık. Aşağıda, hükümet caddesinden geçen büyük çarşı yolu olsun, istasyon caddesi, kervansarayaya giden anayol olsun, hep taş döşelidir. Eski çağlardan kalmadır. Hacı Alibey konağına giderken seçilen Beyler mahallesidir. Kale'nin çevresini dolanan yolun, o zamanlardan bu yana, nasıl öyle bozulmadan kaldığına şaşılır. Toz, bağ yollarındadır. Ayak bileklerine dek gömülür yürüyen. İnce elekten geçmiş gibidir; pof pof eder... Yol boyunca sararan bahçelerde, bu tozlu yollarda, güneşten pişerek ezilip fırçmış kayısıların kokusu, iç bayılarak yayılır gezer. Bunalır sıcakta insan. Oysa Kayabaşı, yaylasıdır kentin. Esintili, serin. Karlı dağlara yakın, öyle ya...

Kentin bu Kayabaşı semtinde, her evin yanında bir kaya vardır. Ya, aş damınının bir duvarının dayandığı, ya ahırın, ya sundurmanın.... Güzel kenttir burası. Eski kent. Gelip geçmiş uygarlıkların, bolluk günlerinin, o zamanlarda yaşamış, bu kayalıkları, bu bağlık bahçelik büyük ovayı sevmiş olan insanları düşündüren... Onlardan kalan bir şenlik, şölen havasını diri tutan. Türküleriyle, oyunlarıyla. Gelenek, görenek...

Yağmur boşandı mıydı, Kayabaşından doğru gelen seller, boz boz köpürür akar taşların arasından. Toz ne bırakmaz. Yol kenarlarında, taşların arasında biten otlar, küçük sarı çiçekler daha bi çoğalıp kal-

dırıkaldırırirler başlarını suyu görünce. Bahçelerden kadın gülüşmeleri gelir; yıkanıp, serinlemiş... Kahvelerin, lokantaların, kebabçıların havası değişiverir yağmur sonu. Şakalaşmaların, açan güne karşı, tavlının başına, iskemle atıp oturmaların tadı artar. Birer cigara daha yakılır. İri yarı, saçları gür kıvırcık, beyaz dişli, sağlam, güzel erkeklerdir, bu kentin erkekleri. Yüksek sesle güler, büyük kıllı elleriyle, şakır şakır tavla oynarlar. Dügünlerde havaya ateş edilirken, fırlayıverirler ortaya. Küçük topuk vurmalarıyla oynarken, ağır ağır dönüp, çap çarparlar ellerini havada. Bembeyaz dişleriyle gülerler her dönüşte, biraz sarhoş kentin ünlü şaraplarıyla; fırınlanmış kuzudan koca bir lokma ısırılırken dikilivermiş kaçak rakılarla... Dümbür düdüğü arasında, kebab ve anason kokuları dağılır bahçelerden....

Yolun sonuna, çipin durduğu Aslanlı çeşme düzlüğüne gelince bir solukluk duraladı. Sokağın alt ucunda, şaşkınlıkla, kararsızlığın arasında kımlıtsız duran kalabalık, ürkek durgunluğunda biraz daha sindi. Kadınların yazmaları, örtmeleri, göğüslerinin üzerinde sıkıca kavuşturarak içine sığındıkları hırkaları, allı yeşilli belirsiz dalgalanmalarla birbirine geçiyordu. Kimseden ses çıkmıyordu. Bir, küçük kuşlar, durup dururken cinciklenip göğe doğru ağıyordu, bir de, bahçelerin kuytularından doğru, büyük kuşların hü hü'sü geliyordu; tok tok eden postal seslerine karşılık. Anlamsız, akıl almaz bir şeyle karşılaşmış kişinin, uçuklamış dudağı, boş bakışları, korkunun içinde bulunduğu zamanki durgunluğuyla, öylece bakıyorlardı. Erkeklerin kasketleri, lacivert elbiseleri, kadınların renkli kümelenişi arkasında, koyu renk bir duvar gibiydi. Kaşlarını çatmışlardı. Baş parmak sustalıların düğmesine basmaya hazır, ama kasılıp kalmış. Günlerdir kenti saran tedirginlik, kuşku, sinir gerginliği içinde, ne uyku ne durak. Ajans haberleri, hükümet meydanından, en ıssızdaki bağ evlerine değin dizi dizi sıralıyordu haberleri: Anarşistlerin başı, Murat Muratinoğlu, doğduğu kentin yakınlarında, ana yolda görülmüş, devriyelerin elinden kaçmış, ortadan kaybolup izini yoketmiş.

Kent, candarmaya, kaçakçıya alıştı ama, bu sefer başka türlüydü işler. Şaşıyorlardı. Alışılmışın dışında, kavrayamadıkları, o yüzden huysuzlandıkları bir durumdu bu. Kuş uçmaz sokak başlarına değin polis, candarma sarmıştı ortalığı. Bir de bu sıkıyönetim başlarında! Murat için, «Öğrencilerin başı» diye yazıyordu gazeteler. «Eşkiyanın azgını değil ya!» diye yanıtlıyorlardı. Soruyorlardı: «Bu anarcist ney ki?» sonra düşünüyorlardı: «Bizim sendikacı Mahmitla, topal sürgün öğretmenin dediğine bakılırsa, bu bebelerin ettikleri bizim hayrımıza emme...»

Başını onlara çevirecek sandılar. Gene çevirmedi. Hafifce eğilerek cipe girdi. Valinin karısının sarışın başı, köşe başındaki Arif Bey konağının üst kat sofasının, orta penceresinde görünür gibi oldu. Asmanın dallarının arasına siperlenmişti. Kalabalık öylece orada durmak için yaratılmış, orada unutulmuşcasına, anlatılması güç bir kalakalmışlık içinde, Gülgunun cipe bindirilişine bakıyordu. Beş candar ma, bir yüzbaşı, iki teğmen... Güneş vurdukça, stenler Kayabaşının kayaları gibi çakıp çakıp göz alıyordu. Cip hareket ederken bir kıpırdanma oldu kalabalıkta ama, köşeyi döndüğünde eski donmuşluğa dönülmüştü. Gülgunun iki yaşındaki kızı, halasının kucağında, ona sarılarak, «Anne atta» dedi. Güldü, elini salladı. Da, kalabalık gene öyle... Bu susmuş kalabalığın arasında, ilk sözü söyleyecek olanın gücü, kalabalığı yakasından tutup sarsalayacak güce denkti. Öylesine şaşkın bir bitiklik içinde sinerek... Motor gürültüsü duyulmaz olunca, elti çekti aldı yemenisini başından. Çırpıttı, çaprazladı, saçlarının üzerine attı. Bir şeye karar vermişliğin uyumu içinde, kıvrakça çalışıyordu elleri. Yemeninin iki ucundan tuttu, ensesinde birleştirip, kulaklarının arkasından dolandırarak, alnının yukarsında sıkıca düğümledi. Öyle kuvvetle çekip gerdirmişti ki, kaşları, gözleri şakaklarına doğru uzayıp inceldi. Bostanda, bahçede çalışmaktan kararıp sertleşmiş yüzü gerilince, göz kenarlarındaki çizgiler, beyaz beyaz ortaya çıktı. Yaşı belli oldu. Dişlerini ne denli sıkarsa sıkınsın, dudaklarının titreyişini durduramıyordu. Sözü ağızından çıkmadan, alt dudağını, kan oturasiya bir dişledi. Gözleri, bahçelerin toprak duvarlarından, ağaçların hisiltisinden aşır, Arif Bey konağının pencerelerine gitti bir an. Dimdik baktı: Baktığını göremiyerek yüreği öz başına acı acıya, su sancıya çarparak içinden taşıp gelen beni dölünü dölünü konu komşusunu giderek sokağını mahallesini kentini tüm dünyaları cümle insanları sarmaya çalışarak boğazı düğüm düğüm yakardı: «Bi dane Allağım sen beni bağışla sen beni beni beni Allağım sen beni hers bürüdü bağırimi vay ki bağırimi atarım ben bu iftirayı bu karezi bu valinin avradına yohtur başka çarem öykemi almam için odur haberi veren odur Muratımızın vay vay ki kimin aklına gelirdi Gülgunun Muratı sakladığı hay gurban olduğum şu sevdanın guvvetine bak ki çocukluktan bu yana yıl sonra hemi de bir avrat da varımış Muratın yanında biz bile bilmedik bi sen bilirmişsin Allahım bi Gülgunum bir de vay vay ki bir de topal öğretmen o gidinin sür-günü bilirmiş vay bilirmiş o bilmedik olmaz bunca çocuğun öğretmeni yaşı kaç kaç yıldır burlarda herhal ille o bilirdi vay benim başıma vay benim başıma...» İnce vücudu, içinden geçen, tüm varlığıyla ka-

tıldığı ağıta uymuş, belirsiz bir titremeye ürperiyordu. Yıllar öncesi-
nin acar Mihri'si, olanca tazeliğiyle, yılmazlığıyla kopup geliyordu
bir yerlerden, gözü pek, zorlu yaşamlardan. Karar vermenin son tit-
remesiyle kasılarak, yakarışını bağladı: «Çünkü Allağım bu valinin
garısı yaktı Gülgunumuzun göz bebeğimizin başını telefonda çalışan
güççük Seher habar getirdi ki bu valinin garısı telefon ederek candar-
ma gomutanına sözünüz varıdı hadi bakam hazır ededurun manti-
tıyı deyî gah gah ederek mücdeler vererek vay mantı mı düşünülür-
müş gan giderkene ortada aa bir mantıylan olur mu buldum buldum
Muratı buldum Kuyucuların Ali'nin evinde saklanıyor deyî söyleyip
annatmış ki Gülgunum bir danem içinin yangınını dost bilip bu va-
linin garısına bahçalarda gezerkene annatmış nasıl sevdi Muratı onu
daha ortaokullarda okurkene gaymakamın gözü varmış Gülgunda onun
için dayısının oğulları vermemişler Murat'a deyî bah bah görüyon
mu gız sen mi galdın bu lakırdıları düğüne goyup üfürecek işleri var-
dı helbet gaymakamla hanı neye Veli'nin darlasından yol geçti de
onların ki durur yerinde helbet arayı bozmak istemezlerdi gaymakam-
lan hanı gız bu eski gurdun masalı değel mi bizi de borlarda eşsek
yerine goydukları yetmedi mi garî kaçacaklardı helbet Murat'la gi-
dip Ankaralarda okuyacaklardı habar almış gidinin azgınları döve dö-
ve üç ay yataklarda yavrım Gülgun'um Murat da çıktı getti helbet
geder gız canına gıymasın deyî bu guyucuların Ali de o da Murat'ın
arkadaşımış o da severmiş Gülgun'u acele dünür göndermiş deyî
annadarak candarma gomutanına ne ya bi şey edemediler Ali'ye. Ali
kimin oğlu Hacı Mustafa'nın helbet erişemediler hemi de iki bebe bi-
lem olsun da iki yıl üç yıl geçsin de gene de şu sevdanın guvvetine
hey kurbanlar olduğum allağım vay yavrım vay gızım benim işte böy-
le bir bir dane dane ezberine almış iki gözünden dizi dizi yaşlar akı-
tarak goptu geldi habar getirdi candarma komutanı şaşarak pravo har-
nımfendi pravo diyerek oh etmedik mi biz de kaçırmadık mı Mu-
rat'ı bir de yanındaki garı gızı cizmeleri çekmiş ayağına erkek gibi
bir akıllı bahar o gız da maşallah kaçırıldı arka gapıdan bostanların
arasından gayalarla arkadan gopup gelen total süngünnen Ali'ye Gül-
gun'um yavrım dudakları bembeyaz olarak Gülgun'unumun gidin go-
pun durman ben gadınım bebelerim var bana bir şey edemezler de-
yi ya edemezler gadın gız diyedikleri mi var bunnarın vay neyimmiş
bunnar böyle gopun gayalara gedin diyerek içi dükendi yavrım ince
elleri titreyerek vay vay ki iflah olmaz bu Gülgun artık candarma
geldi gapısına götürecekler mapıs damına oruspu mu bu vay vay
gızım sayılır benim ince nazık yavrım benim allah belanı vere vali-

nin garısı allah belanı vere ağulasınca kanı suyla yumazlar kanı kan-
la hade şimdi atarım bu iftirayı ben de sene temizle gayri hade....»
Motor sesinin duyulmaz oluşunun ardından bir iç çekmelik boşluk
girmişti araya. Sonra kalabalık kıpırdandı. Mırıltılı bir dalgalanma ol-
du. Herkes birbirine bakıyordu. Baş ağrısı gibiydiler. Erkekler hafif-
ten yürümeye, ikişer üçer ayrılmaya hazırlanan bir aralanmaya girin-
ce kadınlar omuzlarını kısarak birbirlerine sokuldular. O zaman elti,
fırsatı kaçırarak olanın korkusuyla ivedi, «Pekey öyleyse.» dedi. Se-
si, herkesi ince bir sırt üşümesiyle ürperten bir gerilimle çıktı kuru-
muş boğazından. Hırkasını uçlarından tutup, öne doğru uzattı. Çeke-
leyerek göğsünün üzerinde kavuşturup, bedenine sardı kollarıyla be-
raber: «Şimdi ben de sözümü söylüyom işte. Demedim bu zamane
gader kimseye bir şey. Üzerimize gerek değil dedim, bizim işimiz
gaydımız değil dedim emme, madem şimdi söylüyom işte: Bizim
Mustafa askerkene, taa o zamanlar, görmüş bunu orlarda. Hepiniz bi-
lirsiniz dediğim yer neresidir. Erkeksiniz, hep bilirsiniz oralar nere-
ler. Biz gene demedik. Günahı vabalı gendine dedik. Gıymış neka-
hını hanım olup oturmuş dedik. Yaktı Gülgün'umun başını Allah da
yaksın onun başını. Güvenmesin vali garısıyım deyi, güvenmesin. O vali
garısıysa biz de adamık burda biz de...» Sözlerinin sonu bir höngürtü
içinde boğum boğum oldu. Gözleri yaşlarla dolmuştu. Tuttu kendi-
ni. Erkekler arasında bir iki kişi öne çıktı. Ona doğru geldiler. Omuz-
ları düşük, renkleri atmış, avurtları, çeneleri tutulmuş bir hırsla, iç-
ten içe güm güm vurarak... Ölü günü gibiydi. Kollarından tutuyorlar-
dı adamın. Söyleyecek söz bulamıyorlardı. Ya da söyledikleri sözler,
yüzyıllardır yinelene yinelene artık bir duvanın alışılmış ezgisine dö-
nüştüncesine, dedikleri dinlenilmeden, içinden bazı sözcükler acıyla
sezilerek duyuluyordu. «Yapma Mihri bibim etme Mihri bibim can-
dırmalar dört bir yanda dost düşman bilinmez oldu memleket bölün-
dü yerin kulağı delik dur hele de gel hele gel gel de gir bağçaya
Mihri bibi Mihri bibim bu durumlar başka durumlar bizim gir kaç iş-
lerine benzemez durumlar gaymakamlık valilik işler değil iş büyük
Mihri bibi vay ki pınar baştan bulanıyor memleket gaynıyor Mihri
bibim bildiğin gibi değil gir bağçaya gel gel yürü seferberlik desen
değel hanı bize annattığın Yunan gavuru desen değel garışık işler gel
gel gir bağçaya büyük oyunlar dönderiyorlar yukarda aklımızdan aş-
kın böyle olmaz bu gidiş demiş galkıvermiş bebeler asker geldi otur-
du hükümata dur hele Mihri bibim şakası yok bu işin Mihri bibim su
mu getirin gız bakınman goyun gibi gapayın gapıları vurun vurguları...»
Elti, «Allah gız, yandı yöreğimin başı gız.» dedi, bahçeye girip dutun

gölgesine çömeliverdi. Başını ellerinin arasına alarak inceden inceye sızıldanmaya başladı. Dışarda kalabalık mırıltılı bir yavaşlıkla duvar diplerinden sine sine bayır aşağı çarşıya doğru indi. Kadınlar bahçede, dut ağacının altında, eltinin çevresinde, top top oturmuşlardı. Kendilerini ağıta dönen ezginin düzünlü uyumuna bırakmış, gözyaşlarını sessizce akıtarak iki yanlarına sallanıyorlardı. Evren, Tanrı, ölüm bilinmez tüm ürpertilerini, tüm korkularını yüklenmiş olarak kasıklarına saplanmıştı. Sancı içindeydiler. Ağıtın acı veren ezgisi içinde, vurguları kuvvetle bastırıp zingildatarak doğuyorlar mı, doğuruyorlar mı anlayamadıkları bir duygu coşkuluğu içinde «Şu yalan dünyaya geldim geleli...» diyorlardı. Dizim dizim gözyaşları akıtarak «Allahallahallahallah...» diyorlardı.

Eltinin ortaya atıverdiği söz, dışarda, daha kahvelerin ortaya varmadan büyümeye başlamıştı : «...Valinin garısı zati çarşıdan geçerkene nasıl o bacaklar öyle canım zati şeymiş bilenler var görenler var o zamanlar yüksek okullarda okurmuş bu vali bunu oralarda bulup sevmiş gencimiş gider gelirmiş helbet her bir yerlere nasıl o sarı saçlar o kısa etekler ya o kürk o çizmeler tövbeci olmuş avrat vali de giymiş nekahı soram kadının yıldızı yaramış bir acele yükselmiş bu vali gaymakam muymakam derkene al sana vali avradın eniştesi zati Ankaranın başşehirinde başları sıkıştı mı avrat doğru Angara işleri trink artık günahı vabalı...» Su gibi akıyordu yalan, büyüyerek, yayılarak...

Su denince... Sularıyla, hem de bağlarıyla ünlüdür bu kent. Ta yukardan dağdan gelen kaynak suyu, bu Kayabaşı mahallesine geldi miydi, evlerin içine girer. Kiminin bahçesinden, kiminin avlusunun içinden, kiminin aşdamının altından geçer. Arkların içinden akar. Çok eskiden kalmadır bu arklar. Aşağı mahalledeki sıra konaklardan, lisenin arkasındaki koruluğun kenarında sıralanan iki katlı evlerden, ana cadede çıkan üç yolun ortasındaki taş köprüden, yanan hapishanenin oradaki kayalara oyulmuş mezarlardan bile... Osmanlıdan çok önce kuşkusuz... Su, kayaların arasına girdi miydi, ta aşağıda, dağların koyağında, çağiltılı bir ırmak olanadek, binbir oyuğa girer çıkar. Kayalar ki...

Korku içindeydiler. Hele kadınlar ne olduğunu anlayamıyorlardı. Bu bildikleri kaçakçılık işlerine hem benziyordu, hem... Kaçakçılığın her çeşidi kayalarda. Soyunda sopunda kaçakçı olmayan mı var! Candarma korkusu, kurşun yarası bilmeyen mi... «Ossun! Eşkiyanın azgını değil ya, kaçakçı bu. Ekmek parası.» derler. Bir girdi mi kayalara adam, koyver ucunu, kimse bulamaz artık. Candarma dersen, onun

da ya emmisinin oğlu, ya dayısı... «Candarma kim, polis kim kız, yabancıımız mı!» denir. Ama, emir kuludur onlar. Hökümatın adamı. Burada içleri ezilir. Suskunlaşırlar. Gene ekmek karıştır işin içine. Ana, baba, çoluk çocuk... Bozulurlar. O zaman tutar bir ağıt düzer, en acılı yerine de bir candarma kurşunu, bir kardeş kanı koyuverirler... Girdisi çıktısı kayaların, öyle, bulunur, izlenir gibi değildir. Osmanlının zamanından bu yana neler gizlemiş oyuklarında. Kaçakçılar, dört bir yandan getirdikleri mallarını yığarlar kayaların arasındaki yerlerine. Valileri, kaymakamları öylesine uğraştıran kaçakçılar. Çoğu geceler, uykunun ölümle benzeştiği en derin, en koyu yerinde, kayalıkların derinlerinden tüfek sesleri gelir; memur karılarının ödünü patiatan. Oysa buralılar, alışıktır; özellikle bu Kayabaşı semtinde uyuyanlar, bir yanlarından, öbür yanlarına dönerler, tehlikeye karşı uyanır gibi olarak. Bir çok erkek, kuytuda, yatağın sıcaklığında, karısının koynunda olmanın getirdiği güven veren duyguya kapılarak, yarı uykuda, elini karısına doğru uzatır, arar, sarılır. Kadınlar arasında ünlüdür bu. Gelinlerden birinin gözlerinin altı çöküvermişse o günlerde, gülüşüverirler : «Gız,» derler, «Gaçakçılar da susukun böğünler de ya! Ellaham...»

İlle bu iş başka işti. Bu iş Ankaradan kopup geliyordu. Büyük yerdendi. Üç beş kaçakçıyı değil, kentin, doktor olmaya, yargıç olmaya giden tüm oğullarının, öğretmen olacak tüm kızlarının başında dolanan bir korkulu düştü. Bir karabasan! Damlara serilen pestillerin kokusu dağılıyordu gene baygınca ağaçların yeşillerine doğru. Hem değişmiş bir şey yoktu hayatlarında, hem... Ceviz çırpıma gidiliyordu gene. Tarhana kaynatmanın, pekmez kaynatmanın zamanıydı. Bir de bereketli yıl ki! Karlı dağlara doğru, yeşilin, pembenin görülmemiş bir coşkunuğu içindeydi koyaklar. Yılın ürünü desen öyle. Bahçelerde salça kaynatılıyordu kazanlarla. Cevizli sucuk, bastı ediveriyorlardı. Kış için tenekeler dolusu dut kurutmak, hevenklere asmak, cevizleri içlemek, biber kurutmak, patlıcan dizmek, hep aynı. Yıllardır yapageldikleri... Sabahın erinde, güneş kayaları kamaşık kamaşık aydınlığa boğarken, sıcaklığa kalmadan kaynak başında yün boyamağa giderlerdi. Kış boyunca dokunacak halıların ipini hazır etmek gerekirdi. Kök boyaları ünlüdür bu kentin. Kuru yaprak renkleri, solmuş tütün sarıları. Kırmızısı bir başka, yeşilin yeşili tanımlamalara sığmaz. Yün boyandığı günlerde sular, alvala alvala akardı arkaların içinden. Duru su almak isteyen bir kadın, ark başına eğilir, helkesini daldırır, belinin inceliğinden, yüzünün kumral solgunluğundan umulmayan kaba bir sesle «Naha e mi darağınız gırılısın gız, nettiniz bu

suyu böle.» der. «Birikti bebenin bezleri...» diye söylenir. Başının bir hareketiyle, iki örgü saçının birini bir omuzundan, birini öbür omuzundan arkaya doğru hafifçe savurup, helkeyi doldurduğu gibi, boyalı suyu eliyle toprak avluya serpeleyip, serinletir ortalığı... Bulgur pilavı yapar; ince bulgurun içine türlü çeşit ot katıp, yanına asmadan küçük yapraklar toplayarak hatırık hazırlar acılı. Turşu çıkarır, çorbayı kabartır, küçük patlıcanları, körpe hıyarları doğrar, içine nane, maydanoz, taze soğan, tere katar. Lengerin içinde zeytin yağıyla, koruk ekşisiyle harmanlayıp salata hazırlarlar. Çocuklar, tavuklar, kediler hep bahçelerdedir. Avlu kapısı açılıp da bakılınca, duvarların üstünden taa nerelere değin, ağaçların gölgesinde yayılır sesleri. Bağırılar, koşarlar, ağaçlara çıkıp oynarlar. Tüm kentin uyukladığı öğle sonu sıcağında, bazan vakitsiz öten bir horuzun can sıkıntısı getiren uzun ötüşüyle bile bozulmayan o dingin havada, ağaçların altına serilir mis gibi bir uykuya dalarlar. Buralarda çocuklar hep temizdir. Gün boyu, arkin içinde sularla oynadıklarından, deniz çocuğu gibidirler... Suları güzel, havası güzel, bağları, bahçeleri bereketli bir kentte, böylece yaşarlardı. Sevişir, çoğalır, doğan günle, batan günle... Oysa bir zamandır erkekler daha çok kahveye gider olmuşlardı. Canları sikkindi. Az konuşuyorlardı. Çoktandır, içip içip, kadınları yürek çarpıntılarında bırakarak, uykuyu ikiye bölen naralar atılmıyordu, gece yarılardı. Kaçakçılar bile... Gece sokağa çıkma yasağı vardı. Kadınlar beyaz örtmeleri karanlığın içinde dalgalanarak, bahçelerin arasından, gizlice komşuya geçiyorlardı. Erkekler evlerde toplaşıp oturuyorlardı. Seslerini örtüp basarak, birlerinden çekinerek, kulakları çevrede, konuşuyorlardı, bitirip tüketemedi. Aşağı kahvelerde kavgalar oluyormuş, diye haberler geliyordu. Kadınlar şaşkın şaşkın bakıyorlardı birbirlerine hayıflanarak. «Kan davası mı ne bu kız! Bir de parti murtı çıktı, başımıza gelenler...» diyorlardı. Sonra, onlar da yavaş yavaş olağan üstü bir havaya girdiler. Bilinmez getirdiği bir felâket korkusu sardı avluların, sokakların içini. Gece yarısı evler basılmaya, kapılar yumruklanmaya başladı. Asker, polis, candarına oldu dört bir yana. Yataklar batar oldu, uykular uykusuz. İşte o günlerde çıktı Murat'ın adı ortalara. Radyolar hep «Murat! Murat» dediler. Gazetelere resimlerini bastılar. Yüzü çocukken nasılsa, öyle. Gelişmiş. Daha da boylanmış. Bıyıkları gür gümrah. Şöyle, kaşını indirip, yukardan koca kuş gibi bir bakmış, sanırsın kentin kayalarına dayamış belini. Adı duyulunca, göz göze baktı herkes. Kutsal bir giz nasıl sesizce...

Elti, ağıtın havasından kurtulup, dipdiri kalkınıverdi. Düşünüp taşın-

mıştı, kendini koyvermiş görüldüğü, o, sessizce iki yanına sallanarak oturduğu süre içinde. Bağırdı kızlara, gelinlere : «Yörün kız! Ne topluştız. İşiniz gaydınız, gaynayacak çorbanız neyiniz yoh mu? Durman, ağşam ener nerdeyse...» Kıvrakça yürüyerek, bahçe kapısına vardı, dayağı indirip, kanadı ardına kadar itti. Ellerin kuşağına sokup, bir zaman, ark başında oynayan çocuklara baktı. Yüzyıllardır, batan güneşin kırmızısı sarısı arasında, suların içinde, bağıra çağıra oynardı bebeler. Sevgiyle seslendi : «Osmanım! Yavrım, gel hele de gel, gel halana kuzum...» Osman, umulmadık bir çeviklik, yardıma hazır bir koşuşla, oyunu bıraktığı gibi, fırladı geldi. Kadınla çocuk, öyle, göz-göze durdular. Elti, iş yapmaktan kararip çatlamış elini çocuğun omuzuna koydu. «Osmanım...» dedi. Osman, ala gözleri sürmeli, yanakları çilli çilli, kirpiğini kırpmadan, «Gidem mi Mihri bibim?» dedi. «Tez beri bahar gelirim...» «Vay!» dedi elti. «Vay heç bir şeyler değel de işte şu akıl, işte şu akıl ağlatır beni vaaay...» Elini başına atıp bir zaman durdu. Sonra sesini indirip, gözleriyle çevreyi kolaçan ederek, usuldan sıraladı : «Osmanım, durma, gop git garagolun oraya, var bah baham ki Gülgun yengeni bindirdikleri cip orlarda durur mu? Sonram gözünü gulağını aç ki, elin adamları ne gonuşuyorlar. Ortada ne lakırdılar döneniyorsa bir bir dinne. Ordan var get, topal sürgünün dükkanına. Bul orada Mustafa dayını. Pil isteyo Mihri bibim de, çarşı ekmeği, gazata, mum, gazyağı istiyo de... geri yanını o bilir. Yörü yavrım, guzum, gınalım benim. Bu dudakların aha böyle möhürlü olacak. Kimseye, renginden renk vermek yoh...» Eltinin pütürekli parmakları ince derili pembe dudakları yakalayıp bastırınca çocuğun yüzü acıyla buruştu ama, aldırmadı. İvedilikle : «Emme, ben de he mi Mihri bibim, gurbanın olam he mi?» dedi usulca. «Hel» dedi elti. «Namusuma, seni de götürecem...» Omuzlarını kaldırdı. Saatlardır çatık duran yüzü, ilk kez aydınlandı : «Ben erkeksiz nasıl giderim zati. Hadi gop, durma!» Çocuk, ayağındaki eski terlikleri fırlattığı gibi, yokuş aşağı koyverdi koşusunu...

Ülker öğretmen tam o sırada, bahçelerin içinden dolanıp gizlenerek gelmiş, eltinin bahçesine atlıyordu duvardan. Elti gördü. Kapının dayağını vurduğu gibi, seyirtti. İki kadın sarıldılar. «Yavrım.» dedi elti. «Akıllı, gadın gızım, gördün mü olanları!» Dutun dibine oturuverdiler. Ülker öğretmen, ışıltısı yüzünü solgunlaştırarak, omuzlarına doğru boşanan saçlarını tepesine toplayıp, ince boynunu serinletti. Sarı aladan koyulaşıp, kahverenginden menevişlenen gözlerinde, elmacık kemiklerini belirginleştiren anlatılması güç bir parıltı şavkıyıp dururdu. Hırs içinde eltiye doğru eğildi, gözünün ortasına bakarak, «as-

lan Mihri hala,» dedi, «koyverme kendini. Bir şey olmaz. Akıllı kızdır Gülgün, bir şey olmaz. Benim Orhan'ı da götürmüşler. Götürsünler. Son mektubunda yazmıştı zaten, bekliyordu. Şimdi, bu gece benim eve de geleceklerdir. Gelsinler. Karısı da bulunup alınsın demiş. Haberini aldık. Kitapları kaçırdık. O iş tamam. Şu anda, ben de yokum artık. Beni görmedin, duymadın. Bunu böyle bil. Böyle bil, tasalanma. Her şey hazır. Eve dönmeyeceğim. Olanları sana anlatmaya geldim. Hem de seni görmeden gitmeye gönlüm razı gelmedi. Bizim taraf kale gibi, gönlünü serin tut. Bir de, bak, gözünü seveyim, bir delilik etmeyesin...» Elti dimdik oluverdi: «Her bir deliliği hemi de.» dedi. Sesini indirdi elinde olmadan. «Bu ağşam varıyom gayalara. Azık da, pil de, gazata da... Boynumun borcu. Biz gapımızdan kız aldırmayız. Tüfeğe tüfek. Varıyom ki, bizim oğlanlar göster-sinler kendilerini. Bu Murat'ı, başı gara öksüzü annattıydım ben sen. Hacının Burhanettin'in hesaplarına bahardı, daha ortaokul bebesiykene. Okutmaycan bu oğlanı, ne gereği var, benim işlerime bahar, arada geçinir gider diye dikeldi Hacının Burhanettin, bildin mi ırahmetli emmisine bahtsız yavrımın. O da kaçtı getti, helbet kaçar geder, deliğanlı oğlan... Oralarda, Ankaralarda okudu garipliğiyenen... Şu kaçakçıların hangisi bizim guzumuz değel ki, de bana. Hangisi zulma uğramadı! Ama, nedecen, eşkiyanın zalımı, memleketin haraççısı bunnar. İliğimizi kemiğimizi gomadılar söğürdüler. Gidecem, hem de en birinci. Tedarikimi görüyorum bile. Kimse durduramaz beni. Ölü-mü çiynen durduracak olan. Hele ki Gülgünümün da bu gününü gördüysem, vay gördüysem, vay kim tutar beni beni beni beni...» Elti yeniden acılı bir ağlamayla başladı toprağa yumruk yumruk vurmaya. Ülker öğretmen, yüreği sızlayarak baktı eltiye. Sesini çıkarmadı artık. İki kadın, şu güzel kentte yaşanmış günlerin anılarına, bayram günlerine, kına gecelerine, gülüş çığırış gidip geldikleri bağ bozumlarına benzeyen duygunun bir susmalık dinginliğinde, öylece, acısız kaldılar.

Memur aileleri, aşağıda, yeni mahallede, istasyon caddesiyle, büyük belediye parkının arkasındaki ırmak boyunda yapılan apartmanlarda otururlar. Eski kapalı çarşı olsun, yeni çarşı olsun iki adım. Pazar meydanı yakın. Sinemalar, ordu evi. İstasyon yol üstü. Vali konağı da tam dört yol ağzındadır. Eski Salmanoğlu Osman Bey'in konağı. Büyük, görkemli bir konak. Ama, yazın, sıcaktan yanar. Güne karşıdır. Bir vakitler, valinin biri, yaz gelende, Kavaklıbağ'a, gene Salmanoğlu'nun bağ köşküne geçerd. Bu genç vali de Kayabaşı'nı seçti. Arif Bey konağını. Kaya başı yayla başı ya, serin esintili... Arif

Bey konağı, Kuyucu'ların Aligil'in evine bitişiktir. Bahçeleri de ar-
kadan, birbirine karışır. Bu, yeni vali genç. Eşi de kendine uygun,
o da genç. Kayabaşının kadınları onu gördükleri zaman, «Mavi bon-
cuk, yüzük kaşı gibi maşallah, bir güzel, bir şenlikli avrat ki, o ga-
dar olur.» dediler. Sonra, «Eh n'olacak, aşı pişmiş, ekmeği hazır ol-
duktan kelli...» diye düşündüler. Oysa şimdi, elti, akşamın alacasın-
da, ellerini dizine bırakmış, «mavi boncuk sandıydık, cıncık gırığı
çıkı.» diye hayıflanıyor. «Yaktı Gülgunumun başını, yaktı gınalı kaşık
gızımı...» diye için için ağlıyor: «Nerden bağçalara çıktı nerden ek-
ran buldu Gülgunumu gendine bağçalarınız bitişik deyî a yavrım göy-
nünüz de mi bitişeceydi cevizin altına kilim serer otururlardı bosta-
na varanda hep görürdüm bir gah gah ederdi avrat aslanlı çeşme gi-
bi şıkıladı sesi Gülgunun güççük Zeynebi atar atar dutardı heva-
lara hop hop ederdi gız ona da mı acımadın allahsız gız anasız goy-
dun bebeği gavurun tu dediği vay vay ki hep biliridik Gülgunumun
Murata yandığını Muratın da onun Mecinunu olduğunu hep biliridik.
Gülgunum öyle kibar kibar oturur ince elleriyle kilimin saçaklarını yo-
la gopara annadırdı da gız bunnar neler annadır derdim heç aklıma
yaramaz bir şey gelmezdi demek ki Gülgunum içinin derdini dökmüş
bu valinin avradına dost bilip Gülgunum derslerini bir akılınan yapar
da çıkar gecenin bir vakitlerine gadar yokarı sofada o köşe pencere-
nin orada öyle beklerdi Murat dönsün deyî Murat Ali bizim Mustafa
tüm deliğanlı oğlanlarımız Topal Sürgün'ün dükkanına gederlermiş
geceleri biz gene gapının dayâğını goymazdık oğlan kayfeden gele-
cek deyî hep sonradan eyan oldu bunnar bilmezidik Topal Sürgün
dükkanın arkasındaki odada bu bizim oğlanlara akıllar öğredirmiş
hep hükumatın istemediği ziyan akıllar ziyan kitaplar belledirmiş gız
bak görüyor mu nasıl garışır insanın zeyni...» Elti başını kaldırıp,
anlayamamanın verdiği kaygılı bir bakışla, öyle sessizce önüne ba-
karak oturan Ülker öğretmene baktı: «... Bu da gocası da hep or-
larda toplarırlarmış sonram gocasını sürdüler bu garibim genç başı-
na galdı burlarda hep bana annadır ki Topal Sürgün bizim eyiliğimizi
ister bizim hakkımızı arar Murat desen aynısı emme ondan öğren-
diklerini alıp götürmedi mi Angaralara vay götürmedi mi ya bu be-
lalar nerden geldi guzumuzun başına vay guzumuzun başına Murat
dönmedi miydi yatmak nedir bilmezidi Gülgunum zabahaca ossun za-
bahaca beklerdi öyle sararır solardı gecenin yarısında Murat gelir
bunu bilmeyen mi var hep gızlarımız gelinlerimiz bilir hep sevgiyle
sanki Tuz Babanın türbesinin mumu sanırsın töbe töbe gecenin ga-
ranlığında cıgarasını yahar köşe başında duvara dayanır bitene gadar

içerdi Gülgun ışığa bahar Murat ışığa bahar gönülleri birleştirdi gençlik bu işte vay vay benim başıma vay sonra ışık yere düşüp pırpırlanıp söndü müydü Gülgunum perdesini çeker varır yatarı rahat uykulara...» Ülker öğretmen, kendikendine söylercesine, yavaş yavaş konuşmaya başladı: «Böyledir bunlar. Mihri hala, sen bilmezsin bunları. Bunlar ayrı bir bozuk kandır. Bunlar, çıkarları ortaya geldi miydi, dostunu da satar, arkadaşını da satar, anasını, babasını da... Gülgun canım gelir bana anlatırdı her şeyini bilirsin, bu valinin karısına da bayılıyordu. Onu çok güzel buluyordu. «İstanbullu o, çok başka o.» derdi de başka bir şey demezdi hayatım. Sıkılıyormuş, patlıyormuş buralarda. Hep anlatırmış Gülguna, daha okuldayken, ne kaşları kalmış almadık ne boyası kalmış sürmedik. Okuldan kaçır kaçır dansa gidermiş. Baş edememişler. Teyzesinin kocası da hallice bir şey herhalde Ankarada. Bunlar böyledir, kokuşuktur bunlar Mihri hala, vuruncu, soyguncu, hazır yiyici, kan emici allah bunların belasını versin bir giydiğini bir daha giymemiş, eh öyle kazancın böyle savurması olur elbette. Sonunda bakmışlar içki içmek bunda, cigara bunda, işe daha başka şeyler de karışacak, önlerine bu genç vali çıkınca fırsatı kaçırmayıp, hemen kızı alıvermişler okuldan. Oysa Gülguncum hâlâ göz yaşı döker, okuyamadı, Murat artık onu beğenmez diye. Bekliyorlarmış, eniştesi yakında onları buralardan aldıracaktı. Avrupa falan, sanki Avrupa dediğin... Nasıl bir yürek o Murattaki bir görsen Mihri hala... ah!» Elti silkinip atıverdi durgunluğunu üzerrinden, sordu: «He ya kız gadin anam, ben de onu soracam ki, bu iş nasıl olmuş dey. Gafamın galabalığından unudur yatarım. Bu Gülgun nasıl olmuş da kız yavrım, nerde bulmuş da bu Muratı, bunca candırmanın elinden...» «Murat yukarı ana yolda sarılınca Mihri hala, motosikleti bıraktıkları gibi, tarlalara vurmuşlar, o kızla. O da Murat gibi öğrenci. O da onun gibi, bir yiğit kız ki...» Ülker öğretmen birden, kendini de şaşırtan bir yürek kabarmasıyla hüngür hüngür ağlamaya başladı. Yediremedi ağlamayı kendine, bir yandan ağlayıp, bir yandan sürdürdü sözünü: «Yorgunum Mihri hala. Bir haftadır gözümü kırpmadım. Sinirlerim bozuk. Sakın benim için kaygılanma. Seni böyle sağlam, kuvvetli görünce rahatladım da, onun için...» Elti iki yanına sallanmaya başlayarak yavaşça, «Ağla yavrım ağla... Ağla içinin yangını sönsün...» dedi. «İki gece tarlaların arasında saklanmışlar. Üçüncü gün suları, azıkları bitmiş. Gece yarısı, karanlıkta yukarı dağ yolundan dolanıp, Gülgunların köşeye gelmişler. Canım Gülgun da dizinde küçüğünü sallayarak, köşe penceresinde oturmuş tasa kuşu gibi, Murat cıgarasını yakmış. Bir iki

çekip söndürmüş. Cıgara söndüğünde, Gülgun çoktan aşağı fırlayıp kapının kolunu indirmişmiş. Aldığı gibi, yukarı tavan arasına çıkar-
mış onları. Hepimizin haberi vardı. Bir haftadır oradaydılar. Haydar
öğretmen de, ben de Ali de hep biliyorduk....» Elti dalgınca, «Ali de
he mi?» dedi. «Yavrım, yürekli oğlanım benim....» «Ali de... Bunlar
daha okuldayken belliydi Mihri hala. Bunlar başka çeşit çocuklar.
Bunların soyu... Bir görseydin nasıl parçalandı o Ali, Murata bir zi-
yanlık gelmesin diye...» içini çeke çeke sustu Ülker öğretmen. Gö-
zünün önünde, Gülgunun, gün doğu yelinde hafifçe ürpererek duru-
şu vardı, bahçe kapısının önünde. Bu yüreklerde denildiği gibi, san-
ki göğe çekilmişti. Sanki tozu göğe savrulmuştu. Ama, gene de, an-
latılması zor gizlerle gönenmişti. Belliydi bu, açıkça. Kesik kesik, sı-
zıldanmadan anlatmıştı Ülker öğretmene; Murat'ın yanındaki kızın,
Murat'la eş anlamı, ona yakışan bir kız olduğunu... Onlar ikisi mer-
divenin yukarsında, Gülgun aşağıda taşlıkta, kucağında çocuğu, avu-
cunda, üç akşam önce Göbüklerin düğününde, kızların zorla koyduk-
ları kınanın kırmızısı, birbirlerine şöyle bir bakmışlar. Gülgun, o za-
man bilmiş ki, bu Murat başka Murat! Gene de gözlerinde, eski gün-
lerdeki gibi, Gülguna bakmalar dururmuş ama.... «Ee?» dedi elti. «Ne
sustun? Susma. Söyle, ne varısa söyle bene de. Gorkma, gücüm ye-
rinde. Hers bürümüş bağrımı vay kil Gendimi, şu gayalar gibi berk
buluyom...» «İşte bu kadar hepsi....» dedi Ülker öğretmen. «Küçük
Seherin anlattığına göre, Valinin karısı, Gülgunla Muratın sevisini in-
ceden inceye biliyormuş. Gülgun anlatmış ona. Muratın geceleri dö-
nerken, köşe başında içtiği cıgaraya değin her şeyi biliyormuş. Gül-
gunun, Murat'la kızı eve alıp tavan arasına sakladığı gece, bu da,
bu valinin karısı da, tam Murat cıgarasını bir iki çekim içmiş dedim
ya, işte tam o cıgarasını yaktığında, o da sıcaktan bunalmış da, su
içmek için kalkmış. Cıgarayı görmüş ama, önce anlamamışmış... Öy-
le anlatıyormuş candarma komutanına. Sonra, iki üç gün Gülgun'u gö-
rememiş. Hep kapıda, pencerede bir iki görünüp kayboluyormuş. Sol-
muş, kaygılı.... Anlıyorsun değil mi? Ortalık desen, Murat Murat di-
ye... Bir gün de Gülgun'u tavanarasının penceresinde görünce, eh
artık, kim olsa, bunları birbirine ular, bir sonuca varır. Cin gibi çak-
mış meseleyi. Hemen candarma komutanına telefon...» «Derdı neyi-
miş göğermiyesicenin a yavrım. Gülgunum ona netmiş ki gül kızım,
ne ister gara yazılımdan ne ister?» «Gülgun değil ki onun derdi a
Mihri hala. Onun derdi kocasının şanında. Bu durum işlerine yarar
da belki kocası yükselir, belki Ankaraya giderler bu yüzden, göze gi-
rerler... Onlar, diyorum sana, bir tek çıkarları için yaşarlar. Kendi öz

benleri için yaratılmış bu dünya sanırlar. Ah Mihri halam ahl!» «Erip yetişmesinler, muratları boğazlarında galsın, gözünün göheri gararsın. Ne deyim, vay vay ki ne deyim. Öykem gabarıyor ki anlatılası değil... Gizci namıssız, gizci oruspu... Oh ettim, oh ettim söyledim... Oh!»

Öylece susup oturdular gene. Uzun mu kısa mı tanımlanamaz bir süre sonra, kararıp kalan elti, yavaşça, «He,» dedi, «Bah görüyon mu şehirli akıllarını!»

Ülker öğretmenin gitmesi için, gün iyiden uçsun, ortalık kararsın diye beklemişlerdi. İki kadın bahçe kapısının önünde duruyorlardı. Ayrılık vakti gelince, birbirlerine sarıldılar. Ülker öğretmen, eltiyi omuzlarından tutup kendinden uzaklaştırarak gözlerinin içine baktı. «Dediklerimi unutma Mihri hala.» dedi. «Sen akıllısın. Hepimiz akıllı olmazsak işimiz bitik. Bak herşeyi anlattım sana. Şimdilik peşimde adam yok. Buradan, şoseye ineceğim. Göbüklerin bağlarının arasından giderim. Otobüs beni bekleyecek. Şöför adamımız. Hiç tasalanma sen. Gene görüşeceğiz...»

İkisi de susup, ay aydınlığındaki taş döşeli eski zaman yoluna baktılar. Gözleri, taşların alabuçuk pırıltısına daldı. Elti, başını ağır ağır çevirip, Ülker öğretmenin güzel yüzüne baktı. Avurtları çökmüştü. Elmacık kemikleri daha belirgindi şimdi. İlle gözleri! Söylediği her sözün doğru olduğuna inanıyordu elti. «He,» dedi içinden «Adam adama gerek olur, iki serçeden börek olur, he benim güzel kızım, he...» Sıkıca kolunu tuttu Ülker öğretmenin. «Beri bah hele Sunam,» dedi, «bende olmayan akıllar sende. Sen benim gözümün göheri sunam, de bana hele, tüm bunnar neye? Şu gül ömrümü talan ettim de bi gün görmedim şu dünyada. Şo güzel dünyada neden hepimiz güzel güzel yaşamıyoruz! Bu annattıklarının, bu kötülüklerin ucu dibi neye varır? Yavrım, vay vay benim sunam, insan insandan ne istiyor, de bana... Sen bilirsin. Nere varır bu yaramaz işlerin, bu ziyanlıkların sonu?» Ülker öğretmen gözlerini kaçıramadı. Söyleyecek sözü de denkleştiremeyince, sarıldı eltiye. Eltinin başındaki örtmenin kök boya kokusunu duydu. Burnu sızım sızım... Yavaşça, «Dönüşte...» dedi. «Bizler birbirimizi seviyoruz, güveniyoruz. Adamlığımız sınanmış, yüreğimiz berk. Unutma Mihri hala, hepimiz birliğiz. En iyisi şimdilik bu. Elimizde bir bu var. Dönüşte konuşuruz her bir şeyleri... Dönüşte....»

şiiirler

•
sedat umran

OYUNCAK-TREN

Ey çocukluğumun havalanan tozları
tutundunuz perdelerine anıların
yılların arasına silkelediği
bu tozların genzime dolduğunu duyurım

bazan hiç ummadığım bir şey olur
işletirim çocukluğumun duran oyuncağını
yürütürüm geçmişin ışıldıyan rayında
biraz gider sevinirim devrilir ağlarım

KAZAK

Sıkıntımın kazağını söküyorum
görünmiyen parmakların ördüğü
usuma Penelope geliyor
yoksa ben sökmeği mi söküyorum

ilmeklerin azaldığını görüyorum
çoğaldığını içimde bir yerimin
koyacak bir yer bulamıyorum
sarıyorum yumağına yüreğimin

KİMLİK

içimin bir yerinde uçurumlar birikiyor
uğuldarken kulaklarımda günlerin arı kovanı

ateşböcekleri yanıp sönüyor umudun gözlerinde
karışıyor Marx'ın sakalı Niçe'nin bıyıklarına
bir gidip bir geliyor yüreğim; korkunun sarkacı
içim bukalemun gibi renkten renge giriyor
yönler yer değiştiriyor hiç durmadan kafamda
eksilen bir köşeme bin yenisini ekliyorum
gücümün tutkısıyla özenle yapıştırarak
özlemlerimi katlıyorum köşelerinde hüznün markası
yerleştiriyorum anıların yamalı bohçalarına
kaldırıyorum kitlediğim geçmişin sandığına
gösteriyor sivri dişlerini düşüncemin mamutları
güneşte kurutup ipe dizdiğim sevinç artıkları
aynaların yüzleri bugün her zamankinden soluk
iç'leri dışlarıyla birleşmiş iskeletler
uyuz gecenin dökülen tüyleri birikiyor odamda
gağası sezdirmeden delik açıyor damda
topluyorum gelin tellerinin ak kıvılcımlarını
bir düğünden arta kalan sevinç kırıntılarını

1975 günlerinin dökümü

tomris uyar

15 Mart

«Her girişte, vücudumuzun bir parçası madende kalır,» dedi radyoda konuşan maden işçisi. Edebiyatta bedenden verilen fireler bu kadar elle tutulur olmasa da kesinlikle var. Taze duyguları taze sözlerle aktarmak isteyen yazar, bu yüzden büyük sızılar çekiyor. Doğum sancısı gibi bir şey «nasıl iletmek» sorunu... Kişiyi dolmuş atlarken, dolaşırken, hattâ uyurken bile tetikte tutan bu bilenme günlerinde bezginliğimizi, sabrımızı, her şeye karşın yitirmedığımız umudumuzu nasıl anlatmak. Çevremizi kuşatan çirkef içinde temiz kalma savaşımızı. Bir yol kavşağı çeşmesinden göğse akıtılarak içilen su gibi doğal, doyurucu anlatmak. Kolay anlaşılır olma özrüyle kolayca kaçmadan, kaytarmadan, yazdıklarını çoğaltmadan.

Bir yazar, işinin başına otururken, kalemi eline ilk alıyormuş gibi bir acemiliğe kapılmıyorsa neden yazmak istesin? Bir daha hiç yazamayacağı korkusunu her keresinde duymuyorsa, yazma coşkusu nu hiç tadmamış demektir. Kendi adını basılı görmeyi yaşadığının kanıtı sayıyordur yalnızca.

Bu konuda sorulacak en önemli sorulardan biri şu galiba : «Bunu yazmam neyi değiştirdi?» Yani okur bunu okuduktan sonra bir kıpırtı duydu mu içinde, bir titreşim, bir serinlik, bir açılım?

İkinci soru da şu : Ya ben şunu yazmadan edebilir miydim? Gerçekten?

17 Mart

Arkadaşım, Devlet Opera orkestrasında keman çalıyor. Her gece aynı boğucu çukurun içinde güdük Ankara bürokratları için.

Sanatında usta olması hiçbir şeyi değiştirmiyor. Çukurla sahne, çukurla salon arasındaki kopukluk, usta olmakla kapatılacak türden değil çünkü. Bu kopukluk genişleyip kendi yaşamasına da yayıldı galiba: bir tren düdüğü duysa, kalkıp hazırlanmak geliyormuş içinden. Çocukları bile bağlıyamıyor kişiyi yaşama, kopukluk gelip çatı mı.

«Sevgi sözcüğünün anlamını artık bilmiyorum,» diye yazmış mektubunda, «yalnız Uğur sitesi C/4 deyince iş değişiyor.»

Adresimin bir işe yaraması, katıksız sevginin böyle içtenlikle ele alınması nasıl duygulandırmasın? Bu yalınlığa varmak için ne kadar hırpalanmak gerektiğini biliyorum.

Kuğu Gölü'nü falan çaldıktan sonra evinde minibüs plâkları dinliyor arkadaşım, uzun yol türküleri dinliyor. Karşı çıkması beklenen, öğretilen değerleri bir daha, bir daha gözden geçiriyor. Kimilerinden bir daha tiksinererek, kimini sonuna kadar bağrına basarak. Yalnız korkmadan. Yozlaşmalarla yüzleşmekten, bu günün «çirkin folklor»uyla hesaplaşmaktan güç kazanarak.

Mektup, ressam Faruk (soyadını bilmiyorum, çok küçüktüm onu tanıdığımda) ile karısını anımsattı bana. Faruk alkolikti, güzel bir Rus kadınıydı karısı; boğuk sesiyle sıla özlemi dolu Rus şarkıları söylerdi. Kimse anlamazdı, ama odayı büyüü bir hava sarardı, herkes paylaşırdı. Faruk da dil bilmediği için anlamazdı elbet; karısı yine de anlatılmaz incelikte birşeyler aktarırdı ona bakışlarıyla.

Ayazpaşa'da, kartpostal bir İstanbul'a bakan küçük bir çatı katında yaşarlardı. Eşya, yok denilecek kadar azdı,

Bir gün Faruk'un intihar ettiğini duydum. Karısını çok sevdiğini, hiç bırakamayacak kadar çok sevdiğini sezmişim oysa.

Arkadaşımın mektubu bunları anımsattı işte, günü kurtardı.

20 Mart

Tenekeye hanımeli ektim, toprağı az geldi. Bakalım... Çiçekleri tanımiyorum pek, adlarını bile doğru dürüst bilmiyorum. Ama açsınlar istiyorum, gözümün önünde serpinsinler, balkonu sarsınlar. O zaman tanıyabilirim ancak, tanışırız.

Katırtırnağı, ebegümeçi, radika, krizantem, ıtırşâhî, süsen, nergis... hepsi sevdiğim ama bir bakışta tanıyamadığım otlar, çiçekler. Bakara gülleri ve karanfil değil menekşe ve papatya. Hayvanlardan

kanaryalarla muhabbet kuşları değil, kedilerle atlar. Madenlerden, bakır. Sonra yer döşekleri, su küpleri, toprak çigara tablaları.

Sonra tenlerine değen madeni altından değil gümüşten seçenler, kendi tenleri kokanlar; yol almaktan korkmayanlar, göçebe olanlar «menkul» eşyalarıyla, şemsiye, mendil, çakmak gibi ufak fazlalıklarını bile durmadan yitirenler, para sayamayanlar; biraz şaşkın, oldukça uyumsuz kaçanlar; gelişkin âletleri kullanamayanlar, uzayı umursamayanlar ama yerli filimlerde gözleri dolanlar, dolmuşlarda ve otobüslerde halkımızca hayat-hikâyesi-dinleme- uzmanlığına atanmışlar.

Gülmeyi, paylaşmayı, sevmeyi bilenler; yemek pişirmeyi ve iyi yemek yemeyi uzun sofralarda, geniş tabaklarda; sevişirken öleceklerini sanacak kadar coşku duyanlar, çok çocuk isteyenler, çocuklarca seçilenler; unutmayanlar, ananlar, sızlanmayanlar; dünyaya, sevdiklerine kaptırdıkları şeylerin çetelesini tutmayanlar, hep kazançlı, hep borçlu çıkanlar son hesaplaşmada.

Gizlenmeyenler yani, gözden çıkaranlar, vericiler; sağlıklarını umursamayanlar, aşırılıktan korkmayanlar, soğuktan kaçmayanlar, rüzgârda hırpalananlar, bozkır güneşine katlanabilenler, kendilerini sürüp gitmesi gereken bir soy değil, doğada bir birim olarak görebilenler, beden harcaycıları.

Başka türlü davranamayacakları için o türlü davrananlar, inançlarını bedenlerine böylesine sindirenler; evleri sığınılabilir arka daşlar anneleri, kardeşleriyle.

Yazma işini sancılı, kutsal kılan okurlar, aşka dönüştürenler.

21 Mart

Oğlumla sandöviç yeyip «Kurtların Pençesinde»yi seyrettik, yani London'ın «Vahşetin Çağrısı»nı. Dolmuşta gelişigüzel başlayan bir çelenk tartışması — Kemal Has'a yollanan 800.000 lira tutarındaki çelenkler — hemen kavgaya dönüştü.

Şoför, bir üniversiteli, iyi yüzlü, kasketli, mesleğini kestiremediğim bir adam bir de ben, hepimizi komünistlikle suçlayan sağcı bir spor yazarıyla dalaştık durup dururken. Adam, çalıştığı gazetenin adını söylemedi ama Tercüman değilmiş, daha o «mertebeye yükselmemişmiş.»

Sinirler gergin, herkes yerini seçmiş. Ufak bir sürtüşme yetiyor. Dönüşte baharı zorla getirme adına mimoza, dereotu, hıyar ve

semizotu aldım. Değişken bir mevsimdeyiz.

Öbür filim adları şöyle : Seks Oyunağı, Kızgın Kumda Seks, Hong Kong'lu Bakire, İsveç'li Bakire, Şehvete Doymayanlar, Seks Delileri.

25 Mart

Rıza Paşa yokuşunda gençten bir satıcı çift gözlü lâhmacun kusunun üstüne şöyle yazmış : Seyyar Kebap Salonu. Ne yaman bir dil kullanma yeteneği var halkın. Yıllardanberi kuşaktan kuşağa devredilerek gelişmiş bir beğeni : Öyle ki sözcükler ya da kavramlar kapma, özentili olduğunda bile bir tãd var. Şakacılık, kendiyle alay, kendi sınıfının dışındakilere bıyık altından gülme güdüsü.

Saçma'yı keşfeden, sıfır'ı bulan doğu halkı değil miyiz? Yurdumuzsa dağılı, Asyalı yalnız ayaklarını azıcık Akdeniz'e sokmuş.

Rıza Paşa'da esnaf birbirine yardımcı, rekabet pek önemli değil. Çünkü o daracık yokuşun iki kıyısına dizilmişler, hergün yüzyüze bakmak zorundalar. O yüzden de komşuluk töresi baskın çıkıyor ticaret hırsına. İlişkileri daha çok Fatih töresiyle, oraların tavırdas esnafıyla ve alacakları eşyanın seçimini mağaza sahibine bırakan dar gelirli ailelerle.

En yeni modadan bir önceki giysiler... renkli çamaşırlar naylon torbalarından çıkarılmış, takımlar ayrı satılıyor... poliüretan topuklu pabuçlarla terlikler, turistler için işlemeli, topuksuz terlikler, plâstik eşya... Sergilerde, Türkân Şoray'ın fotoğrafları, nedense hep çiçek resimleriyle süslü kartpostallar, Ecevit'in resimleri, çakmak, çakı, zarf, prezervatif, kontrol kalem ve telëvizyonlu kalem...

Trikocular, dōsemeciler, plâkçılar, bölgelerini ayırmışlar. Ama sanki kendiliğinden olmuş bu. Eski bir uygarlığı yaşamış, başıbozuk, büyük bir kentte dolaştığını hemen anlıyor kişi. İş hanları, konak kalıntılarını gibi ahşap, bol merdivenli, çok katlı. Her yana sinmiş sidik kokusu, yüzyıllardır keskinleşmiş. Kimse denizi görmüyor. Biraz ötede, yalnızca arabaların karşı kıyıya taşınmasına yarayan bir ticaret denizi duruyor, belki ondan. Yokuştan Sirkeci'ye — saydım — üç kestirme sokak iniyor; az aralarla, çok yakın yerlere.

Sultanahmet'e çıkan yol başka bir dünya, Aksaray'a giden de. Kendinizi bıraksanız, üç mevsimi tek günde yaşayabilirsiniz. Anadolu'dan gelip İstanbul'u, oradan Avrupa'yı besleyen yollar burada kesiyor.

Köprünün Galata yakası tekdüze, batılı, iki oda bir sofa kolaylığında. Galata, artık Şişli'ye yayılan şımarık batı-pazarını besliyor, butikleri, Amerikan pazarları, drugstore'larıyla.

26 Mart

Havanın yüzü nasıl asık! Yine de bahçe duvarlarına sıralanan gençlerin sayısında bir azalma olmadı. Bizim buralar, bu yığıma semtler «tepkisizler»le dolu.

Bütün gün oturuyorlar; ya bahçe duvarlarında, ya özel arabaların içinde. Kapılar açık, müzik dinliyorlar. Bacaklarını sallıyorlar ağır ağır. Koşmak, kızmak, konuşurken el kol sallamak gibi doğal tepkilerden yoksunlar. Durumlarından hoşnutlar mı, bir şeye mi öfkeleniyorlar, ilgi çekmek mi istiyorlar, anlaşılıyor. Zaten en sık kullandıkları sözcük : «Farketmez».

«Boşver», «Boşvermişim Dünyaya», «Varsın Yansın Dünya», «Sev Kardeşim» gibi şarkılar bu gençler için yazılıyor, şampuan ve krem reklâmları onlara sesleniyor. Oturuyorlar, kat kat giyinip kumaş ve yün tüketiyorlar. Amerikan sigarası, o yoksa, sizin içtiğiniz herhangi bir sigara. Arasına güldükleri oluyor, yalnız kendi aralarında önceden kararlaştırdıkları şakalara.

Kızlar uzun saçlı, ince, çattısız. «Dilerseniz», «Çok çok mersi», «Katkıda bulunmak» gibi T.V. sözcükleriyle konuşuyorlar. Erkekler, kadını : Yaylanan kaşlar, yumuşak ses, daracık omuzlar.

Uluslararası burjuvazinin yeni değerleri bunlar : Su renkleri, ılık-ılık, esneklik, yumuşaklık, bol bol kumaş. Koca Gatsby modası. Amerika'nın belverdiği 30'ların modası : İçe kapanma, edilginlik. (Oysa Fitzgerald her kitabına dirim koymayı başarmış serüvenci, savaştan, çılgın bir yazardı.) Tepkisizler, düşünenleri, okuyanları savaştanları küçümseyenler. Özgürlük peşinde onlar. Özgür olsalar ne değişecek acaba böyle ot gibiyken?

4 Nisan

Bugün cuma. «Kaçak» var yani. Yakalanmasa da olur, hep kaçsa. Şövalyeliğin ve mohikanlığın bitişine yakılmış bir ağıt nasıl olsa. Kitleleri ardında sürükleyişi o yüzden.

Ne kadar çarpık, hastalıklı bir dünyada dolaşiyor Kaçak. Amerikan kasabaları; zalimlerle, kötülerle, geri zekâlılarla, iktidarsızlarla dolu. Muhbirler, başka kaçaklar, gizli polisler, işgüzar komiserler, acımasız patronlar...

Genellikle, kendilerine yaptığı bir iyiliği ödemek için kaçmasına yardım ediyorlar, borç ödemek kaygısıyla. Kaçak'a bilerek, isteyerek yardım edenlerse, ya kadınlar, ya da kokuşmuş çevreleri yüzünden ruh sağlıklarını yitiren zavallılar. Kadınların çoğu da yakın çevrelerinde yeterince anlaşılmamış, değerlendirilememiş olmanın ezikliğini taşıyorlar zaten.

Kaçak, önce bir Mohikandır : Elinden her iş gelir, yabanıl bir doğa içindeymişcesine becerikli, atılgan, tedbirlidir. Tehlikeyi güdüleriyle «sezer» bir bakıma. Ama Avrupalı şövalyeliği de boşlamaz : Bir butu sıyırmaz, delice şarap içmez çanaklardan. Saçı taralı, gömleği iyi seçilmiş, pabuçları boyalıdır, tutkusuna her zaman baskın çıkar görev anlayışı, bu yüzden mohikanlıktan uzaklaşır, leydisine sığınan Amerikalı bir şövalye oluverir.

Uсталıkla yakalanan bir konunun lâfazanlıkla nasıl harcanabileceğinin en iyi kanıtlarından biridir. Çünkü son çözümde, iyi bir yurttaştır Kaçak, sivrilikleri gittikçe yumuşayacaktır, suçsuz ve haklı olması, bunca serüvenin yalnızca serüven diye kalmasını sağlayacaktır, hem de hiç yaşanmamış gibi.

TÜSTAV

çocuklara şiirler

süreyya berfe

ELLERİM NEREDE

Ellerimi sakladım
Bu elim parka gitti
Bu elim gezmeye

Ellerim yok
Biri Emrahlara gitti
Biri Cenklere

Ellerim burda değil
Sağ elim uyuyor
Sol elim salıncakta

Ellerimi kuşlara verdim
Güvercin göklere uçurdu
Serçe dallara götürdü

AÇ

- Anne olmuş bu kardeşe
- Ölmüş kızım
- Nasıl ölmüş
- Yiyecek bulamamış aç kalmış ölmüş
- Aç kalınca mı ölünür
- Evet kızım, insan aç kalınca ölür

- Nasıl aç kalır peki
- İnsan yemek yemeye aç kalır bu kardeş de yemek yememiş aç kalmış ölmüş
- Yaramaz çocukmuymuş
- Hayır kızım yemek yokmuş olsa neden yemesin
- Annesinden isteseydi
- Annesinde de yokmuş
- Bize gelsin öyleyse ben veririm ona yemeğimden beraber uslu uslu yeriz o zaman aç kalmaz ölmez

rüyalar

● muzaffer buyrukçu

9.10.1973

Bulduğum yer, kapı aralıklarından, pencere camlarından sızan ölgün bir ışıkla aydınlanıyordu. Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ı izliyordum bakışlarımla. Kollarını sallaya sallaya dolaşiyor, uzaklardaki karanlık denize buğulu gözlerle bakıyordu. Üzgündü. «Ordularımız ilerliyor ama bu arada yakın arkadaşım Albay Haşim'i kaybettim. Şehit oldu.» dedi, elleriyle yüzünü kapadı, ağlamaya başladı. Bir iki saniye sonra parmaklarını araladı, tahtaperde aralıklarından bakar gibi baktı. «Kıral Hüseyin'i öldürme görevini vermiştim. Saraya gireceği sırada bir asker makineli tüfekle biçti. Bizim Siaeyimizin başkanıydı.» Toplar gürlledi. Dereye İsa'nın Hristiyanları döküldü. Su sıcaktı. Soyundular ve sevişmeye koyuldular. Bir yandan da Enver Sedat'a, topuklarını, yumruk yapıp sallıyorlardı. Parke döşeli bir alandaydım. Kasımpaşalı bir serseri yanıma sokuldu. «Savaş Mısır'da oluyor ama bizim burda talan başladı. Adamlar soyuluyor, evlere baskın yapılıyor. Ortalıkta dolaşma.» dedi. Yedeğine aldığı üç beyaz öküzü ahıra götüren adam, iki sivil polisle tartışıyordu. Ordan geçmek yasaktı. Tartışmalarından yararlanarak gizlice kaçtım, Beyazıt'taki Çukur fırına girdim. Esmer bir delikanlı tezgâhın üstünde bağdaş kurmuştu. «Aydın Emeç seni arıyor.» dedi, «Az önce İstanbul'dan geldi.» Yeni açtığım kitapçı dükkânına koşarken yolda Cengiz Tuncer'le karşılaştım. Sirtında gri paltosu, başında da siyah kalpağı vardı. Gülümsüyordu. «Şu dükkânını göster bakayım.» dedi. Divanyoluna yürüdük. Dar, girintili çıkıntılı bir sokaktı. Cengiz Tuncer, «Nerden buldun bu İrmak Suratlı sokağı?» dedi. «Benim dükkânım burda değil.» dedim; kaldırım kenarında bacalarını yayararak gazete satan şişman, gözleri sapsarı kadına yaklaştım, ensesini okşadım, «Benim so-

kağım nerde?» dedim. «Arkada, Dansöz sokağında.» dedi. Cengiz Tuncer kızdı bana, «İnsan kendi sokağını bilmez mi?» dedi. Bir güneş tünelinden geçerek arka sokağa ulaştık. Evler birbirine geçmişti. Her yan tabelâlarla doluydu. En yüksekte DANSÖZ tabelâsı asılıydı ve iri göbekli bir Arap kızı kıvrır kıvrıra oynuyor, bize göz kırpyordu. Sessiz adamlar gizli bir şey yapıyormuş gibi çevreyi kollayarak açık kapılardan giriyor, hemen, hepsi de kırmızı renkli şişeleri başlarına dikiyorlardı. İki basamaklı dükkâna çıktık. Kitapların bir kısmı raf-lara konmuştu, bir kısmı betondaydı. Bize arkalarını dönmüş beş ki-şi kitapları karıştırırken gülüyorlardı. Açılış törenine gelmişlerdi. Ay-dın Emeç, kapının yanındaki perdeli dolaba yöneldi, iki tane küçük Yeni Rakı çıkardı. «Sen mi getirdin bunları?» dedi Cengiz Tuncer. «Ben» dedim, «Ötekileri yolladılar.» Sol köşede kahverengi battani-yeyle örtülmüş dağınık bir yatak duruyordu. «Uyumak istiyorum.» de-di Cengiz Tuncer, «Ama orası gürültülü, başka bir yerin yok mu?» «Var.» dedim. Bahçenin yeşil otlarına gömülmüştü ayaklarım. Gün-düzdü. Tepede ahşap bir kulübe vardı. Ben orda kalıyordum. Girdim. İçerisini bir sürü kara sinek doldurmuştu ve kurumuş insan pislikleri-nin arasında kalem büyüklüğündeki kardeşim horlayarak uyuyordu. «Senden rahat yok mu be? Nereye gitsen geliyorsun.» diye bağırdım. Uyanmadı. Yattığım ev yanyana konmuş dört tane helâ kabi-ninden oluşmuştu. «Beş kuruşa girilir.» dedi uzun boylu, buruşuk yüzlü Arnavut. Bankaya döndüm. Sarışın Birsen esmerdi ve çenesi ağzına doğru kıvrılmıştı. Ellerime şarıldı, burnumun ucundan öptü, veznenin arkasındaki kitaplığı gösterdi, «Hangisini alayım?» dedi, cilt-leri pırıl pırıl romanlara baktı, (Maksim İşleri) kitabını çekti. «O iyidir.» dedim. Veznedarın sırtına abandı, omuzlarını oğuşturdu. Vez-nedarı seviyordu ama herkesin içinde duygularını açıklamaktan çekiniyordu. «Bunu bana yapmamalıydın.» dedim, yüreğimdeki aldatıl-ma acısının ıslaklığıyla ve topallaya topallaya Mısırçarşısı'nın kalın duvarlarının ortasındaki oyukta yürüdüm. Bülent Ecevit, bir masaya oturmuştu. Yazı yazıyordu. «Gel bakalım.» dedi, kucakladı, «Bir maş-rapa su versene bana.» Kilere girdim. Suyu bulamıyordum bir türlü. Karanlıktı. Yalnız su için adamların seslerini işitiyordum. Bir kür-süye tırmandım. «Bu topraklarrrr...» dedim. Çarşının damındaki ka-labalık beni alkışlıyordu. İndim kürsüden. Geriye dönerken Bülent Ecevit yazılı ve ağzına kadar su dolu küpleri gördüm. Maşrapayı dal-dırdım. Bülent Ecevit, «Bir yere ayrılma, seninle Beykoz'a gidece-ğiz.» dedi.

Büyük Lânga'nın caddeyle birleştiği yokuşu çıkıyordu siyah bir öküzün çektiği arabamız. Çetin Altan'la yanyana oturuyorduk. «Ben bir simit alayım.» dedi Çetin Altan, küçük bir çocuğun havaya fırlattığı iri bir Eskişehir simidini kaptı, ısırıldı. Düşünceliydi. «Oraya nasıl varacağız?» dedi, «Konuşma. Bizi dinliyorlar.» dedim, kestane ağaçlarının yaprakları arasına gizlenmiş ve bizi yakalamaktan memnun gözleri gösterdim. Başını eğdi, «Beni bulamazlar.» dedi. Gözlerden biri gölge biçimindeydi ve arkamızdan kendini göstermemeye çalışarak geliyordu. «Tiyatroya girsek bunu atlatırız.» dedim. Şehzadebaşındaki Turan tiyatrosuna benziyordu ama o değildi, sekiz katlı bir yapıydı. En üstteydik. Bacaklarımızı sarkıtmış **Helva Şekeri** yiyorduk. Aşağıda localar ve alacakaranlık vardı. Parmak büyüklüğündeki adamlar, başlayacak kavgadan korktukları için kenardan kenardan yürüyor, tiyatroyu terk ediyorlardı. «Sen burda dur.» dedim Çetin Altan'a. Yaş toprağı basılmış bir alanda bayramla düğün yapılıyordu. Kalabalık, Yüksekaldırıma giden bir yokuşu inip çıkıyordu. Nermin'in babası hastaydı ve evin eşiğindeki bir yatakta yatıyordu. «Senden hayır yok. Kızımı Yükselle nişanladım.» dedi ve gözlerimin önünde yüzükleri parmaklarına taktı. Öfkelenim. Gırtlığını sıktım, «Boğacam seni.» diye bağırdım. Nermin boynuma sarıldı, «Boğma, zaten ölecek. Nişanlandım ama ben onu istemiyorum. Kaçalım burdan.» dedi, Yüksel'in başına lâhanayla vurdu, **vik vik vik** diye sesler çıkardı, elimden tuttu, «Yürü.» Kocaman bir harmanda durduk. Harman bayram ve düğün yapılan tarlaydı. Kalabalık geziniyordu. Bir yaşlı kadın saçlarını ağaca bağlamıştı, resim çektiriyordu. «Şimdi sana Jiu Jitsu oyunlarını öğreteceğim. Bu oyunları öğrendin mi kurtulacağız.» dedi. Nişanlısı Yüksel kabak kafalıydı ve bizi uzaktan ağılıyarak seyrediyordu. Nermin arka üstü uzandı yere, bacaklarını kaldırdı, tabanlarını karnına dayadı. «Çocuk oldum ben.» dedim. «Hadi fırlal» dedi. Fırladım, serin havada altı takla attım, bir daire çizdim sinek gibi vızlıyarak, düşerken Yüksel'in yumuşak yüzünü tokatladım ve Nermin'in karnına oturdum. «Şimdi elimin üzerinde döneceksin!» dedi. İşaret parmağımı işaret parmağının ucuna değdirdim, sonsuz bir hızla dönmeye başladım. «Benim nişanlim o.» dedi Yüksel. «**Öylemisanşari.**» dedim, Nermin'i soydum, yattım onunla. «Susamıştım. Ne zamandır seni bekliyordum. Bu numarayı da öğrendin mi gideceğiz.» dedi Nermin. Ay numarasıydı o numara ve en zoruydu. Nişanlısıyla yattığım için Yüksel polis çağırmaya gitmişti. Önce amuda kalktım, ellerimle yürüdüm, Yüksel'i bacaklarımın arasına kıştırarak savurdum ötelere.

«Aferin! Gel seni öpeyim!» dedi Nermin. Omuzlarıma bindi, saçlarını taradı bir ağıt söyleyerek. «İşedim.» dedi ama ben ıslaklığı duymuyordum. İncecik bir sokaktaydık. «Buradan geçtik mi eve varacağız.» dedi, bir akordeon gibi büzüldü. Askeri üniforma giymiş, koyu siyah saçları nefti keplerinin dışına taşmış, iri memeli, Çinli'ye benzeyen ve (Vietnamlılar) diye tanınan dört kadın polis, ellerinde tabancalarla bizi arıyorlardı ve herkese «O sen misin?» diye soruyorlar, tabancaları göğüslerine dayıyorlardı. Birisi hain hain baktı bana. «Onları görürsen bize bildir. Lokantada bekleyeceğiz.» dedi, «Gördüm. Ahlat ağacının altında oturuyorlar.» dedim. Ahlat ağacının altında masal söyleyen adamlarına öfkeyle seslendiler. Eminönündeki yağ pazarının kaygan taşlarında birbirimize tutuna tutuna ilerliyorduk. Sağda yere çömelmiş adamlar ıspanak satıyorlardı. Nermin, «Biraz alalım, evde hiç yemek yok.» dedi. Fileyi doldurduk. Adam gülerken üç tane portakal uzattı. Nermin koluma girdi, şiş karnını gösterdi, «Gebeyim ben.» dedi. Gebe değildi de karnını yalancıktan öyle şişiriyordu. «Yoruldu. Otomobile binelim.» dedim. Otomobili Nermin kullanıyordu. Çiftliklerin arasındaki bir yolda giderken önümüze çıkan bir yokuş arabayı durdurdu. Yol çitlerle çevrilmişti. Bir bahçe kapısı kendiliğinden açılıp kapanıyordu. Çiti devirerek yeşil bir çimle kaplı tarlaya girdik. İki trafik polisi dikildi karşımıza, yazısız makbuzları uzattılar, «Ceza vereceksin.» dediler. İki kâhya kahaahalar ata ata gürüşüyorlardı. Elli lira verdim. Salih, arka tekerleklerle tekme vurdu, «Bu araba bozulmuş.» dedi. Nermin yoktu yanımda. «Aldattı beni.» dedim, içim eziliverdi birden. Bulutlu gökyüzüne baka baka tepeyi aşım. Ankara'daydım. Maltepe camisi beşyüz metre ötedeydi. Evimizi görüyordum ama Nermin'i ertesi sabah dolmuş durağında bulacak ve yalvaracaktım. Sessizdi ortalık. Süpürülmüş bir caddeden cenaze geçiyordu. Nermin tabutun altındaydı. «Babam öldü.» dedi sevinçle. «Çok güzel, çok güzel.» dedim, yanaklarından öptüm, «Bırak bana.» Tabutu sırtladım, mezarlığa gider gibi yaptım, bakkalın bitişiğindeki çöp dolu arsaya fırlattım.

22.4.1975

Halil İbrahim Bahar'la Sultanahmet parkında dolaşıyorduk. Yeşil, kıvrıkcık yapraklı bir ağaca baktı, «Tabloların en çirkini.» dedi. Poseidon gemisindeki yolcular, bir turist kafilesiyle birlikte ama korka korka geçiyorlardı önümüzden. Kuyunun ağız bir değirmen taşıyla kapatılmıştı. İçinde bir şehir vardı ve yeni bulunmuştu. Bir adam, taşı yana çekti, «Şimdi girebilirsiniz.» dedi. Turistlerin arkasına takıldık.

Yerler geniş taşlarla kaplıydı ve boyuna yokuş iniyorduk. Sağımızda helvacılar, kumaş mağazaları, terlikçiler, kuyumcular vardı. Bir terlikçi on yaşındaki bir kızı sesli sesli öpüyordu. «Sübyancıyı görüyor musun?» dedim. Önünden geçtiğimiz bir konfeksiyon atölyesinde kardeşim çalışıyordu ama çalıştığı yeri benden sakladığı için utanıyor, kendini göstermek istemiyordu. En alttaki elektrik şebekesini binlerce küçük ampul aydınlatıyor, yeşil tulumlu, yüzü yağlı bir usta, lokomotif gövdelerine benzeyen ve durmadan tıslayan mavi kazanları elliyor, yaşlı bir turist kadına sessizce bir şeyler anlatıyordu. «Burdan çıkın, kazanlar patlıyacak.» dedi. Karşımızda kalın bir duvar vardı. «Yol yukarda.» dedi yeşil tulumlu adam. Döndük. Kardeşim atölyeyi içerden kilitlemiş, kumaşların üzerinde yemek yiyordu. Bitişindeki dükkânda **havuç tatlısı** satan aksaçlı adam, iri bir tencerenin içindeki kadayıfları karıştırıyor, «bana **tatlıların babası** derler.» diyordu. Onu (Tatlıların babası) seçenlerin göğsüne taktıkları madalyaya bakıp bakıp gülüyordu. «Burda bir yol olacaktı?» dedi Halil İbrahim Bahar. Adam, başının arkasını gösterdi. Kimsesiz bir koridor uzanıyordu ve çok soğuktu. «Ben üşüdüm.» dedi Bahar, hapsirmeye başladı. Duvarların ötesindeki güneşi görüyordum. Yenikapıdaki surları kaplıyan otları ısıtıyordu. «Burda deniz yok muydu?» dedi Bahar. «Kurudu. Bizim gibi o da kurudu.» dedim. Bahar, otomobillerin arasında yürüyor, bana el sallıyordu. Denize inen bir bahçede dinleniyordum. Aşen «Seni seviyorum ama gidecek yerimiz yok.» dedi. Kardeşi Doğan geldi yanıma, «Kardeşimi sokaklarda bırakma. Bize gideceğiz.» dedi. Karısı, çocukları, kayınpederi bana düşmanca bakıyorlardı, biri «Kovun bunu.» dedi. Aşen ayağa kalktı, eski bir konağın kapısından girerken başını çevirdi, gülümsedi, «Yatağı yapayım, gelirsin.» dedi. Yalnızdım. Konağa girdim sonra. Tavanı yüksek bir salonda durdum. Yeğpare camla kaplı pencerenin üst kanadı açıktı. Ev kuşatılmıştı. Saldırıya uğrayacaktı. «Kapıları kapayın!» buyruğunu verdim. «Tarzan'la maymunu gelecek.» dedi Aşen ve pencerede siyah bir maymun belirdi. Tarzan görünmüyordu ama minare boyundaydı ve herkes önünde eğiliyordu bir şey yapmaması için. «Ben generalim, kimseden korkmam.» diye bağırdım ve bir orgeneralle el sıkıştım. Aşen sandıkları dışarıya taşıyor, «Çabuk ol.» diyordu. Masamın çekmecesinden bir tıkrırtı geliyordu. Çektim çekmeceyi. Arkasını bana dönen Osman dilekçe yazıyordu. «Sen gelmiyor musun?» dedim. «Ben şimdi şarkı söyleyecem.» dedi ve kızlar korosuyla birlikte şarkı söylemeye koyuldu.

göl

•

enis batur

Emel Aral için.

1

Herşeyi değiştiriyoruz, sevinin tutuklu gölü
bir acı tanığı, herşeyi indirgiyoruz
uzak bir çan çağrışımına,
bir bulanık ses akısına, ünlem ve çığlık,
herşeyi noktıyoruz, bulut, duman
kör saldırısı zamanın, aç,
açıyoruz kolumuzu, göğsümüzü, dönüyoruz
yeşili maviye bulayarak, bir maya yoğuruyoruz
bu bölünmez soluğunda günün.

Herşeyi değiştiriyoruz, ilkyaz, sabahın
erteledięi hüžün, açıyoruz gözlerimizi,
sessiz tanıkları umarsızlığın,
«Öylesine ağır kozalak, düştüğünde
toprağa, hâva gibi, boşluk gibi,
neyi onaylayabilir yerçekimi»,
diyoruz.

2

Serın kuşu sabahın, acılı ve tekdüze :
Gölde bir ürperme, kuğu, sevilmeyen kuğu,

sevilen, camın gözünde açılan alımlı bezek, buğu, sessiz bir çiçek gibi, yalın, gündüze.

Herşeyi ansıyoruz, her anıda bir uzaklık, içimizde bir burukluk, bir ses ayağımızın dibinde, buruşan bir kâğıt gibi göl, sonsuz halkalarında damlanın, tuz ve taşın ince parmakları, dilsiz bir bıçak, kuğu yaklaşırken, ve belleğimizde sayısız çağrışımı bu anlatımsız boynun, uzun ve titrek.

Serin kuşu sabahın, acılı ve tekdüze, açılan sessiz bir yaprak gibi, gündüze.

3

Salkımsögütlerde kırılır hüzünler, ince ince damıtılan, alabalık ölüsü, göçebe, kıyıya doğru bir yalpalanma içinde, pullarında çeşitlenen öğle güneşi, iskelede bir çocuk, tekbaşına, yorumlanamaz evriminde.

Herşeyi unutuyoruz, herşey öylesine açık ve kesin, herşeyi adlandırıyoruz, adsızlıklarında bırakarak, bir yaban ördeği geçiyor, sanki tılsımlı, sanki yitecek dokunuldukta, kanaldan yana sokaklarında gölün, kapalı, avcısız tuzağın, yara gibi açılan nilüferi sıyrarak, yolunu yitirmiş, yolsuz yolcusu herşeyin, adlandırılan ve toz tutan.

4

Tutsak göle tutsak kanal, dar kandolaşımı bir ortaçağ kentnin, her duvarda simyanın gizi, tuğla ile kiremitin düşsel bir gride oluşturduğu alaşımı güzün, ve toprakta, tan anı, kızılın uçuk izi.

Baca, keskin kuzey soluğunun ürperttiği sarmaşık gövdesinin aceleyle tırmandığı, karmaşık. Soyut basamakları merdivenin kanala inen; kenti, içinden, zaman ile oynaşarak sömüren, ve günbatımında sinsice can veren, al kan, kan veren, kan alan, kanayan kanal.

5

Su ve hava, başladığı yer herşeyin, herşeyin bittiği yer, hiçbirşeyin. Su ve hava küfün kemirdiği demir, haç-pencere, haç-duvar ve pas-demir.

Su ve hava geçiyoruz herşeyi, yayı köprülerin, direnen, geriliyor gururla zamana, herşeyi geçiyoruz, su ve havayı, köprü edimi taşıyor dar bir oluk gibi, su, yoğun, akıyor, duruk, bir ilik gibi, zamanı geçiyoruz kuruyarak, herşey gibi; köprü, direniyor, geriliyor, onurla.

TÜSTAV

6

Bir dehlize giriyoruz, öylesine çoğuluz, kendimizi göremiyoruz ürkek kalabalığın paydasında, kör aynanın yankısı bu ses, boğuk, dalgalan yüzeyinde suyun, gizemli kovuklarda, çok bilinmeyenli çocuk, kovuk, boğuk.

Herşeyi biliyoruz bahçeyi aşarken, sevgisiz bir ısı yayılıyor içimizde, meşelere bakıyoruz uzak bir duygudan, yeşilin katsayılarına çimde, manolyaya; gece-ay, Simya-ay, kraliçe ördek. Kanala dönük kırmızı kapı, duvara dayalı bisiklet, dün gibi, çocuk, çim, meşe, bütün bu neşe, üzünç örtülü nesnelere bizi bize yapan ürkünç, yarın gibi.

Yol uzun derken, bir umut mu içimizde yükselen güneş, sevgi mi, sakınarak kullandığımız kelime, bakarken süzülüşüne martının, belirsiz bir gülümseme halinde dudağımıza fırlayan kıvrımda biçimlenen?

Dingin an. Soluk yüzünde bir köpeğin, sokağın yalnız gecesinin maskesi açılıyor bir güven ile, dokunmanın yalın ilgisi belirdikte; herşeyi görüyoruz artık, renk, gök ve ateş, arı ve kelebek, zarif katkısı gözüpek doğanın, herşeyi görüyoruz, anlaşılmaz bir çocuk geçiyor yanımızdan, yol uzun, diyoruz, soluğumuz kopuk.

sarı rolls royce

demir özlü

O zaman da şimdiki gibi olumlu, doğru düşünceler içinde yuvarlanıp gittiğimi sanardım. Diyeceğim, dosdoğru düşünmeden ayrılıp uzaklaştığını, pek de sezemiyor insan; öte yana geçiyor belki, ama doğru düşünce gene de bir nesne gibi karşısında durup duruyor.

Gloria Swanson, öyle sanıyorum ki, sarı Rolls Royce'lar dönemine yetişmiştir. Sarı... kara Rolls Royce'lar... geniş yakalar, çizgili erkek giysileri, fötr şapkalar, çift renkli ayakkabılar: sarı-beyaz, kara-beyaz, mavi-beyaz, kahverengi-boz renkli. Gloria Swanson şimdi de güzeldir. Onu da nerden anıyorum? Öyle sanıyorum ki, asıl anlatmak istediğim, şimdi imgelemimde kanatları incecik kelebekler gibi uçuşan Shirley Mc Laine'in bir filmidir. Beş ayrı öyküden oluşan bir film içinde, Shirley Mc Laine'e düşen bölümün öyküsü... Nehir kıyısında, kahvede, büyük bir kentte, güneyde, belki de Napoli'de... Sarı Rolls Royce kapalı bir arabadır, belki çamurlukları karadır, tekerleklerini saran çamurluklar değil — tekerlekleri saran çamurluklar üst yanında kalırlar tekerleklerin, tekerlekler bütünüyle görünür, tellidirler — içeri girmek için üzerine basılan çamurluk basamakları.

O sırada askerlikten izinliydim. Doğrusu, sinirlerim iyice bozduktu. Yaşamadan uzak kalmıştım; herşeyden: yemeden, içmeden, sevgiden, cinsellikten, kadınlardan, bir kadınla sevişmekten, sokaklardan, insanlardan, caddelerden, sivil giysilerden, insanların sivil olup da birarada oldukları herşeyden... İçten içe beni sevindiren şey iznimin biraz uzun olmasıydı, iki ya da üç ay. Ondan sonra pek de yapılacak askerlik kalmamıştı, işin sonuna yaklaşmıştım. Ama kaygılı olmak için, izinli de olsam, salt asker olmam yetip de artıyordu bile; askerdim ya!

Sevgilimle birlikte sinemadaydık. Işıklar söndükten sonra matineye yetişebilmiş, geniş, aşağı yukarı dörtgen biçimindeki eski, güzelim sinemanın orta koltuklarında bir yerde oturuyorduk.

Birbirine ekli beş kısa film de gangsterlerin yaşamlarıyla ilgiliydi. Hepsi birbirinden ayrı konular... Başka başka kentlerde geçiyorlar. Gangsterlerin herbiri birbirinden değişik davranışta kişiler. Açık renk çizgili giysiler... şapkalar, koyu renk giysiler, yakada karanfiller, çift renkli ayakkabılar, tabancalar, uzun ya da kısa namlulu, toplu, Ford arabalar, Fiat'lar, Rolls Royce'lar...

Askere gitmeden önce de ben, gene aynı sevgilimle ışıklı bir çatı altında yaşıyordum. Evin ön yanına düşen bölümde, sokağın üzerinde bir teras vardı, küçük aralıktan açılan kapıyla çıkılan teras; arka yana da düşen bölümde, gene aynı büyüklükte bir teras vardı.

Akşamüzeri, sokak üzerindeki teras gölgeli oluyordu, çünkü güneş devrilmiş oluyordu arka yana. Ama sabah da olsa ön terasta oturulmuyordu, sokağın karşı yanındaki yapıların, çatı katlarına, bakıyor orası. Arka terassa, kentın dışına, yumuşak, düz araziye, yeşil, ağaçlı kırlara, sonsuz olarak uzayan çayırlara bakıyordu. Küçük aralığın kapısı oraya açılıyor, yatak odasının geniş pencereleri de evin içini gösteriyordu. Geçirilecek vakit varsa, sabah da orada oturuluyordu, akşam da.

O yaz mevsimi sonunda askere gittim işte. Gene aynı sevgilim; küçük, esmer, bacakları dolgun genç kadın vardı yaşamamda.

Askerlikte çok uzak, yüksek, küçücük bir kentteydim. Kışla, dağlara yaslanan kentın hemen yanınaşındaydı. Aşağıda, büyük, geniş, yüksek ova uzanıyordu. Ovaya doğru küçük, pırıl pırıl bir yapı: İstasyonla ona ek yapılar.

İstasyon çevresinde de tek katlı evleriyle, küçük yeni bir mahalle vardı. Ovadan akan nehir kolları görülebiliyordu kışladan.

Kışlanın alt yanlarında da, yamaçlar arasından gelen, coşkun akan bir su vardı. Suları buz gibi akan bir çeşme. Orda ağaçlar, büyümüş, uzun otlar sarmıştı her yanı. Gece, küçük kentteki dostlarımızca önceden kararlaştırılmış yere, otlar arasına konmuş **rakı** şişesini alırdık. Yer sarsıntısına uğrayanlara yardım olsun diye, Almanya'dan gelmiş, ama halkın yemediği sövüş et konservelerini, kışlanın geniş, yola bakan ağaçları dibinde açıyor, çay bardağı ile, asker battaniyesinin üzerine kurulmuş sofradan birkaç kadeh içebiliyorduk. Boyları, insan boyunu biraz aşan, yeni yetişen ağaçlar vardı o yanında kışlanın. Biraz ötede de iki sıra tel örgüler.

Yaşça büyük askerler olduğumuz için, genç nöbetçi askerler yaklaşip da ne yaptığımıza bakmazlardı bile. Hepsi dostlarımızdı. Genç askerler, tüfekleri omuzlarında, ikişer ikişer bizim oturduğumuz yerin on metre kadar ilerisinde, tel örgüler boyunca gider gelirdi. İki saatte bir nöbet değiştirirken, kısa bir süre karşılıklı bağıştıkları duyulur; bizi daha yakından tanıyan biri nöbeti almışsa :

«Orda mısınız abıl» derdi bize.

Sonradan anladım ki, genç askerlerin yanımıza gelmemeleri salt yaşça büyük olmamızdan gelmiyor; kışladaki insanın yemek yiyen insana olan saygısından oluyor bu; başka yemek yiyen toplulukların yanına da yaklaşmıyorlar. Hem birarada hem yalnız... kışlada, kalabalık içinde, herkes kendi dünyasında yaşıyor sanki.

Shirley Mc Laine hafif yumuk gözleriyle, hafif tatarsı yüzüyle, ölçülü iriliğiyle, biraz dalgalı saçlarıyla, düşünceleriyle duyguları açık seçik belli olmayan şapkası gözlerinin üzerine inik gangsterin sevgilisiydi. Kentin kaldırım kahveleri önündeki masalarda, yanlarında öteki arkadaşları otururlarken, solgun renkli eski resimlerdeki gibiydiler. Shirley Mc Laine açık kollarıyla...

Askerliğimi yaptığım küçük kentin, Orta-Çağ kalıntısı çarşısında, gezici, camlı vitrinlerde, çeşitli kaçak eşyanın yanında, üzerinde 1920, 1930 dönemi otomobil modellerinin çıkartmaları bulunan Fransız su bardakları da satılırdı. Tatil günlerinde onlardan birer birer satınalarak biriktirmiştim: Kırmızı, kara çizgileri olan bir Fiat, koyu yeşil, karaya yakın bir Ford, sarı bir Rolls Royce... İzne gelirken, o bardakları da getirmiştim beraberimde.

Shirley Mc Laine'nin gangsterinin de sarı bir Rolls Royce'u vardı. Kentin sokaklarında onla dolaşiyor. Sarı bir Rolls Royce... köşeli, pırlı pırlı... «birbirinden değişik üç fren düzeni var, direksiyonu bir parmak dokunuşuyla yönetilebiliyor.»

Renkli resimler... lâcivert, ince, beyaz çizgili erkek giysileri, pembemsi bir gömlek, gülkurusu, gri bir fotr şapka, biraz öne inen, iki renkli ayakkabılar. Kısa kolları, kolları fırfırlı bir kadın giysisi; atkılı, yüksek topuklu ayakkabılar, güzel, çıplak kollar, geniş kenarlı, hasır şapkalar... Kahvede, kaldırımın üzerinde bacak bacak üstüne atıp oturunca, daha da uzun görünen ayakkabılar. Bütün o arka yan: arkada oturanlar, kaldırımın önünden geçen iyi giyimli insanlar. Alana inip kalkan, atılmış yemleri yiyen, gri, kara, beyaz çizgili güvercinler... Gangster sevgilisine iyice bağılıdır ama, belki de bu duygusunu fazlaca belli etmez, davranışdır bu.

Gangsterin sevgilisi, gangsteri başka bir adamla, gelişigüzel biriyle aldatır. Gangster gene duygularını açığa vurmuyor, ama artık anlaşılıyor ki, düşmanlarına karşı yenik düşüşü, sevgilisinin onu aldatmasından geliyor.

Sevgilim de beni, ayrı kaldığımız süre içinde aldatmıştı sanıyorum.

Filmin bütün öykülerindeki kadınlar, sevgililerini şu ya da bu biçimde aldatıyorlar. Temelli sevgililerinden ayrı, hoşlandıkları bir adam çıkıyor ortaya kısa bir süre için; bu ya ilişkilerini bozuyor, ya da yaşamalarına bir başkalık getiriyor. Belki film, baştan sona, gangsterler de aldatılır demek istiyor, o dönemin güzelim havasını yansıtarak.

Ben de bardakların üzerindeki eski model araba çıkartmalarına iyice bağlıydım, sarı Rolls Royce'a da. Gangsterin sevgilisinin onu aldatması, bu güzel arabanın — sarı Rolls Royce'un — yaşamalarına girmesinden gelmiyor muydu?

Tam bu sırada sevgilim :

«İstersen çıkalım» dedi. Sıkıldığımı anlamıştı.

«Çıkalım mı?»

«İstersen.»

«Sen istiyor musun?»

«Sen istersen.»

Kaygılı, çıktık sinemadan.

Kışlada, sabahları çok erken kalkılıyordu. Yaz günleri saat beşte, kışın saat altıda. Ama ben şimdi daha çok yaz günlerini anşıyorum. Doğuda, yüksek bir yayladaydı. Saat beşte kalkıp, tek katlı kerpiç yapının önüne, alana çıkılıyordu. Güneş, doğmuş oluyordu. Ortalık iyice aydınlıktı. Hafif kızılısı bir aydınlık, zar gibi yüksek ovayı sarıyordu. Toprağın üzerine, güneşin aydınlık gölgesi düşüyordu. Ovadaki yapılar, vuran ışıkla pırıl pırıl görünüyordu.

Eve döndüğümüzde, üzerinde sarı Rolls Royce çıkartması olan bardak gözüme ilişti. Sevgilimin beni aldatması, aylarca önce o bardağı almamdan mı geliyordu?

Günler şöyle böyle geçiyordu. Varlığımıza bile bile saldıran bir uğursuzluğu ortaya çıkarırsak, çok acı çekmiş, çok tedirginlik yaşamış da olsak, ondan kendimizi ayırırız artık. Varlığımıza saldıran şey, somut bir varlıkmiş gibi karşımızda dursa da.

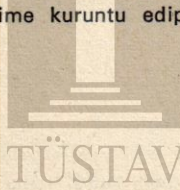
Sarı Rolls Royce, üzeri kapalı bir otomobil olsa da, gene de açık bir otomobil gibiydi. Üzeri deriyle kaplıydı da yaylıydı; açıla-

biliyordu demek istemiyorum, üzeri de madenle kaplıydı, ama pencereleri büyüktü, bazı pencereleri pancurlu, çift camlı, büyük ön camı da düz, kesme camdı. Benim bardağın üzerindeki sarı Rolls Royce da öyle. Uzun motorlu, geniş camlı. Ford öyle değil, daha kısa, küt, derli toplu. Sarı Rolls Royce, kentin içindeki dönemeçleri kıvrılırken, uzunluğundan gelen bir özveriyle salınıyor sanki.

Benim sevgilim yanımda oturur, yollar boyunca beraber yürürüz. Yazın sıcak günlerinde çorapsızdır bacakları. Gangsterin sevgilisi, çıplak bacaklarını nehrin sularına sokar; çiçekli şapkası başındadır, giysisinin etekleri fırfırlıdır. Ben uzun ovada, dağların, düz ova ya biraz yüksekte bakan yamaçlarında sonsuz yürüyüşlere çıkarım. Yel eser, uzak otların kokularını taşır. Sarı Rolls Royce, ovanın üzerinde, boz renkli bir ip gibi uzanan şosede, dağlar arasında bir gölün kıyısında kurulmuş kasabaya doğru yol alır.

Sonsuz bir uzunluktur insan varlığı. Yel gibi esicidir. Ama gene yel gibi maddeseldir. İnce, hüzünlü bir madde.

Gloria Swanson'un yaşlılık fotoğraflarını gördüm. Alabildiğine güzeldi. Gloria Swanson sarı Rolls Royce'lar dönemine yetişmiştir. Ben şimdi de kendi kendime kuruntu edip, sarı otomobillerden çekinsem de.

genç marx'ın evrimi üzerine

•
louis althusser'den çeviren: kenan somer

I

Eğer benden felsefel denemelerimde savunmak istediğim ana Tez'i bir kaç sözle özetlemem istenseydi, şöyle derdim: Marx yeni bir bilim kurdu: Tarih bilimi. Eklerdim: bu bilimsel bulgu, insan tarihinde benzeri olmayan teorik ve siyasal bir olaydır. Ve belginleştirdim: bu olay dönüşsüzdür (irréversible).

Teorik bir olay. Marx'tan önce, «Tarih-kıta» denebilecek olan şey, ya dinsel, ya törel, ya da hukuksal-siyasal esinli ideolojik görüşler, kısacası Tarih felsefeleri tarafından tutulmuştu. Bunlar, toplumlarda ve tarihte olup biten şeylerin bir betimlemesini verme savındaydılar. Gerçekte, toplumları ve tarihi yöneten mekanizmaları, bozucu ve aldatıcı kavramlar altında gizlemekten başka bir şey yapmıyorlardı. Bu aldatmaca bir raslantı değildi: bu ideolojik görüşlerin görevleri ile uyuyordu. Bu görüşler, gerçekte, asıl görevi sınıflı toplumların üretim (= sömürü) ilişkilerini yeniden-üretmek olan pratik ideolojilerin (din, ahlâk, hukuksal ideoloji, siyasal ideoloji, vb.) teorik müfrezelerinden başka bir şey değildirler. Marx, işte bu ideolojik görüşlerden koparaktır ki «Tarih-kıta»yı «açmış»tır. Açık: tarihsel materyalizm ilkeleri aracıyla, Kapital ve öbür yapıtları aracıyla. Açık: çünkü, Lenin'in dediği gibi, Marx ardıllarının açısamaya devam ettikleri, ama büyük genişlik ve yeni sorunlarının ardı arkası kesilmez çabalar gerektirdiği engin bir alanın «köşe taşları»nı koymaktan başka bir şey yapmamıştır.

Siyasal bir olay. Çünkü Marx'ın bilimsel bulgusu, daha başlangıçta zorlu ve yatışmaz bir sınıflar savaşımı konusu ve bu savaşımın kazanılacak şeyi (enjeu) idi, ve gitgide daha da çok öyle oldu. İnsan tarihinin, sınıflı toplumlar, yani sınıf sömürü ve egemenliği, ya-

ni eninde sonunda sınıflar savaşımları tarihi olduğunu göstererek, kapitalist sömürü ve egemenlik mekanizmalarını bozarak, Marx egemen sınıfların çıkarlarına cepheden saldırıyordu. Egemen sınıfların ideologları ona karşı zincirlerinden boşaldılar ve daha da çok boşalıyorlar. Buna karşılık sömürülenler, ve en başta da proleterler, Marx'ın bilimsel teorisinde «kendi» gerçeklerini gördüler: bu teoriyi benimsediler, ve onu, kendi devrimci sınıflar savaşımlarında, bir silâh durumuna getirdiler. Bu benimseme tarihte bir ad taşıyor: **İşçi Hareketi ile Marksist Teorinin Birleşmesi** (ya da, Lenin'in dediği gibi, Kaynaşması). Bu Karşılaşma, bu Birleşme, bu Kaynaşma, ne kendiliğinden, ne de kolaylıkla oldu. Çünkü, Marksist Teorinin oluşması ve yayılmasından çok önce varolan işçi Hareketi, ütopyacı sosyalizm, anarşizm, vb. gibi küçük-burjuva ideolojik görüşlerin etkisi altında bulunuyordu. Bu Birlik'in biçimlenmesi ve tarihsel bir varlık kazanması için çok uzun bir çalışma ve çok uzun ideolojik ve siyasal bir savaşım gerekti. Nedir ki, gerçekleşme ve varlık koşulları sonucu, bu Birlik, bir kez kurulduktan sonra, hiç bozulmayacak bir birlik olamaz. Sınıflar savaşımları etkisi altında, zorlu bir sınıflar savaşımları içinde, onu tehdit eden sapmalar ve bunalımlara karşı, bu birliğin durmadan savunulması gerekir. Dün II. Enternasyonal'ın ihaneti, bugün Uluslararası Komünist Hareketin bölünmesi, bu birliği tehdit eden sapmalar ve bunalımlara tanıklık ederler.

Söz götürmez bir gerçek var: Yüz yıldan beri, tüm insanlık tarihi, işçi (ve ezilen halklar) Hareketi ile (marksist-leninist Teori haline gelmiş) marksist Teorinin Birlik'ine bağlı. Bu, emperyalizme karşı proletarya ve ezilen halkların savaşımları gerçekliğinin, bundan böyle, değişik ama yakınsak biçimler altında, dünya tarih sahnesini üstten belirlediğini görmek için, biraz gerilemek yeter. Emperyalizme karşı proletarya ve ezilen halkların savaşımları gerçekliği, **dönüşsüzdür**.

II

Bu saptamalarla yetinebilirdik. Bununla birlikte, eğer (bu savaşımında tuttuğumuz yer ne olursa olsun) «Tarih-kıta»nın açimsanmasında ilerlemek, ya da (bir bakıma aynı anlama gelmek üzere) proleter sınıf savaşımının çağdaş biçimlerini anlamak istiyorsak, daha öteye gitmeliyiz. Kendi kendimize: Marx'ın bilimsel bulgusu hangi koşullarda mümkün oldu? sorusunu sormalıyız.

Bu soru bir dolambaçın (detour) tüm görünüşlerine sahip. Ama bir dolambaç değil. Teorik bir sorunun tüm görünüşlerine sahip. Gerçekte apaçık bir güncüllükte siyasal sonuçları var.

Daha önceki denemelerimizde, Marx'ın bilimsel bulgusunun, daha önceki ideolojik görüşler ile bir «kopuntu» ya da «kopma»yı temsil ettiğini gösterdiğimiz zaman, ne yaptık? Bilim ile ideoloji arasında «kopuntu» ya da «kopma»dan söz ederken, ne yaptık? Ideolojiden söz ederken, ne yaptık?

Şimdi yönünün gösterilmesi ve sınırlarının çizilmesi gereken, biçimsel bir çözümleme geliştirdik.

Her şeyden önce, bir **saptama**'ya giriştik. Bir gerçeği, teorik bir olayı saptadık: o zamana kadar ideolojik olarak nitelendirdiğimiz görüşler tarafından tutulan bir alanda, bilimsel bir Tarih teorisinin ortaya çıkışı. Şimdilik, şu **ideolojik** nitelendirmesini bir yana bırakalım.

Marx'ın teorisi ile bu görüşler arasında yok edilemez bir ayrılık bulunduğunu gösterdik. Bunu göstermek için, onların kavramsal içeriklerini ve işleme biçimlerini karşılaştırdık.

Kavramsal içerikleri. Marx'ın, Tarih felsefelerinin eski temel kavramlarını, yepyeni, çiçeği burnunda, eski görüşler içinde «bulunamaz» kavramlar ile değiştirdiğini gösterdik. Tarih felsefelerinin, insandan, iktisadî öznenen, gereksinimden, gereksinimler sisteminden, uygar toplumdaki, yabancılaşmadan, çaldan, haksızlıktan, zihinden, özgürlükten söz ettikleri yerde, —hatta «toplum»dan söz ettikleri yerde—, Marx, üretim biçiminden, üretici güçlerden, üretim ilişkilerinden, toplumsal kuruluştan, altyapıdan, üstyapıdan, ideolojilerden, sınıflardan, sınıflar savaşımından vb. söz etmeye koyuldu. Bundan, marksist kavramlar sistemi ile, marksizm-öncesi kavramlar sistemi arasında (hatta klasik Ekonomi politik olgusunda bile) süreklilik ilişkisi bulunmadığı sonucunu çıkardık. Bu süreklilik ilişkisi yokluğuna, bu teorik ayrılığa, bu diyalektik «sıçrama»ya, bir «epistemolojik kopuntu», bir «kopma» adını verdik.

İşleme biçimleri. Marksist teorinin, **pratikte**, eski marksizm-öncesi görüşlerden bambaşka bir biçimde işlediğini gösterdik. Bize, marksist teorinin temel kavramlar sistemi, bir bilim «teorisi» biçimine göre işler gördü: konusunun «sonsuzluğu» (Lenin) üzerine açık, yani durmadan yeni bilgiler üretmek için, durmadan sorular sormaya ve durmadan sorunlarla karşılaşmaya yönelik «temel» bir kavramsal aygıt olarak. Şöyle diyelim: bu ilk gerçeği (bazı konjonktürlerde) yenilemeye yetenekli yeni bilgilerin (sonsuz) fethi için (geçici) bir **gerçek** (vérité) olarak. Karşılaştırma ile, eski görüşlerin temel teorisi, bize, yeni bilgiler üretmek için (geçici) bir **gerçek** olarak işle-

mek şöyle dursun, tersine, kendini pratik bakımdan Tarihin **gerçeği** olarak, onun tam, kesin ve salt bilgisi olarak, kısacası, terimin bilimsel anlamı ile konusuz olduğu için gelişmez, ve bunun sonucu, gerçek içinde kendi öz yansısından başka bir şey görmeyen, kendi içine kapalı bir sistem olarak işler göründü. Burada da, bundan, Marx'ın teorisi ile daha önceki görüşler arasında köklü bir ayrılık sonucunu çıkardık ve «epistemolojik kopuntu»dan ve «kopma»dan söz ettik.

Geriyeye, bu görüşleri **ideolojik** olarak nitelendirdiğimiz, ve saptamış bulunduğumuz «epistemolojik kopuntu» ya da «kopma»yı, marksist **bilim** ile, onun **ideolojik** tarih-öncesi arasında teorik bir süreksizlik olarak düşündüğümüz kalır. Belginleştirelim: genel olarak bilim ile genel olarak ideoloji arasında değil, ama marksist bilim ile, **onun öz** ideolojik tarih öncesi arasında.

Bununla birlikte, marksist görüşlerin ideolojik görüşler olduklarını bize söylemiş olan ne? Ya da, aynı anlama gelmek üzere, **ideolojik** terimine ne anlam verdik?

İdeolojik bir görüş, bu sözcüğe ne anlam verilirse verilsin, ne alınanda, ne de göğsünde ideolojik damgasını taşır. Tersine, kendini Gerçek (**Vérité**) olarak sunar. O ancak sonradan ve dışardan, marksist Tarih biliminin varlığı açısından, ideolojik olarak nitelendirilebilir. Dikkat: sadece bilim olarak marksist bilimin varlığı açısından değil, ama Tarih bilimi olarak marksist bilim açısından.

Gerçekte, her bilim, teorilerin tarihinde ortaya çıkar, ve bilim olduğunu gösterir göstermez, kopmuş bulunduğu **kendi öz** teorik tarih-öncesini yanlış, dayanaksız, gerçek dışı olarak gösterir. Ona pratik olarak böyle davranır: bu davranış, tarihin bir uğrağıdır. Ama bundan, bu geri dönüş (gerilek) pratik üzerine, Gerçek ve Yanılgı arasında, Bilgi ve Bilgisizlik arasında, ve hatta (ideoloji terimini marksist-olmayan bir anlamda alma koşulu ile) Bilim ve İdeoloji arasında idealist bir karşıtlık teorisi kurmak üzere, hidayete erdirici sonuçlar çıkartacak filozoflar da her zaman bulunur.

Bu geriye dönüş (gerileklik) etkisi, kendini marksist bilim olgusunda da gösterir: Marksist bilim ortaya çıktığı zaman, **kendi öz** tarih-öncesini zorunlu bir biçimde yanlış olarak, ama aynı zamanda ve üstelik, terimin marksist anlamı ile, **ideolojik** olarak da gösterir. Dahası, o kendi öz tarih-öncesini ideolojik olduğu için yanlış olarak gösterir, ve pratik bakımdan ona karşı böyle davranır. Sadece yanlışlığı göstermekle kalmaz, ama yanlışlığın tarihsel nedenini de verir. Böylece, bilim ile onun tarih-öncesi arasındaki «kopuntu»nun,

Gerçek ve Yanılgı arasında, Bilgi ve Bilgisizlik arasında idealist bir karşıtlık olarak sömürülmesini yasaklar.

Bu benzersiz ayrılık ve üstünlük hangi ilkeye dayanır? Marx tarafından kurulan bilimin, toplumsal kuruluşların tarih bilimi olduğu gerçeğine. Bu nitelikle, bu bilim, **ideoloji** kavramına, ilk kez olarak, bilimsel bir içerik kazandırır. İdeolojiler katıksız kuruntular (Yanılgı) değil, ama kurumlar ve pratikler içinde varolan birer fikirler bütünüdürler: üstyapıda yer alır, sınıflar savaşımına dayanırlar. Eğer Marx tarafından kurulan bilim, kendi öz tarih-öncesinde yazılı teorik görüşleri ideolojik olarak gösteriyorsa, bu sadece onları yanlış olarak bildirmek için değildir: bu görüşlerin kendilerini gerçek olarak sunduklarını, gerçek olarak kabul edilmiş ve edilmekte olduklarını söylemek, — ve bu zorunluluğun nedenini vermek içindir de. Eğer Marx'ın kendilerinden koptuğu teorik görüşler (basitleştirmek için tarih felsefeleri diyelim) ideolojik nitelendirmesine müstahaksalar, bunun nedeni, bu görüşlerin, belli bir toplumun üretim ilişkilerinin yeniden üretiminde, zorunlu görevler üstlenen pratik ideolojilerin teorik müfrezeleri olmalarıdır.

Eğer bu böyle ise, marksist bilim ile onun ideolojik tarih-öncesi arasındaki «kopuntu», bizi bilim ve ideoloji arasındaki bir ayrılık teorisinden, bir epistemolojiden bambaşka bir şeye götürür. Bu kopuntu, bizi, bir yandan içinde Devlet ve İdeolojilerin yer aldıkları bir üstyapı teorisine (bu konuda İdeolojik Devlet Aygıtları üzerindeki makalede bir kaç söz söylemeyi denedim), öte yandan, bilgi üretimi süreçlerinin bir maddî (üretim) toplumsal (işbölümü, sınıflar savaşımı), ideolojik ve felsefel koşulları teorisine götürür. Bu iki teori de, son duruşmada, tarihsel materyalizme bağlanır.

Ama eğer bu böyle ise, Marx'ın bilimsel teorisinin kendisini, kopmuş bulunduğu ideolojik görüşler alanındaki kendi öz «taşma» koşulları üzerinde sorguya çekmek gerekir.

IV

Marksizm ustaları (en başta Marx, Engels, sonra Lenin), yeni bir bilimin ortaya çıkışını **saptamanın** yetmediğini, ama bu ortaya çıkış koşullarının, marksist bilim ilkelerine uygun bir çözümlemesinin verilmesinin de gerektiğini iyice sezdiler. Bu çözümlemenin ilk öğeleri, Engels ve Lenin'de, marksizmin, alman felsefesi, ingiliz ekonomi politiği ve fransız sosyalizminden oluşan «Üç kaynağı» teorisi biçimi altında bulunur.

Eski "kaynaklar" eğretilmesi, kendinde idealist kavramlar (kö-

ken, akımın içselliği, vb.) taşıdığı için, bizi yanılgıya düşürmesin. Bu "klâsik" teoride asıl dikkate değer olan şey şudur ki, bu teori, önce, Marx'ın bulgusunu, bireysel deha ya da yazar dehası terimi ile değil, ama ayrı ve bağımsız teorik öğelerin **birleşmesi** terimi ile (Üç kaynak) düşünür. Ancak bundan sonradır ki, bu birleşmeyi, bu birleşmeye katılan öğelere göre tamamen yeni bir sonuç veren bir birleşme olarak sunar: materyalist diyalektiğin en önemli kategorisi olan «nitel sıçrama» ya da «atlama» örneği.

Bununla birlikte, Engels ve Lenin orada kalmazlar. Marksist bilimin ortaya çıkışının salt içsel, salt «epistemolojik» bir anlayışını savunmazlar. Bu üç teorik öğenin, bizi pratik bir arka-fon'a: üretim güçleri ve üretim ilişkilerinde kesin dönüşümler ile, yükselen burjuvazinin feodal aristokraziye karşı yüzyıllar süren sınıflar savaşımı ile, ve son olarak proleter sınıflar savaşımının ilk büyük eylemleri ile belirlenen maddî, toplumsal ve siyasal bir tarihe götördüklerini de hatırlatırlar.

Alman felsefesi, İngiliz iktisadı ve Fransız sosyalizminde bu gerçeklikler düşünülmüş, ama aynı zamanda **bozulmuş**, yalanlaştırılmış ve gizlenmişlerdir de, çünkü bu teorik öğeler iyiden iyide ideolojik bir özlüktedirler. Kesin sorun işte o zaman ortaya çıkar.

Gerçekten, bu üç teorik öğenin birleşmesinin, marksist bilimin ortaya çıkışı sonucunu verdiğini saptamak yetmez. Bu ideolojik **birleşme'nin nasıl olup da bilimsel bir ayrılma**, bu karşılaşmanın nasıl olup da bir «kopma» sonucu verebildiğini de kendi kendine sormak gerekir. Başka bir deyişle, marksist düşüncenin, bu birleşme vesilesi ile, **ideolojî'den** nasıl ve neden çıkabildiğini: ya da, bu olağanüstü dönüşümü meydana getiren **yerdeğiştirmenin (déplacement)**; öğrenilen şey tarafından gizlenen, altüst edilen şeyi aydınlığa çıkaran, ve olgular içinde bilinmeyen bir zorunluluk bulan açığı değişikliğinin ne olduğunu da kendi kendine sormak gerekir.

Bu soruna, şu tezi ileriye sürerek, bir cevabın ilk öğelerini vermek isterim: Marx, Tarih biliminin çıktığı teorik birleşmenin etkililiğini, kesenkes yeni sınıf konumları, proleter sınıf konumları üzerine geçmek için **yerdeğiştirerek** harekete getirmiştir.

V

Genç Marx'ın düşünce «evrim»inin «uğrak»ları, genel çizgileri ile ele alınarak, bunun böyle olduğu gösterilebilir. **Ren Gazetesi'nin liberal—radikal makalelerini (1841), Feuerbach üzerine Tezler ve Alman ideolojisi** içinde, «eski felsefel bilincimizle hesaplaşma»yı ve «dünyayı dönüştürmek» üzere «onu yorumlama»dan vazgeçen yeni bir felsefenin doğuşunu açıklayan ünlü formüller ile sicile geçen 1845 devrimci ko-

puşundan, dört yıl ayırır. Bu dört yıl boyunca, renanya burjuvazisinin genç bir çocuğunun radikal—burjuva siyasal ve felsefel konumlardan, hümanist—küçük-burjuva konumlara, sonra da komünist—materyalist (yepyeni bir devrimci materyalizm) konumlara geçtiğini görüyoruz.

Bu «evrim»in çeşitli yönlerini belginleştirelim.

Genç Marx'ın, birbirine bağlı olarak, düşünce **konu**'sunu değiştirdiğini (genel çizgilerle hukuktan devlete, sonra da Ekonomi politîğe geçer); **felsefel** konumunu değiştirdiğini (Hegel'den Feuerbach'a, sonra da devrimci materyalizme geçer); ve **siyasal** konumunu değiştirdiğini (radikal burjuva liberalizminden küçük-burjuva hümanizmine, sonra da komünizme geçer) görüyoruz. Zaman içindeki öncelik ve sonralıklarında bile, bu değişiklikler birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Gene de bunları yapısız bir birlik içinde birbirlerine karıştırmamalı, çünkü ayrı ayrı düzeylerde işe karışırlar ve Genç Marx'ın düşünce dönüşümü süreci içinde her biri ayrı bir rol oynar.

Konu'nun sahnenin önünü tuttuğu bu süreç içinde, belirleyici yeri siyasal (sınıf) konumun, ama merkezî yeri felsefel konumun tuttuğunu, çünkü siyasal konum ile düşünce konusu arasındaki teorik ilişkiyi felsefel konumun sağladığını söyleyebiliriz. Bu, genç Marx'ın tarihi içinde, deneysel olarak (**empiriquement**) doğrulanabilir. Onu bir konumdan öbürüne (şematik olarak: basın üzerindeki yasalardan devlete, sonra da Ekonomi politîğe) geçiren şey siyasaldır, ama bu geçiş, her kezinde, yeni bir felsefel konum biçimi altında gerçekleşir, ve her kezinde, kendini yeni bir felsefel konum biçimi altında dile getirir. Bir yandan, felsefel konum, siyasal (ve ideolojik) konumun teorik ifadesi olarak görünür. Öte yandan, siyasal konumun teorideki (felsefel konum biçimi altında) bir çevirisi, düşünce konusu ile teorik ilişki koşulu olarak.

Eğer bu böyle ise, ve eğer felsefe teoride siyasalı temsil ediyorsa, genç Marx'ın felsefel konumunun, değişiklikleri içinde, düşüncesinin **teorik sınıf koşullarını** temsil ettiği söylenebilir. Eğer bu böyle ise, yeni bir bilimin kuruluşunu başlatan 1845 kopuşunun, kendini ilkin felsefel bir kopuş, daha önceki felsefel bilincin bir «hesabının görülmesi» biçimi altında, ve geçmişte benzeri olmayan bir felsefel konum bildirisi biçiminde dile getirmesine şaşılacaktır.

Bu şaşkınlık verici diyalektik, **1844 El-yazmaları**'nda işbaşında görülebilir. Bu el-yazmaları yakından incelenirse, Marx'ın bu metinde yaşamak zorunda kaldığı teorik dram kavranabilir (Marx bu metni hiç bir zaman yayımlamadı, bu metinden hiç bir zaman söz etmedi). **El-yazmaları**'nın bunalımı, konu üzerinde, Ekonomi politik üzerinde karşı

karşıya gelen siyasal konum ile felsefel konum arasındaki dayanılmaz çelişkide özetlenir. Siyasal bakımdan, Marx, **El-yazmaları'nı**, burjuva iktisatçıların kavram, çözümlene ve çelişkilerini kendi inançları yararına kullanma gibi olanaksız bir teorik çabaya girilerek, o sıralarda kapitalist sömürü olarak düşünemediği şeyi, «yabancılaşmış çalışma» adını verdiği şeyi birinci plana koyarak, komünist olarak yazar. Teorik bakımdan, bu metni, çalışmadan yabancılaşma içinde, ve Tarihten de İnsan içinde söz edebilmek için, Feuerbach içine Hegel sokma gibi olanaksız bir siyasal çabaya girilerek, küçük-burjuva felsefel konumlar üzerinde yazar. **El-yazmaları**, dayanılmaz bir bunalımın: kendi ideolojik sınırları içine kapanıp kalmış bir konuyu, bağdaşmaz siyasal ve teorik sınıf konumları ile yüz yüze getiren bir bunalımın heyecan verici, ama dizginsiz bir protokolüdür.

Bu bunalımın çözümünü, hiç değilse bu çözümün haberini, «yeni bir dünya görüşü»nün «tohumunu» (Engels), **Feuerbach üzerine Tezler** ile **Alman ideolojisi'nde** buluruz. **Tezler'in** ışığında değişen şey, Marx'ın siyasal konumu değil, ama felsefel konumudur. Marx, Feuerbach'ı kesinlikle bırakır, tüm «dünyanın yorumlanması» felsefel geleneği ile ilişkisini keser, ve devrimci bir materyalizmin bilinmeyen topraklarında ilerler. Bu yeni konum, o zaman felsefede Marx'ın siyasal konumunu dile getirir. Şöyle de diyebilirim: Marx, teorik (felsefel) proleter sınıf konumlarına doğru, bir ilk adım, ama kesin bir adım atmıştır.

Belirleyici unsur, burada da siyasal olmuştur: proletaryanın siyasal savaşımına gitgide daha derin bir biçimde katılma. Teorik açıdan, merkezî yeri tutan, burada da felsefedir. Marx'ın, konusu üzerindeki, Ekonomi politik üzerindeki düşüncesi, işte bu teorik sınıf konumundan itibaren ki yepyeni bir anlam kazanacaktır: Tarih biliminin ilkelerini saptamak ve geliştirmek üzere, tüm ideolojik görüşler ile ilişkiyi kesme.

«Üç kaynak» teorisini ben işte böyle yorumlamakta bir sakınca görmeyeceğim. Üç teorik öğenin (alman felsefesi, ingiliz ekonomi politikliği, fransız sosyalizmi) birleşmesi, sonucunu (Marx'ın bilimsel bulgusu), ancak ve ancak, genç Marx'ı sadece siyasal proleter sınıf konumlarına değil, ama teorik proleter sınıf konumlarına da götüren bir **yerdeğiştirme** aracı ile verebilirdi. Siyasal olmaksızın hiç bir şey olmazdı: ama felsefe olmaksızın da, siyasal, konusunun bilimsel bilgisi için zorunlu olan teorik ifadesini bulamazdı.

Sadece bir kaç söz ekleyeceğim.

Önce, **Tezler** tarafından haber verilen yeni felsefel konumun, bu tezlerde sadece haber verilmiş olduğunu; yani bir kezde ve dört başı

mamur bir biçimde verilmemiş bulunduğunu; Marx'ın ve ardılarının, daha sonraki teorik ve siyasal yapıtlarında, daha da genel bir biçimde işçi hareketi ile marksist Teorinin Birlik tarihi içinde, sessiz sedasız ya da açıkça işlenip geliştirilmekten geri kalmadığını; bu işlenip geliştirilmenin, bu yeni konum üzerinde, marksist-leninist bilim ve siyasal pratiğin ikili etkisi olduğunu belirtmek için.

Sonra da, (hatta «tohum halinde» bile) proleter bir felsefel konum tutmanın, Tarih biliminin kurulması, yani sınıf sömürü ve egemenliği mekanizmalarının çözümlenmesi bakımından zorunlu olmasında şaşılacak bir şey bulunmadığını belirtmek için. Her sınıflı toplumda, bu mekanizmalar, Tarih felsefeleri vb.'nin teorik biçimlerinden başka bir şey olmadıkları çok kalın bir ideolojik görüşler tabakası ile örtül-müş-gizlenmiş-yalanlaştırılmışlardır. Bu mekanizmaların görünür duruma gelmeleri için, bu ideolojilerden **çıkarmak**, yani bu ideolojilerin temel teorik ifadesi olan felsefel bilincin «hesabını görmek» gerekir. Öyleyse, egemen sınıfların teorik konumunu bırakmak, ve bu mekanizmaların görünür duruma gelebilecekleri görüş açısında, yani sömürü ve egemenlik altında yaşayan sınıfın: proletaryanın görüş açısında yer almak gerekir. Proleter bir **siyasal** konum benimsemek yetmez. Proleteryanın görüş açısından görünür olan şeyin nedenleri ve mekanizmaları içinde kavranıp düşünülmesi için, bu siyasal konumun, **teorik** (felsefel) konum halinde işlenip geliştirilmesi gerekir. Bu **yerdeğiştirme** olmaksızın, Tarih bilimi, düşünülmez ve olanaksız bir şeydir.

TÜSTAV

Son olarak, sözümün başına dönmek için, Tarih biliminin ortaya çıkma koşulları içindeki bu dolambaçın, bir derin-bilgi (**érudition**) dolambaçı olmadığını ekleyeceğim. Tam tersine: bu dolambaç bizi güncüllüğe çağırır. Çünkü Marx'dan istenmiş olan şey, bizden de her zaman istenmiş, ve bugün her zamandan da çok istenmektedir. Marksist teoriyi «geliştirmek», yani kapitalist-emperyalist sömürü ve egemenliğin yeni biçimlerini çözümlemek için, işçi hareketi ile marksist-leninist Teori arasında doğru bir Birlik kurmak için, her zamandan daha çok proleter teorik (felsefel) konumlar üzerinde yer almalıyız: bu konumlar üzerinde yer almak demek, egemen sınıfın tüm ideolojilerinin köklü bir eleştirisi aracıyla, bu konumları, proleter **siyasal** konumlardan itibaren işleyip geliştirmek demektir. Lenin, devrimci teori olmaksızın, devrimci hareket olmaz diyordu. Biz de şöyle yazabiliriz: Proleter teorik (felsefel) konum olmaksızın, marksist teorinin «gelişme»si, ve işçi Hareketi ile marksist Teori arasında doğru bir Birlik olmaz.

«Eléments d'Autocritique»,

Hachette, Paris 1974, s. 105-126.

gramsci'ye göre siyasal güç

●
jacques julliard'dan çeviren : bertan onaran

... Peki, nedir öyleyse, Gramsci'nin düşüncesinin çevresinde kümelendiği şu temel kavram, yani bir sınıfın üstünlüğü? Onu, kabaca, **başarıya ulaşmış, daha doğrusu yasal bir sınıfın**, toplumun tümü üzerindeki **siyasal gücü** diye niteleyebiliriz. Gerçekten de, bir siyasal güç iki türlü uygulanabilir: siyasal toplumun sağladığı araçlarla, ki bu, sonunda hemen her zaman zora başvurulmasını gerektirir; Marx'ın, özellikle de Lenin'in işçi sınıfının buyurganlığı adını verdikleri yol budur. Bir de, inandırmaya dayanan, sivil toplumun araçları vardır; çünkü siyasal güç, nasıl olursa olsun, zora başvurmaktan hoşlanmaz; bunu ancak, bütün öbür yolları denedikten sonra, umutsuzluğa kapıldığı zaman uygular.

Gerçekten de, sivil toplumda — ki bunun siyasal toplumla sıkı birleşmesi Gramsci'nin Devlet adını verdiği şeyi oluşturur — kuramsal düşünceyi yayan daha başka araçlar vardır: bunların, yaşanan tarihsel ana ve görece önemlerine göre sırayla adları kilise, okul, basın, radyo, yayın, giderek aile ya da sendikadır. Bunların görevi, egemen sınıfın değerlerini toplumun tümüne yaymaktır; böylece, toplum söz konusu değerleri kendine mal edecek, dolayısıyla bu değerler evrensel sayılacak, sorun konusu edilmekten kurtulacaklardır. Egemen sınıfın değerleri öbür sınıflarca kabul edildiği sürece, birincisinin siyasal gücü yasal sayılacak, kaba kuvvetle savunulması gerekmeyecektir. Budur işte bir sınıfın üstünlüğü.

Gramsci'ye göre, tarihteki en başarılı üstünlük örneği, XVIII. yüzyılda Fransız kentsoylu sınıfının sağladığı üstünlüktür: söz konusu sınıf Devrim'den önce değerlerini ve dünya görüşünü öylesine başarıyla toplumdun tümüne yaymıştı ki, siyasal gücü eline geçirmesi herkeşe yasal ve doğal gelmişti; özgürlük, eşitlik, hattâ mülkiyet yalnızca kentsoylu sınıfın değil, ulusun tümünün kullandığı sözcüklerdi. Oysa Yeniden Doğuş (Risorgimento) dönemi İtalyan kentsoylu sınıfı bu ta-

rihsel başarıyı gösteremedi: dolayısıyla, sonradan görüldüğü üzere, siyasal gücü belirsiz ve kırılğan oldu.

Bu üstünlük kavramından yola çıkıldığı zaman, «tarihsel elbirliği» kavramını daha kolay anlayabiliriz. Genellikle düşlenenin tersine, «tarihsel elbirliği» sözü ille de — ya da yalnızca — bir sınıf bağlaşmasını (ittifakını) değil, bu bağlaşma içersinde altyapıyla üstyapı arasında kurulacak ilişkiyi dile getirmektedir; başka bir deyişle, kuramsal düşüncelerin oynayacağı, organsal birleştirici rolü. Dolayısıyla, Gramsci için, aydınlar, kentsoylu sınıfla işçi sınıfı arasında gidip gelen şu belirsiz «**ara katmanlar**» değildirler; «**üstyapının görevlileridirler**», yani belli bir dünya görüşü çevresinde kurup temsil ettikleri belirli bir tarihsel elbirliğinin işçileridirler. Nitekim, İtalyan **Mezzogiorno** dönemindeki gerici tarımsal elbirliği içersinde, «**güneyli köylü büyük toprak ağasına aydın aracılığıyla bağlıdır.**»

Bu durumda, Gramsci için, aydınların uğraşlarına değil, işlevlerine göre belirlendiğini anlıyoruz; nitekim, Orta Çağ'ın derebeylik toplumunda dinadamları egemen sınıfların doğal aydınlarıydılar; kentsoylu sınıf işbaşına gelince, yavaş yavaş üniversiteler aldı yerlerini (Fransa'da, Dreyfus olayı, bu yer değiştirmenin noktalanmasıdır); bugünse, üniversiteler yerlerini gittikçe mühendislerle uygulayımçı-yöneticilere (teknokratlara) bırakmakta.

Gramsci'nin verdiği devrimci ders şöyle özetlenebilir: emekçiler, şimdiden kendi değer dizgelerini, dünya görüşlerini kabul ettirmeye çalışırlarsa Batılı toplumu yönetmeye gerçekten aday olabilirler; «**toplumun eğitsel ve aktöresel yönetimini ele almak**»; «**egemen sınıf ol-mazdan önce yönetici sınıf olmak**» gerekir, diyor Gramsci. Bugün, düzeltimcilerle devrimcilerin, günlük ayak oyunlarına dalarak, genellikle unuttukları ve es geçtikleri temel sorun budur. Emekçiler, üstünlüğe aday mıdırılar, değil midirler? Nerde öne sürdükleri değerler? Kim çekip götürüyor bu değerleri? Gramscinin deyişle: «**Bunalım, eskinin can vermekte oluşundan, yenininse bir türlü doğamamasından gelmektedir.**»

Üstünlük kuramıyla beylik Marx'çılık ve gözümüzün önünde oluşan toplumsal, düşünsel güçlerin gerçek devinimi arasında kavranabilen bir bağ kurmanın tarihsel övüncü Gramsci'nin olacaktır; söz konusu Marx'çılığı, «toplumsal güçler ilişkisi» üzerinde girilmiş gerçekçi, yazgısına boyun eğmiş, giderek gerici bir söylev olmaktan çıkarıp bir seve seve kabul etme stratejisi düzeyine yükseltmiş olma onuru da.

1928'de Roma'da kurulan özel yargılama kurulunun savcılığını yapan faşist general: «**Bu beynin işlemlerini yirmi yıl durdurmalıyız**»

demiyti. Sözü nü ettiği beyin işlemeye devam etti; ondan çıkan düşünce bugün de canlı — daha doğrusu, canlı tutulması gerek, çünkü Fransa'daki, Avrupa'daki toplumculuk ya Gramsci'nin dediği gibi olacak, ya da hiç olmayacak.

«Nouvel Observateur»den çevrilmiştir.

sözlü edebiyatlardan kutsal metinler

•
çeviren: adli moran

ÖLÜ

Sevinç dolar içime
gün ışımağa başladığında
ve büyük güneş
göğe doğru yükseldikte.

Geri kalan zaman kuşkular içindeyim,
korkum sürekli işlevi solucanların.
giriyorlar köprücük kemiğimin boşluğuna
ve gözlerimi yiyip yutuyorlar doymak bilmeden.

Kuşkudayken böyle düşünüyorum,
söylesenize, yaşam o denli güzel miydi yeryüzünde?
anımsıyor musun o kışı,
hani derin kaygılar içindeydik,
ne kaygılanmıştık ayakkabılarımızın tabanları için,
ne kaygılanmıştık çizmelerimizin derisi için.
O denli güzel miydi sahi?

Ben burda kaygılı kuşkular içindeyim,
ama değil miydim hep yoksulluk ve tasalar içinde?
O görkemli yazda bile,
hani avlanmanın kötü gittiği
evde de giysiler için
bir parça kürk bulunmadığı günler,
çok mu güzeldi sanki?

Derin kaygılar içindeyim burda,
ama değil miydim her zaman sıkıntıda,
pusudayken buzun üzerinde
aklımı kaçırarak gibiyken
som balıkları oltaya takılmıyorlar diye?
Çok mu güzeldi sanki?
İtişip kakışırken herkes şenliklerin yapıldığı evde
ben çakır keyifken,
şaşkınlıktan kızarıp bozarırken,
nutkum tutulup şarkımı kestim diye
şarkı söyleyenler beni alaya alırken
çok mu güzeldi sanki?

Söyle bana, çok mu güzeldi yeryüzünde sanki?
Sevinç doluyor içime burda
ışımaya başlayınca gün
ve büyük güneş usul usul
ufukta yükselirken,
ama sonra hep kaygılar içindeyim.
Sürekli işlevi solucanların öyle korkutuyor ki benil
Omuzumun boşluğuna dek beni kemiriyorlar
gözlerimi yiyip yutuyorlar!

TÜSTAV

(Eskimolar)

İNSANI YARATANA

Gün doğuyor ışıklarla
saygı gösterisi için
İnsanı Yaratana.
Yüksek göklerde bulutlar kaçıyor
utanarak
karşısında İnsanı Yaratanın.
Yıldızların Tanrısı,
Güneş babamız
saçlarını yayıyor
ayaklarına.
Rüzgâr da bir yandan
tepesini sarsıyor ağaçların,

sallıyor dalları,
indiriyor aşağı.
Kuşlar şakıyor ağaçlarda
saygılarını sunuyorlar
Yaratana dünyayı.
Bütün güzel çiçekler
renklerini ve güzel kokularını
ortaya çıkarıp
yayıyorlar.
Sudan bir ayna olan
gölün dibi
sevinçli balıkların
mutlu sığınağıdır.
Hızlı sel
boğuk şarkısıyla
övgülerini yansıtıyor Virakoça'nın.
Bir yandan da kaya
yeşillikle örtülüyor
ve akarsu yarığındaki orman
göz önüne seriyor taze çiçeklerini.
Ve dağda oturanlar
Yılanlar Halkı
kayıyorlar
ayaklarına doğru Tanrının.
Ve kalbim
her gün doğuşunda
senin övgünle doludur
babam, Yaradanım.

(Güney Amerika - İnkalar)

KÖTÜ RUHLARA KARŞI YAKARIŞ

Sen ki dünyada insan yerdin Ogiril
Kulübelerimize yaklaşma Ogiril
Karanlık gecede gözlerinin parladığını gördük,
Ey Ogiril
Kra kra diye ses çıkaran dişlerinin sesini duyduk,
Ey Ogiril

Sen ki dünyada insan yerdin
Biz seni iyi biliriz ey Ogiril
Kulübelerimize yaklaşmağa kalkışma.

(Pigmeler)

DINSEL şARKI

Her şeyi yarattığı zaman Tanrı,
Güneşi de yarattı.
Ve güneş doğar, ölür, gene gelir.
Ayı da yarattı.
Ve ay doğar, ölür, gene gelir.
Yıldızları da yarattı.
Ve yıldızlar doğar, ölür, gene gelirler.
İnsanı da yarattı.
Ve insan doğar, ölür ve bir daha gelmez.

(Nil'in Aşağı Vâdisi - Denka'lar)

TSUİGOA'YA

Ey sen, Tsuigoa,
Sen, babaların Babası,
Sen Babamızsın.

Oldur da bulutlar
Yağmur getirsin!
Oldur da yaşasın sürülerimiz
yaşıyalım bizler del

Gör ki zayıfladım
Açlıktan susuzluktan!
Oldur ki yiyeyim
Yeryüzü meyvelerinil

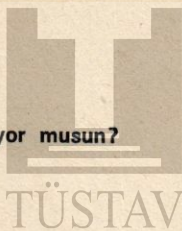
Babamız değil misin,
Babaların Babası,

Ey sen, Tsuigoa?
İşte yakarışımız
Ve işte adaklarımızı
Sen babaların Babası,
Ey sen, Ağamız,
Sen, Tsuigoal

(Güney Afrika - Khoi-Khoi.)

DENİZ TANRISINA

Efendimiz Ague, neredesin?
Sığ kayalıklardayım görmüyor musun?
Agve-voyo neredesin?
Denizdeyim görmüyor musun?
Ellerimde kürekler.
Dönemem geriye.
Ötedeyim şimdiden.
Dönemem geriye.
Efendimiz Ague, neredesin
Sığ kayalıklardayım görmüyor musun?

(Haiti)

KARANLIK

Bekliyoruz karanlıktal
Sesimizi duyan hepiniz gelin,
yardım edin bize gece gezimizde :
şimdi güneş hiç parlamıyor,
şimdi tek yıldız bile parıldamıyor.
Gelin, gösterin bize yolu :
gece dosta yaraşır gibi değil.
Kapıyor gece göz kapaklarını.
Ay bizleri unuttu.
Bekliyoruz karanlıkta.

(Kuzey Amerika. Irokua'lar)

FİRTİNA BULUTU

Güzel prenses,
kendi kardeşin
kırdı
taşıdığın vazoyu.
Derken
şimşek parladı, gök gürledi,
yıldırım düştü.
Sen, prenses,
bize verirsin
yağmurunu,
bazan da
doluyu
ve karı.
Dünyayı yaratan,
ona can veren,
Virakoşa,
bu amaçla
seni oluşturdu,
sana can verdi.

(Peru. Keçua.)

GÖKKUŞAĞI

Gökkuşağı, ey Gökkuşağı,
Yukarda, ta yukarda parlayan,
Kocaman ormanın üstünde,
Kara bulutların arasında,
Paylaşarak kara göğü.
Yıktın devirdin,
Savaşımından üstün çıkıp,
Gökgürültüsünü kızgın
Gürleyen gökgürültüsünü!
Bize mi kızmıştı yoksa?

Kara bulutlar arasında,
Paylaşarak kara göğü

Çok olgun meyveyi kesen bıçak gibi,
Gökkuşağı, Gökkuşağı!

Ve kaçıp gitti,
İnsan öldüren yıldırım,
Panterin kovaladığı antilop gibi,
Ve kaçıp gitti,
Gökkuşağı, Gökkuşağı!

Yukardaki Avcının güçlü yayı,
Ürkmüş fil sürüsü gibi
Bulut sürüsünü kovalıyan Avcının,
Gökkuşağı, söyle ona bize acısını!

De ki ona : Kızma ne olurl
De ki ona : Öfkelenmel
De ki ona : Bizi öldürmel
Çünkü çok korkuyoruz,
Gökkuşağı, söyle onal

(Ekvator Afrikası. Pigmeler.)

YAĞMUR İSTEMEK İÇİN

TÜSTAV

Ver bana yağmurumu yeniden,
Kara yüzlü yaşlı adam!
Ver bana soğuk mevsimimi yeniden,
Kara yüzlü yaşlı adam!

Koru beni, yalvarırım,
Kara yüzlü yaşlı adam.
Koru beni göklerin ortasında
Başkan yaşlı ruh.

Evet, yalvarmağa geldim bugün sana,
Kara yüzlü yaşlı adam.

(Şili. Araukan'lar)

SAVAŞ

1

Tek başına bırakılmış kurdum...
Dolaştım durdum çok yerde...
Yoruldum.

2

Açın yolul
Kutsallıkla ilerliyorum!
Yeryüzü benimdir!
Geliyorum!

3

İşte görebileceğiniz
Atım!
Yıldırım Kuşul
İşte size yaklaşan şey!

4

Döndüğünüz zaman yanımıza
söyleyin ona
çoktan bitirmiş olacağımı!

TÜSTAV

YILDIZLAR

Biz şakıyan yıldızlarız.
Şakırız ışığımızla.
Biz ateş kuşlarıyız.
Uçarız gökler üstünde.
Işığımız bir sestir.
Bir yol açarız ruhlar için
geçsin diye ruhlar.
Aramızda üç avcı var
ayı avlayan.
Hiç zaman olmadı ki

avlanmamış olsunlar.
Aşağsarız dağları.
Bu yıldızların türküsüdür.

(Kuzey Amerika. Algonkin'ler)

YAKINMA

Zümrütler de olsa, zengin tüyler de olsa
Orada parçalanacaklar, orada yırtılacaklar!
Ah ne mutsuzuz! Nice olacak hâlimiz?
Belki burda ölünce biz kimse taşa dönüşmez mi?
Burda kimse oduna dönüşmez mi?
İnsan toprak yüzünde bir an iyilik görür ancak!
Nerde Tlakahuepan? Nerde Sitlaçihuitl, Anahuak?
Demek öldüler ve gittiler, gittiler mutlu olmak için!

(Meksika. Nahuatl. XV. yüzyıl)

(Bu şiirler Roger Caillois ile Jean Clarence Lambert'in *Trésor de la Poésie Universelle* — 1968, Gallimard adlı yapıtından çevrilmiştir.)

TÜSTAV

Bir dergi/bir kitap

● ali yanardağ

Aylık sosyalist kültür dergisi Birikim, üç aydır yayımlanıyor. Sosyalist kültürün bilimsel incelemelerine önemli ölçüde yer vermesiyle dikkati çeken dergiyi Murat Belge yönetiyor. Dergi mayıs sayısını «Marksist tarihe» ayırmış. Özel sayı diye sunulan dergide Murat Belge'nin bir yazısıyla üç çeviri yazı yer alıyor.

Murat Belge, «Teorik (Bilimsel) Bir Tarih Açıklamasının Başlangıç Noktası» adını taşıyan yazısında tarih konusunun son yıllarda Türkiye'de bir hayli önem kazandığına değinerek, sosyalist akımın gelişmesiyle daha önceleri sığ bir alan olan tarih yazımında önemli sayılabilecek değişimlerin başladığını belirtiyor. Bu arada tarih konusunda Türkiyeli sosyalistlerin bir fikir birliği içinde olmadıklarını da vurgulayan Belge, «bugün» kavramının teorik içeriği üzerinde durarak, «bugün» bileşik ve karmaşık bir zamanı yaşadığımızı, toplumun ayrı pratik düzeyleri ayrı türden olaylarla noktalandıkları için, ayrı ritmlere dolayısıyla ayrı zamanlara sahip olduğunu belirliyor. Belge'nin yazısı tarihe bakış, toplumsal bütünün özelliği, tarihin zorunluluğu ve raslantıları konuları üzerinde sürerek şöylece noktalanıyor: «Tarih bilimi, bize yarını kurmak için gereklidir. Çünkü, paradoksal bir söyleyişle, yarını istediğimiz gibi kuramayız. Yarını, ancak tarihî determinizmin yapıları içinde istediğimiz yönde etkileriz. Bu nedenle, geçmişî öğrenmek de yarını kurma amacına yönelik bir çabadır.»

Birikim dergisinde üç de çeviri yazı yer alıyor demiştim. İlk çeviri Louis Althusser'in «Marksist Tarih Anlayışı» adlı yazısı. Karmaşık bir felsefi inceleme olan yazıyı Althusser'in «Lire Le Capital» adlı kitabından Murat Belge çevirmiş. Althusser, «historisizm» diye adlandırılan kavrama karşı çıkarak marksizmin bir historizm (tarihçilik) olmadığını söylemek istiyor. Anlaşılması oldukça güç yazının başına ayrıca bir de «terimler sözlüğü» eklenmiş. Bu kısa sözlükte Althusser'in yazısında geçen «bilinçlilik, ampirizm, ideoloji, yapısal-

cılık, zaman» gibi terimler kısaca açıklanıyor, böylece de okurun yazıya hazırlıklı başlaması sağlanmak isteniyor.

İkinci çeviri, İspanya'yla ilgili çalışmalarıyla tanınan Pierre Vilar'ın «Markist Tarih : İnşa Halinde Olan Bir Tarih» adlı yazısı. Vilar'ın bu yazısını da New Left Review'nun temmuz-ağustos 1937 tarihli 80. sayısından Ayşe Pınar çevirmiş. Derginin en uzun yazısı bu. Vilar, yer yer Althusser'e çatarak, tarihin teorisinden çok pratik tarih yazımına yönelik bir tarihçi olarak, Althusser'in ampirizme karşı getirdiği kesin kayıtlara karşı çıkıyor.

Dergideki üçüncü çeviri yazı E. J. Hobsbawm'ın. Hobsbawm'ın «Karl Marx'ın Tarih Yazımına Katkısı» adını taşıyan bu yazısı Diogenes dergisinin 1968 yılında yayımlanan 64. sayısından alınmış. Yazıyı Attila Aksoy çevirmiş. Bu yazısında Hobsbawm, Marx'ın genel olarak akademik tarihe etkilerini ve bunun yanısıra Marksist tarih anlayışının değişik yorumlarını yöntemsel düzeyde irdelemek istiyor. Daha çok burjuva tarih yazımının tarihçesini ve Marksist tarihin genel olarak tarih anlayışına etkilerini anlatan Hobsbawm, bu arada yirminci yüzyılın başındaki bayağı-Marksist yorumun günümüzde aşıldığını ve teoride «Üst yapısal etmenler»in rolünün incelenmesi yönündeki eğilimini belirtiyor.

Her üç çeviri yazı da yanlarına düşülen notlarla zenginleştirilmiş. Bu da dergi yöneticileri adına iyi bir puan getiriyor. Bu yan notlarla okur hem yazıları daha iyi kavrama olanağına kavuşuyor, hem de yapılan açıklamalarda Türkiye'yle kurulan paralellikler yazıları daha bir somutlaştırıyor, daha bir zenginleştiriyor.

Bu arada bu yazılara paralel olarak derginin son sayfalarında yer alan yine Murat Belge'nin yazdığı Osmanlı tarihi ve Osmanlı tarihçileri toplu değerlendirmesini anmak isterim. Murat Belge, dergideki teorik yazıların ışığı altında İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, Âşık Paşaoğlu Tarihi, Cevdet Paşa Tarihi, Osmanlı Tarihi gibi kitaplara değinerek dergide yer verilen tarih anlayışını somutlamaya çalışıyor.

ELEŞTİRİ KURAMLARI

Eleştiri Kuramları, Gelişim Yayınlarının 24. kitabı. J. - C. Carloni ile Jean - C. Filloux'nun ortaklaşa yazdıkları kitabı Türkçeye Tahsin Yücel çevirmiş. Kitap «eleştiriye her şeyden önce kendine özgü yasaları bulunan bir yazın türü olarak, eleştiri yapıtlarını da açık, ya da örtülü bir yöntem ortaya koydukları oranda incelemek» amacıyla yazılmış.

Dokuz bölümden oluşan kitapta eleştirinin tarihsel evrimi, eleştiride nesnellik, izlenimcilik, araştırmacılık, eleştiri ve yaratım, eleştiri ve felsefe gibi konular ele alınmakta, eleştirinin yapısı, konusu, yöntemleriyle ilgili açıklanmalarda bulunmaktadır.

Giriş bölümünde «eleştirmenleri incelerken her şeyden önce onların kuramsal yazılarına baş vurulduğu, nesnel eleştiri - öznel eleştiri ikilemine yanıtlar aranmaya çalışıldığı» vurgulanan kitapta XVI. yüzyıldan başlayarak eleştirinin günümüze kadar geçirdiği evreler ele alınıyor.

Bir el kitabı niteliğinde olan kitapta ayrıca şu sorulara yanıt bulunmaya çalışılıyor : «Eleştirmen bir yargıç mıdır? Yapıtların «bilimsel» açıklaması yararlı mıdır? Eleştirmek, önce anlamak değil midir? «Ölçütsüz» bir eleştiri mümkün müdür?» Ve bu soruların ışığı altında J. - C. Carloni ile Jean - C. Filloux şu sonuca varıyorlar: «Eleştirinin bir yazın yapıtının göz önüne alınmaya değip değmediğine, «var» olup olmadığına karar veren bir yargıç olması; yan bilimlerin yetersiz de olsa zorunlu birer kaynak olması; her eleştirinin kendi ölçütlerinin bulunması; olgulardan çıkan sonuçlar bunlar. Bütün biçimleri altında, eleştirinin eleştiri olarak varolması, onu doğrulayıp temellendirmemiz için yeterli değil.»

Fransız yazınının sınırları içinde kalmasına karşın, XVI. yüzyıldan günümüze eleştiri kuramları konusunda derli toplu bilgiler veren, eleştiri konusunda zaten sınırlı bir yayın olanağı bulunan yazınımızda yeni ufuklar açacak yararlı bir el kitabı niteliğini taşıyor «Eleştiri Kuramları».

olaylar arasında

İÇERDEN

Derleyen : Ali Yanardağ

● İngiltere'de yayınlanmakta olan ve dünyanın ünlü kadın yazarlarının biyografileriyle fotoğraflarının bulunduğu «The World Who's Of Women» adlı antolojide Afet İlgaz'ın da yapıtları yer alacaktır. Bu yıl üçüncü basımı yapılacak antoloji için editör Ernest Kay, Afet İlgaz'a bir mektup yazarak yazarımızın biyografisini ve bir fotoğrafını istemiş, ayrıca hayatı ve yapıtlarına ilişkin soruları içeren bir anket göndermiştir «The World Who's Of Women» adlı antoloji British Museum, Scotland Ulusal Kütüphanesi, Wales Ulusal Kütüphanesi, Oxford Üniversitesi Kütüphanesi ve bir çok ülkenin üniversite ve halk kitaplığında bulunmaktadır.

● Yunus Emre 2-5 Mayıs tarihleri arasında Eskişehir'de Düzenlenen törenlerle anılmıştır. Eskişehir Valisi Mehmet Saraçoğlu ile Turizm ve Tanıtma Derneğinin ortaklaşa düzenledikleri anma töreninde, ayrıca TRT Klâsik Türk Müziği Topluluğu da Yunus Emre'nin ilahilerinden oluşan konserler vermiştir.

● İstanbul savcılığı, «Sürgün Alayı» romanındaki bazı bölümler için, romanın yazarı Mehmed Kemal hakkında dava açmıştır. Savcılık, romanda Kürtçülük konusuna yer verildiği nedeniyle dava açılmasını kararlaştırmıştır.

● Ataoğulları Behramoğlu, 11 Mayıs pazar günü TÖB-DER'in Ak-saray'daki salonunda «Devrimci Gerçekçilikte Sanatın Yeri» konusunda bir konferans vermiştir. TÖB-DER İstanbul şubesi tarafından düzenlenen konferansta Behramoğlu, gerçekçiliği çeşitli açılardan ele almış, özellikle edebiyat alanından örnekler vererek toplumcu gerçekçiliğin işlevi üzerinde durmuştur.

● Yönetmen Çetin Öner, Reşat Nuri Güntekin'in «Sarıpınar 1914» adlı romanını televizyona uygulamaktadır. Roman daha önce Turgut Özakman tarafından tiyatroya uyarlanmış ve Ankara Sanat Tiyatrosunca oynanmıştı.

● Militan dergisinin mart sayısı İstanbul Cumhuriyet Savcılığının başvurusu üzerine, Dördüncü Sulh Ceza Mahkemesinin verdiği kararla toplatılmıştır. Bilirkişi, dergideki Nâzım Hikmet'in 1957 yılında ikinci kez gittiği Azerbaycan'ın Bakü kentinde yaptığı konuşmasını komünizmi övücü nitelikte bulmuş ve dergiyi toplatma kararını aldırmıştır. Bu arada Yansıma dergisinin de mart sayısı toplatılmıştır.

● Ünlü hikâyecimiz Sait Faik adına Darüşşafaka Cemiyetinin düzenlediği «Sait Faik Hikâye Armağanı» Seçiciler Kurulu 10 mayısta son toplantısını yapmış ve sonucu açıklamıştır. Buna göre bu yıl Sait Faik Hikâye Armağanını Yüksek Gerilim adlı yapıtıyla Adalet Ağaoğlu almıştır. Bu yıl yarışmaya şu yazarlar ve kitapları katılmıştır: Adalet Ağaoğlu «Yüksek Gerilim», Talip Apaydın «Koca Taş», Burhan Arpad «Yeditepe Olayları», Mustafa Balel «Kurtboğan», Remziye Batuhan «Pencerede Üç Çocuk», Şükrü Bilgiç «Yaşamaya Sevdalı», Alptekin Çebe «Fırtına Postacı», İbrahim Etem Çil «Hikâyeler Albümü», Orhan Duru «Ağır İşçiler», Sakıp Güran «Olur Böyle Şeyler», Burhan Günel «Sevgi Bağı», Reşat Gürel «Sadaktaki Üç Ok», Afet İlgaz «Çeribaşı Abdullah'la İdamlık İsmail», Hasan Kıyafet «Baraç», Cevdet Kudret «Sokak», Demir Özlü «Öteki Günler Gibi Bir Gün», Mehmet Seyda «Kör Şeytan», Osman Şahin «Acenta Mirza», Refet Ural «Güvercin Tüylü Karga». Oktay Akbal, Vedat Günyol, Rauf Mutluay, Behçet Necatigil, Haldun Taner, Tahsin Yücel ve Vahit Turhan'dan oluşan Seçiciler Kurulu, 1974 yılında yayımlanmış, fakat yarışmaya katılmamış yapıtlara da oy vermiştir.

● Metin And, bir Kanada yayınevi için Türkiye'de illüzyon sanatı ile ilgili bir kitap hazırlamıştır. Kitapta Osmanlı imparatorluğu zamanından günümüze illüzyon sanatı ve yakın çağlardaki illüzyonistler ele alınmıştır. Kitap Kanada'da Calgary Alberta kentinde Micky Hades yayınevi tarafından istenmiştir.

● Yazarlar Derneği, bir süre önce telif hakları konusunda anlaşmaya varılamadığı için TRT'ye uyguladığı oyun vermeme kararını geçici olarak kaldırmıştır.

● Aziz Nesin, 14 Mayıs günü Gabrova kentinde her yıl yapılmakta olan Gülmece ve Yergi Bayramına katılmak üzere Bulgaristan'a gitmiştir. «Gülmece ve Yergi Bayramı»ndaki sempozyumda bir konuşma yapan Aziz Nesin, daha sonra Yugoslavya'ya geçerek Üsküp

Devlet Tiyatrosunda oynanmakta olan «Gol Kralı» adlı oyununu izlemiştir.

● Lenin'in «Gençlik Üzerine» adlı yapıtı, Prof. Sulhi Dönmez'in bilirkişi raporu üzerine TCK'nun 141/1 maddesini ihlâl ettiği gerekçesiyle İstanbul 9. Sulh Ceza Mahkemesinin kararıyla toplatılmıştır.

● Orhan Kemal TÖB-DER'in Aksaray'daki salonunda düzenlenen bir törenle anılmıştır. Anma törenine Adnan Özyalçınar, Nevzat Üstün, Nurer Uğurlu, Kemal Türkler konuşmacı olarak katılmışlardır.

● Samim Kocagöz'ün «On Binlerin Dönüşü» adlı romanı Macaristan'da yayımlanmıştır. Öte yandan Romanya'nın Ünivers Yayınevi de «İzmir'in İçinde» romanını yayımlamak üzere yazarla bir anlaşma imzalamıştır. Yapıt Bükreş'te 20 bin adet basılacaktır.

DIŞARDAN

Derleyen : ad-mo

● Fransa'da başta Goncourt olmak üzere çok sayıda edebiyat ödülü vardır. Femina, Renaudot, Fransız Akedemisi ödülleri en önemlileri arasındadır. Polis, halk, mizah, korku, şiir, öykü ve daha bir çok konuları ve alanları kapsayan ödülleri burada saymak gereksiz. Bu ödüllere geçenlerde bir de Fransa'daki jandarma örgütü yönetiminin oluşturduğu «Moncey Ödülü» eklendi. Bu ödül, içinde jandarmaların büyük rol oynayacağı polis romanlarına verilecek. Fransa'daki jandarma örgütü tıpkı olağan polis örgütü gibi yöresel zabıta olaylarında araştırma, soruşturma, kovuşturma gibi girişimlerde bulunabilmektedir. Sözgelisi jandarmalar 1974 yılında 20.235 cinayet ve suçla ilgili olarak soruşturma ve kovuşturma yapmışlar, 129.190'ı suçüstü olmak üzere 252.840 suçluyu yakalamışlardır. İşte bu ödül de jandarmaların adalete katkısının anlaşılması için öngörülmüş. Romanlarında jandarmaları baş kahraman olarak alacak yazarlar, kitaplarını her yıl 31 marttan önce jandarma örgütünün merkezine gönderecekler. Ödülün değeri bizim paramızla 30.000 lira.

● Avusturyalı ozan ve yazar Rainer Maria Rilke'nin yüzüncü yıldönümü bu yıl kutlanacak. 4 aralık 1875 tarihinde Prag'da doğan Rilke, 1926'da İsviçre'de Val-Mont sanatoryomunda ölmüştü. Rilke aşırı denecek duygusallıkta bir ozandı. Sefaletin, acının ve ölümün karşısında sürekli bir tedirginlik içinde yaşardı. Pek de doğal geçmeyen bir çocukluktan sonra hiçbir yerde sürekli olarak oturamıyan Rilke Almanya'ya, Rusya'ya, birçok kez Paris'e, İtalya'ya, İskandinav

ya'ya gitti. 1905-1906 yılları arasında Fransa'nın Meudon kentinde ünlü heykeltıraş Rodin'in kâtipiydi. Daha sonra Kuzey Afrika'ya, Mısır'a, İspanya'ya, İsviçre'ye gitti. Her yerde yalnızdı. Büyük bir üne ulaşmıştı, bazı kadınların aşkları özellikle onun ozanlık yanını çok etkilemişti. Bu kadınlardan biri Lou Andréas-Salomé, ikincisi de Rodin'in öğrencisi Clara Westhoff'dur. Rilke, Clara ile 1901 yılında evlenmişti. Rilke'nin ilk şiir kitapları yeni romantizm esinleriyle doludur. 1904-1910 yılları arasında yazmış olduğu ilk önemli yapıtı Malte Laurids Brigge'nin Defterlerinde Rilke kendi kendisiyle bir savaşıma girer, çocukluğunun acılarını dile getirir. Bu yapıtından sonra Rilke fiziksel ve zihinsel bir dengesizliğin içine düşer. O dönemde «uzun bir kuraklık dönemi yaşar». 1910-1921 yılları arasında Rilke birkaç yapıtı daha verdi. Bunların en önemlileri ilk dört «Duino'ya Ağıtlar»dır. Rilke şiirlerinin yanı sıra düzyazılı birçok yapıtıyla çok sayıda mektup da bırakmıştır. Bu mektupların en ünlüleri 1903 yılında yayımlanan «Genç Bir Ozan Mektupları»dır. Kuşkusuz Rilke bu yıl ülkemizde de anılacaktır. Çünkü birçok yapıtı dilimize çevrilmiştir. Türkiye'de oldukça tanınan ve sevilen bir ozan ve yazardır. Biz şimdilik Rilke'nin en güzel şiirlerinden bir örnek vermeye yetineceğiz :

SAKINCALI SAAT

Kim ki o şu anda ağlıyor yeryüzünde bir yerde,
sebepsiz ağlıyor yeryüzünde,
bana ağlıyor.

Kim ki o şu anda gülüyor geceleyn bir yerde,
sebepsiz gülüyor geceleyn,
bana gülüyor.

Kim ki o şu anda yürüyor yeryüzünde bir yerde,
sebepsiz yürüyor yeryüzünde,
bana doğru geliyor.

Kim ki o şu anda ölüyor yeryüzünde bir yerde,
sebepsiz ölüyor yeryüzünde,
bana bakıyor.

● Araştırmacı, yazar ve hümanist Sir Julian Huxley Londra'da öldü. Seksen yedi yaşındaydı. Sir Julian da tıpkı ağabeyi Aldous Huxley (Dünyaların En İyisi, Point Counter Point) gibi özellikle insanlığın gelişimiyle ve geleceğiyle ilgilendi. 1946-1948 yılları ara-

sında UNESCO'nun ilk genel yönetmeni olan Sir Julian Huxley'nin en önemli yapıtları arasında şunları sayabiliriz: İnsanda ve Hayvanda Törenselleşme, İşlev Hâlinde Evrim, Oluşumsuz Din, Orta ve Doğu Afrika'da Yabani Hayvanların ve Doğal Konutların Korunması. Sir Julian Huxley 1958 yılında İngiltere Kraliçesi tarafından soylulaştırılmıştı.

● Fransız yazarlarından Gérard de Villiers «İran Şahı Muhammed'in Dayanılmaz Yükselişi» adı altında bir kitap yayımladı. İran Şahının yaşam öyküsünü anlatan yazar, İran'ın on yıla değin dünyanın en büyük güçlerinden biri olacağını söylüyor. İran Şahına karşı birçok suikast düzenlenmişti ama hiç biri başarıya ulaşmamıştı. Kitap işte bu suikastlerden biriyle başlamaktadır.

● İngiliz romancısı Pelham Grenville Wodehouse da öldü. Yetmiş üç yaşındaydı. Yanılmıyorsam ülkemizde hiç tanınmayan bu romancı kendi ülkesinde çok okunan, çok sevilen bir yazardı. Wodehouse üç yüz öykü, beş yüz deneme ya da makale, altı senaryo, on altı tiyatro oyunu, yirmi üç müzikli güldürünün diyaloglarını, bir çok da roman yazdı.

● Jean Cocteau'nun «Milorad'a Mektuplar»ının yayımlanması büyük Fransız ozanının yeniden anımsanmasına yol açtı. Milorad'a yazdığı iki yüz kadar mektupta Cocteau şiir tutkusundan gene ayrılmıyor. Özdeyişlere, haikai biçiminde deyişlere, ozanın o anda aklına gelen yargılara sık sık rastlanıyor. Cocteau kendi yapıtını şu biçimde bölerdi: «Şiir, roman şiiri, tiyatro şiiri, eleştiri şiiri». Milorad'a mektupları bunlara yeni bir tür daha ekliyor: «mektup şiiri». Mektuplardan birkaç örnek verelim:

«Şiir umutsuz bir dindir.»

«Şiir yalnızlıktır — ıssız bir adadır — bizler de sessizlik alışverişi yapan papazlarız.»

«Yaşamım bir dramdır, Goethe'den çok Kafka'ya yakın bitmez merdivenlerden bir düşüştür.»

«Şiir körlerde işlevini bulan bir teşhirciliktir (eksibisyonizm). Düşünüp taşınmadan tek bir satır bile yazmam.»

● 23.000 nüfuslu Monaco Prensiği, bağımsız gibi görünmesine karşın bir çok bakımdan Fransa'nın bir parçasıdır. Fransa'nın bu kesiminde bu yılın «Rainier-de-Monaco edebiyat ödülü» yapıtlarının bütünü için François Nourissier'ye verildi. «Figaro» gazetesinin tiyatro eleştirmeni, «Point» dergisinin de edebiyat eleştirmeni olan kırk sekiz yaşındaki Nourissier on iki kadar romanı olan tanınmış bir yazardır. Yazar bu romanlarında savaş sonrası Fransız küçük burjuvazisinin bunalımlarını işlemiştir.

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ
SAYI 80 — HAZİRAN 1975

Sahibi ve sorumlu yönetmeni :
Halil İbrahim Bahar

Yönetim yeri :
Ankara hanı 4/44, Ankara caddesi — İstanbul

Havale ve yazışma adresi :
H. İbrahim Bahar, Mithatpaşa caddesi 19/3
Beyazıt — İstanbul

Sayısı 10, yıllık abonesi 120, altı aylığı 60 lira
Yabancı ülkelere 180 lira

Dizgi: met/er matbaası, telefon: 28 28 90 — Baskı: Ze basımevi
Kapak baskısı: reyo ofset, telefon: 22 78 08

Gönderilen yazılar üç ay içinde yayınlanmazsa
daha sonra da yayımlanmayacak demektir

Gönderilen yazılarla ilgili mektuplara karşılık verilmez

Yayımlanan yazıların her türlü sorumluluğunu
yazarları yüklenirler

Son baskı tarihi: 30.5.1975

GERÇEK YAYINEVI

100 SORUDA

dizisinde sunar :

42. kitap :

Prof. Dr. Nermi Uygur

TÜRK FELSEFESİNİN BOYUTLARI

15 lira

43. kitap :

Prof. Dr. Cemal Yıldırım

BİLİM TARİHİ

20 lira

Yeni baskılar :

Prof. Sadun Aren

EKONOMİ EL KİTABI

Gözden geçirilmiş 5. baskı

15 lira

Doğan Ergun

SOSYOLOJİ EL KİTABI

Genişletilmiş 2. baskı

20 lira

Doç. Dr. Mehmet Selik

İKTİSADİ DOKTRİNLER TARİHİ

2. baskı / 25 lira

Mehmet H. Doğan

ESTETİK

Yeni çıktı / 25 lira

e yayınları genel dizi roman

CENGİZ TUNCER

hacizli toprak 15 lira 3.BASKI

kerkenez 20 lira 3.BASKI

ABBAS SAYAR

yılkı atı 10 lira 3.BASKI

çelo 15 lira 2.BASKI

MUZAFFER BUYRUKÇU

bir olayın başlangıcı

12,50 lira

KERİM KORCAN

idamlıklar 15 lira 2.BASKI

linç 10 lira 3.BASKI

OKTAY AKBAL

garipler sokağı

10 lira 3.BASKI

hikaye

VEDAT SAYGEL
ortalık neden karıştı?

10 lira

OKTAY AKBAL
önce ekmekler bozuldu

12,50 lira

ZEYYAT SELİMOĞLU
kıçüstünde toplantı

10 lira

MUZAFFER BUYRUKÇU
mağara

20 lira

e yayınları

ankara cad.
13 istanbul

Metin Eloğlu

YUMUŞAK

G

Yeni ıktı

7,5 lira

İsteme Adresi :

Ge-da, Cağaloğlu-İstanbul

Ahmet Celâl Akbulut

BİRLİKTE

ÇIKALIM

10 lira

Tür Yayınları

TÜSTAV
Afőar Timuçin

YARINA BAŐLAMAK

Roman

İsteme Adresi :

P.K. 1381 — Beyazıt, İstanbul

ÇAĞIN
PREPARATI

Encephabol

BEYİN
DOKUSUNUN
SPESİFİK
GÜCÜNÜ
ARTTIRIR

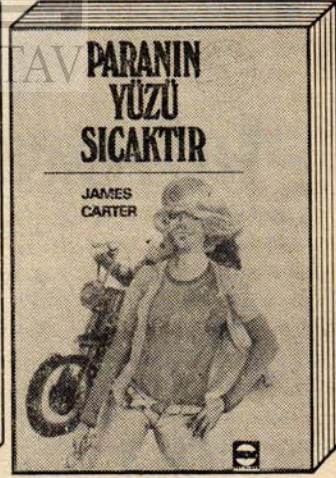
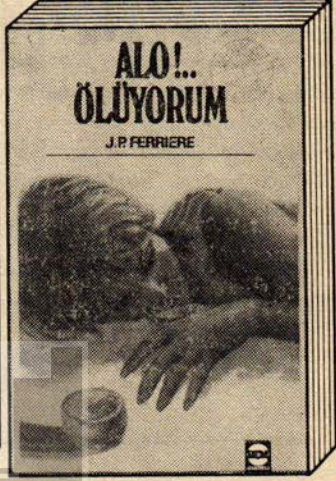
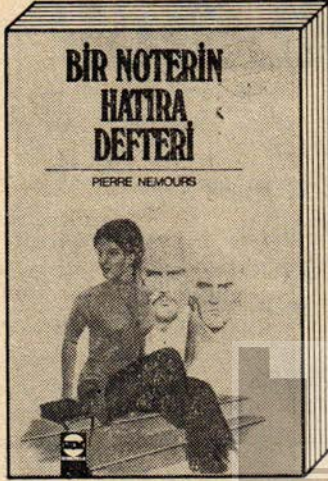
E. MERCK

aksu laboratuvarı

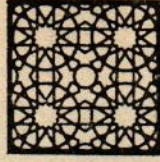
- * Zepam
- * Avigen (Kapsül)
- * Fervigen (Sirop)
Demir + Vitaminler

Çemberlitaş, Peykane Sokak, No. 29
İstanbul — Türkiye
Tel. : 27 18 27

KERVAN YAYINLARI
"BAŞUCU"
DİZİSİNİ SUNAR

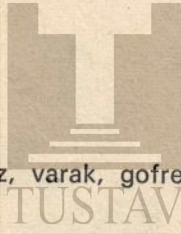

KERVAN YAYINLARI
Cağaloğlu, Şerefefendi Sokağı 31
Telefon : 27 48 82 — İstanbul

DEKASE

DEKALKOMANİ SANAYİİ KOLL. ŞTİ. OĞUZ EREN VE ORT.
CAĞALOĞLU, CEMAL NADİR SOK., BÜYÜK MILÂS HAN, 39-40

Altınyaldız, varak, göfre etiketler

Baskılı saten etiket

Porselen, cam
ve her türlü
sanayi çıkartmaları, etiketler

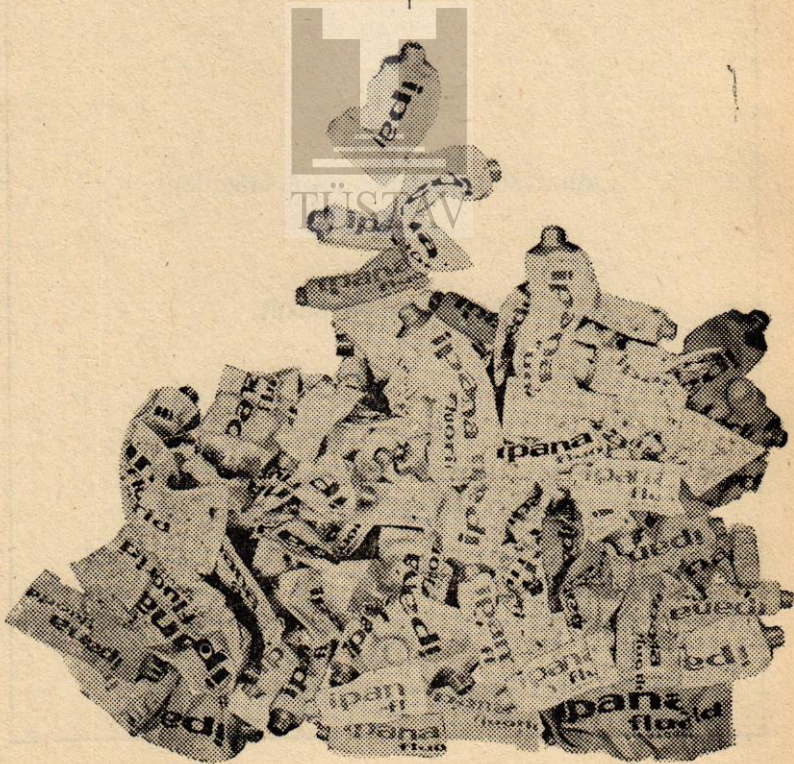

Telefon :
28 48 82 - 28 48 83

**biten ipana'nın
yerini
bir yenisi alır**

İpana'nın dişlere kazandırdığı eşsiz beyazlıktan, ağıza verdiği serinlikten, ferahlıktan vazgeçilemediği için...

İpana Fluorid, diş minelerini sertleştiren, çürümleri önleyen, diş ve ağız sağlığını koruyan diş macunudur.

TÜSTAV

İstanbulun Anadolu yakasında
3 milyon metrekarelik bir sahada

150.000 nüfuslu yeni bir şehir doğuyor

demir

İNŞAAT SANAYİİ
KOLLEKTİF ŞİRKETİ
Mumhane Caddesi
Deniz Han Kat 1
Karaköy
İstanbul
Tel: 44 32 67